

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Katedra právních dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ústavněprávní vývoj v Československu v letech 1960 - 1989

Plzeň 2014

Kateřina Fučíková

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Katedra právních dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ústavněprávní vývoj v Československu v letech 1960 - 1989

Předkládá: Kateřina Fučíková

Studijní program: Právní specializace

Studijní obor: Veřejná správa

Vedoucí bakalářské práce: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, Dsc.

Katedra právních dějin

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma "Ústavněprávní vývoj Československa v letech 1960 - 1989" zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

.....

podpis

Tímto bych ráda poděkovala prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, Dsc. za pomoc, kterou mi poskytla při zpracování této práce a za vstřícný přístup.

OBSAH

1. Úvod	8
2. Komunismus	10
2.1. Socialismus.....	10
2.2. Komunismus.....	11
2.3. Rozdíl mezi socialisty a komunisty.....	12
2.4. Komunistické systémy.....	13
2.5. Marxismus – leninismus	14
3. Historické souvislosti	15
4. Komunistická strana Československa	17
4.1. Vznik Komunistické strany Československa.....	17
4.2. Komunistická strana Československa v předmnichovské době.....	21
4.3. Utváření systému Národní fronty	24
5. Vývoj ústavního právního řádu	26
6. Ústava Československé republiky – Ústava 9. května 1948	28
7. Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960	30
7.1. Charakter socialistické ústavy.....	32
7.2. Příprava socialistické ústavy.....	33
7.3. Závěrem	35
8. Srovnání	37
8.1. Změny z hlediska formálního.....	38
8.2. Prohlášení.....	38
8.3. Některé změny v oblasti občanských práv a povinností.....	38
8.4. Některé změny týkající se Národního shromáždění.....	39
8.5. Některé změny ve funkci prezidenta republiky.....	40
8.6. Některé změny týkající se vlády.....	41
8.7. Některé změny týkající se slovenských národních orgánů.....	41
8.8. Některé změny týkající se národních výborů.....	43
8.9. Některé změny v oblasti soudnictví.....	44
8.10. Některé změny ve společenském zřízení.....	45
8.11. Některé změny v oblasti hospodářského zřízení.....	45
8.12. Některé změny v ustanoveních přechodných a závěrečných	46
9. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci	47
9.1. Změny ústavního řádu vnesené ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., ...	50
10. Doplnující ústavní zákony	52
10.1. Období 1960 – 1968.....	52
10.2. Období 1968 – 1988.....	54
10.3. Období 1989 – 1992	58
11. Zánik komunismu	59
11.1. Zánik komunismu v mezinárodním kontextu.....	59
11.2. Zánik komunismu v Československé socialistické republice	60
12. KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy	62
12.1. Vývoj strany.....	62
12.2. Programové zaměření	64
13. Závěr	65
14. Resumé	67
15. Seznam odkazované literatury.....	68
16. Seznam pramenů.....	70
17. Seznam příloh.....	72

1. Úvod

Úvodem bych Vás chtěla seznámit s tématem, kterému se má práce věnuje. Jedná se o ústavněprávní vývoj Československa v letech 1960 – 1989. Pro toto období je charakteristický vliv komunismu a společenských procesů na utváření celého právního řádu nejen v Československu, ale i v dalších zemích světa.

Nejprve bych zde chtěla objasnit pojem ústavního práva. Ústavní právo je chápáno jako rámcový základ práva, od kterého se odvíjí další právo, které musí být s ústavním právem v souladu. Ústavní právo se zabývá výkladem ústavy, proto jeho předmět závisí na vymezení pojmu ústavy. Ústavu tvoří soubor právních norem nejvyšší právní síly, které upravují základní vztahy ve státě. Předmět ústavního práva tvoří právní vztahy, které jsou upraveny normami nejvyšší právní síly.¹

Z hlediska ústavního práva jsou pro toto období charakteristické a nejvýznamnější dva dokumenty, a to ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Ústavní vývoj byl v Československu ovlivněn společenskými procesy. Mezi nejvýznamnější procesy patří tzv. únorový převrat z roku 1948, Pražské jaro z roku 1968 či Sametová revoluce z roku 1989. Nyní bych ráda uvedla stručný popis těchto procesů, jenž budou podrobněji popsány v následujících kapitolách této práce.

Únorový převrat je z hlediska ústavního vývoje významný, protože došlo k převzetí moci Komunistickou stranou Československa, která postupně získala mocenský monopol a přímo či nepřímo působila a ovlivňovala vývoj ústavního práva. Tzv. Pražské jaro, z roku 1968, je spojené s obrodným procesem právního řádu Československa a s uvolněním společenského napětí. S obměnou stranického vedení došlo k demokratizaci systému a pokusu o vytvoření tzv. socialismu s lidskou tváří. Z hlediska ústavního práva je velice významným důsledkem obrodného procesu přijetí již zmíněného ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Tímto ústavním zákonem byla nově upravena otázka soužití Čechů a Slováků a změnilo se tak státoprávní uspořádání socialistické republiky z unitárního státu na federaci. Období Pražského jara bylo potlačeno vojenskou intervencí ze strany Sovětského svazu a v Československu tak započalo období normalizace, které spočívalo v utužování totalitního systému a centralizaci. Období normalizace bylo ukončeno

---

1 KLÍMA, K., *Ústavní právo*. 1999, s. 18; PAVLÍČEK V. a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*, I. Díl. 1998, s. 21 – 22.

až Sametovou revolucí v roce 1989, při které Komunistická strana Československa ztratila svůj mocenský monopol a postupně se začala obnovovat demokracie a uplatňovat principy právního státu.

Po krátkém seznámení s obsahem bych Vám chtěla představit cíl práce, který spočívá v podání uceleného přehledu ústavního vývoje Československa, v popisu jeho nejdůležitějších změn a novelizací včetně jeho uvedení do souvislostí se společenskými procesy a politickými procesy, které na utváření ústavního řádu ve vymezeném období měly zásadní vliv. Do koncepce práce jsem také zařadila rozbor Ústavy 9. 5. 1948, pro možnost provedení komparace této ústavy s ústavou socialistickou z roku 1960.

Závěrem ještě něco o koncepci práce. Po úvodní části následuje kapitola věnovaná komunismu, dále následuje text zabývající se historickými souvislostmi nástupu komunismu tzv. únorovým převratem. V následující kapitole popisují vznik a vývoj Komunistické strany Československa, poté následuje rámcový popis vývoje právního řádu Československa ve vymezeném období. Další kapitoly se věnují konkrétním ústavním dokumentům vymezeného období, a to Ústavě 9. května 1948, socialistické ústavě z roku 1960, jejich komparaci, ústavnímu zákonu o československé federaci a o některé další socialistickou ústavu doplňující či novelizující ústavní zákony. Po rozboru těchto právních předpisů, které více méně tvořily ústavní právo tohoto období následuje kapitola věnovaná tzv. Sametové revoluci, tedy zániku komunistického totalitního režimu v Československé socialistické republice. Jedna ze závěrečných kapitol mé práce se týká popisu současné Komunistické strany Čech a Moravy. Tuto část jsem do práce zařadila pro poskytnutí jisté kontinuity vývoje Komunistické strany Československa. V přílohách této práce je k dispozici rozbor textu ústavních zákonů č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky; č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky; č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

2. Komunismus

Tuto kapitolu jsem do koncepce své práce zařadila z důvodu její úzké souvislosti s vývojem právního řádu. Právní řád Československé socialistické republiky byl od roku 1948 do roku 1989 ovlivněn a postaven na základech této ideologie, ačkoliv se její podoba lišila od podoby původní, která byla představena K. Marxem. Obě ústavy, které jsou dále v této práci zmíněny, byly touto ideologií poznamenány. V ústavě z roku 1948 byla Československá republika prohlášena za lidově demokratickou republiku. Lidová demokracie měla představovat pokojnou cestu společnosti k nastolení socialismu. V socialistické ústavě je již v prohlášení uvedeno, že socialismus v Československu zvítězil a snaha veškerého společenského snažení měla dále spočívat v přechodu společnosti ke komunismu. Je tedy patrné, že nastolení komunistického režimu bylo hlavním záměrem Komunistické strany Československa.

2.1. Socialismus

Počátky této ideologie můžeme datovat do 19. století, tato ideologie je nejobsáhlejší ze všech politických ideologií. Poprvé byl termín socialismus použitý v roce 1827 ve Velké Británii. Vznik socialismu byl reakcí na vytvoření nové společenské třídy dělníků. Nově vznikající a početně rychle se rozvíjející třída byla společností opovrhována a disponovala s téměř nulovými prostředky. Charakter socialismu byl tedy determinován špatnými sociálními a ekonomickými podmínkami v oblasti života této třídy a také naprosto nevyhovujícími podmínkami, ve kterých průmyslová třída pracovala. Mizivá úroveň podmínek v oblasti výkonu práce byla následkem politiky *laissez – faire*, kdy majitelé továren nebyly omezovány žádnými na ně kladenými standardy, které by bylo nutné v oblasti zajištění pracovních podmínek dodržovat. Majitelé tak rozhodovali o úrovni pracovních podmínek a o výši mzdy, což prakticky znamenalo, že průmyslová třída pracovala v naprosto nevyhovujících podmínkách za naprosto nevyhovující mzdu. V důsledku působení všech těchto podmínek, kterými byli první socialisté ovlivněni, hledali radikální řešení, které by se stalo jistou alternativou za průmyslový kapitalismus.²

---

2 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 92 - 93.

Charakter socialismu se změnil až v druhé polovině 19. století. Změna jeho charakteru souvisela s postupným zlepšením životních a pracovních podmínek průmyslové třídy a její integrací do společnosti. V období První světové války byla ideologie socialismu rozdělena a socialistické strany byly rozděleny do dvou skupin. První skupinou byly strany, které usilovaly o převzetí moci poklidnou cestou a pomocí voleb. Druhou skupinou tvořily strany, které usilovaly o násilné převzetí politické moci a neustále hlásaly potřebu revoluce. Tyto revoluční strany postupně přijaly název komunistické. Tento rozkol byl dále prohlouben revolucí v Rusku, která proběhla v roce 1917. Ideologie socialismu a ideologie komunismu tedy vychází ze společných kořenů. Politické ideologie se od těchto kořenů oddělily ve způsobu převzetí moci. Zatímco komunisté podporovali převzetí moci revolucí, socialisté dávali přednost evoluční změně. Ve 2. polovině 20. století byl socialismus spojován se státem blahobytu s neustále se zlepšujícími životními podmínkami občanů a s novým pořádkem.³

Společným rysem ideologického hnutí, z kterého se komunisté vyčlenili, bylo přesvědčení o nespravedlnosti ve společnosti, která vznikla díky soukromému vlastnictví. Existence soukromého vlastnictví byla chápána jako původ vykořisťování člověka člověkem. Možnost nápravy viděli socialisté i komunisté v odstranění sekce soukromého vlastnictví a vytvoření státního kolektivního vlastnictví. Socialisté postupem času přestali usilovat o znárodnění soukromého sektoru vlastnictví, protože bylo patrné, že státní vlastnictví není tolik výdělečné jako vlastnictví soukromé a v konečném důsledku neměli co ve společnosti přerozdělovat. Socialismus se v dnešní podobě orientuje na vysokou míru zdanění a následné přerozdělení bohatství sociální politiky.⁴

2.2. Komunismus

Označením komunismus můžeme zamýšlet utopickou vizi naprosto rovné společnosti, jejímž autorem byl K. Marx a B. Engels. Výrazem komunismus můžeme taktéž označit ideje a politiku propagovanou komunistickými stranami a výraz komunismus je možný použít také pro označení režimů, které byly nastoleny komunistickými stranami.⁵

K. Marx předpokládal nastolení nové společenské éry komunismu, jako přirozený vývoj společnosti, který se přes různé fáze svého vývoje dostane ke stavu existence beztrždní

---

3 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 93; FAJMON, H., BALÍK, A., HLOUŠKOVÁ, K. *Dusivé objetí*. 2006, s. 9 - 13.

4 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 94; FAJMON, H., BALÍK, A., HLOUŠKOVÁ, K. *Dusivé objetí*. 2006, s. 9 - 13.

5 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 112.

společnosti s kolektivním vlastnictvím výrobních prostředků. Dále K. Marx předpokládal zánik úlohy státu, který umožní lidu si spravovat své vlastní záležitosti samostatně. Po vytvoření takto ideální společnosti dojde k racionálnímu využití materiálního bohatství ve prospěch celé společnosti. Dějiny lidstva byly Marxem chápány jako neustálý třídní boj, který měl vyvrcholit přechodem společnosti k diktatuře proletariátu. Nově vzniklá společnost měla následně projít fází "*nižší komunistické společnosti*", kde známky nerovnosti měly být stále patrné, avšak v důsledku přechodu od kapitalismu nevyhnutelné. Dalším stadiem vývoje společnosti byl přechod od nižší k "*vyšší komunistické společnosti*" ve které měl přestat existovat pojem nerovnost, měla být překonána dělba práce a zahlazen rozdíl mezi duševní a manuální prací.⁶ Ve vyšší komunistické společnosti měl být dále uplatňován princip komunismu "*Každý podle svých možností, každému podle jeho potřeb.*"⁷

Mezi charakteristické rysy komunismu patří monopol státní moci v rukou komunistických stran, tento monopol se prosazoval formou diktatury proletariátu; dále demokratický centralismus, jehož demokratická složka spočívala v možnosti diskuze o problémech; nekapitalistické vlastnictví výrobních prostředků, což v praxi znamenalo odstranění soukromého sektoru vlastnictví a vytvoření státního kolektivního vlastnictví; příkazový systém řízení v hospodářství. Mezi další charakteristické rysy komunismu je řazena existence záměru ve společnosti vybudovat komunismus, jako skutečný cíl; a existence mezinárodního hnutí a pocit sounáležitosti s ním. Tato sounáležitost byla také prokazována názvem všech stran stojící za touto ideologií, jež převzaly název komunistická strana.⁸

2.3. Rozdíl mezi socialisty a komunisty

Obě ideologie vycházely ze stejných kořenů. Socialisté se stali umírněnějšími představiteli těchto názorů a v průběhu společenského vývoje upustili od nutnosti likvidace soukromého sektoru, přeorientovali se na vysoké zdanění a následné přerozdělení prostředků. Také odmítali násilnou cestu převzetí moci a zastávali se spíše demokratického převzetí moci formou voleb. Radikálnější zastánci socialismu, kteří hlásali revoluci a násilné převzetí moci, převzali postupem času název komunisté. Komunisté usilovali o totalitní moc a mocenský

---

6 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 112 - 113; BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 2011, s. 36 - 37.

7 Socialistická ústava z roku 1960 ve svém úvodním prohlášení deklarovala snahu o přechod společnosti ke komunismu, ve které bude možné uskutečňovat právě tuto zásadu, která byla dle K. Marxe jedním z rysů fungující "*vyšší komunistické společnosti*".

8 BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 2011, s.138 – 146.

monopol, likvidaci soukromého sektoru a vytvoření státního kolektivního vlastnictví.⁹

Socialisté i komunisté sdílejí a proklamují stejné cíle a nesouhlas s podobou kapitalistické společnosti. Rozdíl mezi komunisty a socialisty je pouze v užití prostředků k dosažení těchto cílů. Komunisté jsou tedy ve své podstatě radikálními socialisty a proto socialisté nejsou schopni poskytnou plnou ochranu a obranu společnosti před komunismem.¹⁰

2.4. Komunistické systémy

Nástup komunistických režimů v mnoha zemích celého světa se stal nejvýznamnějším politickým fenoménem 20. století. Komunistické strany, které vznikly ve 20. století byly ve své činnosti inspirováni K. Marxem a B. Engelsem. Základem pro jejich pojetí komunismu se staly teorie již zmíněných mužů. Tyto teoretické koncepce však musely strany neustále přizpůsobovat společenskému vývoji a svým cílům. Prvotním cílem všech komunistických stran bylo převzetí moci a získání mocenského monopolu. Na formování komunistického režimu měly vliv historické podmínky a také podmínky ideologické, které se rozvíjely společně s nástupem tohoto systému. Podobu komunismu ve velké míře ovlivnila bolševická revoluce v Rusku v roce 1917, kdy se Bolševická strana pod vedením V. I. Lenina chopila moci a v roce 1918 přijala název Komunistická strana. Bolševická revoluce v Rusku představovala první úspěšné komunistické hnutí. Díky své prvosti a radikálnosti získala Komunistická strana Ruska obrovský vliv, kterým působila na utváření podoby komunismu v ostatních státech. Jednalo se o šíření sovětského modelu komunismu do celého světa a další komunistické režimy byly cíleně modelovány dle toho sovětského.¹¹

Nástup bolševiků k moci čelil neustálým útokům od vnitřních i vnějších nepřátel tzv. "*Bílé armády*", jejíž členové zastávali carský režim. Nově vzniklý nastupující komunistický režim užíval veškeré prostředky k udržení politické stability a k obraně před třídním nepřítelem. Nedošlo tak k naplnění Marxovy teze o postupném odumření státu, naopak byl stát nucen pod tlakem ekonomické zaostalosti a politického boje se stále více centralizovat a posilovat svou roli.¹²

Sovětská podoba komunismu se tedy stala základním modelem těchto systémů. Její podobu významně ovlivnili první dva vůdci bolševické strany – V. I. Lenin a J. Stalin.

---

9 FAJMON, H., BALÍK, A., HLOUŠKOVÁ, K. *Dusivé objetí*. 2006, s. 9 – 13.

10 FAJMON, H., BALÍK, A., HLOUŠKOVÁ, K. *Dusivé objetí*. 2006, s. 9 – 13.

11 REIMAN, M. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. 2000, s. 8; HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 114; BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 2011, s. 24.

12 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 114 – 115.

Názor, který skloubil komunismus ideologicky přetvořený Leninem, marxismus – leninismus, se stal ideologií nového komunistického světa. V důsledku mocenského monopolu komunistické strany a vysoké míry centralizace došlo k vysoké koncentraci moci v nejvyšších orgánech strany, jednalo se především o ústřední výbor a jeho interní orgán politbyro.¹³

2.5. Marxismus – leninismus

Tuto upravenou ideologii marxismu ovlivnil Leninův záměr, který spočíval ve způsobu vybojování moci a ve způsobu ustavení komunistické vlády. Politické moci se komunistické strany měly chopit dle Leninových představ v ozbrojeném povstání. Provedená revoluce musela být obranyschopná vůči kontrarevoluci třídních nepřátel. Lenin zdůrazňoval potřebu přechodného období mezi revolucí a plně rozvinutým komunismem. Synonymem plně rozvinutého komunismu se měla stát diktatura proletariátu. Lenin nepředvídal odumírání státu ihned po revoluci, ale propagoval vytvoření nového dělnického státu, který bude funkční do doby přeměny společnosti ve společnost beztřídní. Lenin také hlásal potřebu vzniku stran nového typu, revolučních stran, které by byly schopné vést proletariát od *"tradeunionistického uvědomění"* k třídnímu uvědomění.¹⁴

Nárok na vedoucí úlohu těchto stran podkládal ideologickým poznáním pochopení teorií K. Marxe, které byly Leninem považovány za vědecké vysvětlení společenského a historického vývoje. Revoluční strany tedy byly schopny pochopit skutečné zájmy proletariátu a dle Leninových představ měly být organizovány na principech demokratického centralismu, hierarchické struktury a propojenosti základních organizací s nejvyššími stranickými orgány. Revoluční strany se měly bránit proti třídním nepřátelům, což v praxi znamenalo zákaz všech ostatních politických stran.¹⁵

Marxismem - leninismem byla ovlivněna i Československá socialistická republika, v čl. 16 Ústavy z roku 1960 bylo zakotveno řízení kulturní politiky, rozvoje vzdělání, výchovy a vyučování v duchu světového názoru marxismu - leninismu.

---

13 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 115.

14 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 114 - 115.

15 HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1994, s. 115.

3. Historické souvislosti

Vzhledem k tomu, že ústavněprávní vývoj v Československu byl od roku 1948 do roku 1989 velmi ovlivněn nástupem komunistického režimu a vlivem Komunistické strany Československa (KSČ), chtěla bych tuto kapitolu věnovat tzv. Pražskému převratu, který se uskutečnil v únoru roku 1948 a stal se symbolem převzetí moci ve státě komunistickou stranou, ukončení parlamentní demokracie a přechodu k diktatuře proletariátu. Ve své podstatě šlo o nenásilný převrat. KSČ měla v době převratu pod svou kontrolou veškeré informační prostředky, kterými ovlivňovala společnost, svolávala demonstrace aj., nekomunistické strany se tedy nemohly proti propagandě KSČ nijak bránit. Skutečnost, která únorovému převratu také napomohla, spočívala v ovládnutí bezpečnostních složek státu a masových organizací. Díky prostředkům, které KSČ měla k dispozici, ovládala dění ve společnosti a byla schopna vyvíjet nátlak na subjekty, které jí odporovaly.

Únorový převrat byl vyvrcholením vládní krize, která vznikla na základě střetu dvou pojetí politiky. KSČ se soustředila na otázky týkající se sociálních reforem a umírněné strany se soustředily na řešení politických otázek. V důsledku střetů, plynoucích právě z odlišných zájmů stran, se systém Národní fronty (NF)¹⁶ ocitl v krizi a vážly taktéž práce na přípravách nové ústavy. Právě to, že se systém NF ocitl v krizi, podnítilo snahu KSČ a ostatních stran NF o změnu v poměru a rozložení sil do budoucích voleb. V systému NF se tedy rozpoutal boj o moc. Absolutní roztržičnost pak podnítil tzv. Krčmanský případ, týkající se odhalení připravovaného atentátu na ministry národně socialistické strany Zenkla a Drtinu.¹⁷ 13. 2. 1948 se uskutečnilo zasedání vlády, na kterém se protestovalo proti vlivu KSČ v bezpečnostních složkách.¹⁸ Proti komunistickému ovládnutí bezpečnostních složek vystoupil ministr spravedlnosti Drtina. Nekomunističtí ministři požadovali anulaci rozhodnutí o přesunu vyšších policejních úředníků a vyzvali Ministerstvo vnitra, aby na zasedání vlády (17. 2. 1948) předložila zprávu o naplnění vládních rozhodnutí. Ministr vnitra, V. Nosek,

---

16 Pojem Národní fronty je objasněn v kapitole Komunistická strana Československa.

17 Atentát měl být uskutečněn prostřednictvím bomb v poštovních baličcích. Stopy příprav vedly k sekretariátu KSČ v Krčmani na Olomoucku. Ministerstvo vnitra a bezpečnostní složky státu zasahovaly do případu pod vedením KSČ. Případ nebyl řádně vyšetřen, což vyvolalo spory ve vládě o velikosti vlivu moci KSČ v bezpečnostních složkách. (KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 107 – 108.)

18 Protesty a nesouhlas vyslovili ministři s chystaným přeřazením několika velitelů SNB v Praze, které mělo za cíl posílení vlivu KSČ. Statistika ukazuje, že z 27 krajských náčelníků bylo 20 z KSČ a ze 153 okresních velitelů bylo 80 členů KSČ. (KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 108; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 237.)

na výzvu nereagoval a na zasedání vlády se nedostavil. Odpovědi nekomunistických ministrů na Noskovo jednání bylo odmítnutí účasti na zasedáních vlády do doby, než bude rozhodnutí anulováno. Na 20. 2. 1948 bylo K. Gottwaldem svoláno zasedání vlády, ministři z národně sociální strany, lidové strany a slovenské Demokratické strany, se odmítli zasedání vlády účastnit a podali demisi.¹⁹ Situace se však vyvinula jinak, než předpokládali. Demisi podalo celkem 12 ministrů z 26ti, jednalo se tedy o menšinovou demisi a z hlediska ústavního práva nebylo nutné vládu odvolat, protože byla stále usnášení schopná. KSČ tedy nebyla izolovaná a otevřel se jí prostor pro využití všech svých prostředků pro uchopení moci ve státě. Mezi základní podněty, které zapříčinily neúspěch demise se řadí skutečnost, že ministři nepostupovali v souladu s § 75 a § 76 Ústavní listiny z roku 1920; nezískání plné podpory ministrů sociální demokracie a neustranných ministrů; ovládnutí informačních prostředků komunistickou stranou a postoj obyvatelstva, jež se více obávalo sociálních krizí než hrozby, kterou představovala KSČ.²⁰

KSČ viděla v této vládní situaci prostor, ve kterém by mohla využít všech svých prostředků a chopit se moci ve státě. Proto zatímco ostatní strany vedly spíše poklidný proces, se KSČ pustila do boje o moc se vši vervou. Na 20. 2. 1948 bylo svoláno zasedání Prezidia KSČ. Jak píše J. Rupnik²¹ ve své knize: *"KSČ označilo podání demise ministrů jako reakcionářské spiknutí antidemokratického, protilidového a antisocialistického bloku, jeho cílem je svrhnout režim lidové demokracie."* KSČ taktéž prohlásila, že ministři v demisi se vyčlenili z vládního programu i ze systému Národní fronty. Dále byl vedením KSČ vydán pokyn k mobilizaci pracujícího lidu s cílem projevit podporu Gottwaldově vládě a odborové organizace byly pověřeny zasíláním rezolucí na podporu KSČ. Nátlak ze strany KSČ směřoval na E. Beneše, aby přijal demisi odstupujících ministrů. Gottwaldovým záměrem bylo doplnění vlády o nové ministry, schopné akceptovat komunistický režim. Docílit vyslovení souhlasu E. Beneše s demisí ministrů se mělo prostřednictvím nátlaku demonstrací a spoluprací s odbory. Záložním řešením bylo využití Lidových milic. Na podporu Gottwaldovy vlády se 21. 2. 1948 uskutečnily demonstrace v Brně, Ostravě, Plzni a Praze. Nejvyšší účast na demonstraci byla v Praze, kde se sešlo 80 000 demonstrantů, v Brně 55 000,

---

19 Záměrem demise byla izolace KSČ, vytvoření prozatímní vlády a konání předčasných voleb. Cíl této demise se však nenaplnil. Ministři v demisi nepočítali s odmítnutím podání demise neustranných ministrů (J. Masaryk a L. Svoboda) a ministrů sociálně demokratické strany. (RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 238.)

20 KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 108; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 236 - 238; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 207 – 208.

21 RUPNÍK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. 1. vydání. Praha: Academia, s. 239. ISBN 80-200-0957-4.

v Olomouci přes 40 000 a v Plzni asi 20 000 demonstrantů. Gottwaldovo řešení obnovené vlády a obrozené NF se vysílalo rozhlasem po celé zemi. Gottwald vyzýval E. Beneše k přijetí demise ministrů. 24. 2. 1948 K. Gottwald odmítl na Benešovu výzvu obnovit jednání s vedením stran, jejichž ministři podali demisi. V tento den se také konala organizovaná generální stávka, která měla podpořit přijetí Gottwaldových požadavků. Kromě demonstrací a stávek byl svolán i sjezd závodních rad a sjezd rolnických komisí, které vytvářely mimoparlamentní tlak na vrcholné ústavní orgány. Svolaný sjezd závodních rad pověřil Ústřední radu odborů k vytvoření Ústředního akčního výboru, do jehož čela se postavil A. Zápotocký.²² 24. 2. 1948 také probíhala schůze výkonného výboru sociální demokracie, na kterém došla strana k závěru, že demisi nepodpoří a bude spolupracovat s KSČ. Vedení KSČ se usneslo na dalším postupu, kterým byla schůze s E. Benešem, kde požadovali přijetí demise a jmenování nové vlády, odpovídající složením Gottwaldovým představám. 26. 2. 1948 se v ranních hodinách odebrala delegace z KSČ, ve složení Gottwald, Nosek a Zápotocký, na Pražský hrad s ultimátem. Na odpoledne byla svolána demonstrace jako prostředek nátlaku v případě, že by E. Beneš odmítl demisi přijmout. Na Václavském náměstí se tak sešlo kolem 200 000 lidí, v 16:00 bylo rozhlasem oznámeno prezidentovo přijetí demise a vyhlášení jmenovacích dekretů nových ministrů. J. Kuklík uvádí ve své knize²³ Gottwaldův projev, který zní: *"Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku, a současně jsem panu prezidentu navrhnul seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu Vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy přesně tak, jak byly podány, přijal"*. 10. 3. 1948 předstoupila nová vláda před parlament a požádala jej o vyslovení důvěry ve smyslu § 77 Ústavní listiny 1920. Programové prohlášení, se kterým bylo spojeno hlasování o důvěře vládě se nazývalo Akční program. Akční program byl schválen parlamentem jednomyslně. Tento program také stanovil nutné

---

22 Akční výbory zásadně ovlivňovaly průběh únorového převratu. Byly zakládány za účelem odstraňování odpůrců komunistického režimu ve sférách masových organizací a politických stran. Akční výbory měly pokrýt veškeré úniky moci KSČ. J. Rupnik označuje akční výbory za *"bolševickou revoluční složku pokojného převzetí moci"*. V. Pavlíček pak popisuje akční výbory jako: *"všemocné orgány s neohraničenými pravomocemi"*. Celá soustava akčních výborů byla zastřešená Ústředním akčním výborem NF. Čistky byly uskutečňovány na zákonném podkladě vyhlášky Ministerstva vnitra z roku 1948. Jenom v průběhu února roku 1948 bylo čistkami akčních výborů zasaženo 30 000 lidí, z toho přes 12 000 bylo státních zaměstnanců. (KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s.108 - 109; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 241; PAVLÍČEK, V. a kolektiv: *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 213.)

23 KUKLÍK Jan A KOLEKTIV. *Vývoj česko – slovenského práva 1945 – 1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, s. 112. ISBN 978-80-7201-741-6

legislativní změny, které se měly provést a kterými si KSČ zajistila vítězství ve volbách.²⁴

Únor roku 1948 znamenal značný zásah do charakteru i zřízení státu. KSČ se v důsledku tohoto převratu chopila moci a započalo nové období tzv. lidové demokratické republiky, která se měla stát cestou k vybudování a zavedení všech zásad socialismu ve společnosti. KSČ tedy, díky akčním výborům, Lidovým milicím, prokomunistickým křídlům v nekomunistických stranách a ovládnutím bezpečnostních složek, získala mocenský monopol ve státě, který si udržela až do roku 1989. Oficiálně měl být nový režim legitimizován na základě nových voleb, konaných 30. 5. 1945. Na výběr byla pouze jedna kandidátka, a to NF, kde 70% obsazení na kandidátce měla KSČ a zbylých 30% bylo rozděleno do ostatních stran NF. Ve volbách zvítězila KSČ, nelze ale v tomto případě hovořit o svobodných volbách. 7. 6. 1948 na svou funkci abdikoval E. Beneš a novým prezidentem byl zvolen K. Gottwald. Nový režim už nebyl ničím limitován a mohlo se přikročit k přímému naplňování cílů socialismu.²⁵

---

24 KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko – slovenského práva 1945 – 1989*. 2009 s. 109 - 112; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 240-244; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. Díl*. 2011, s. 208 - 212.

25 RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 241 - 243; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 112 - 114.

4. Komunistická strana Československa

Vývoj ústavního práva v letech 1960 – 1989 byl ovlivněn právě vznikem a postavením Komunistické strany Československa. Svůj vliv uplatňovala tato strana v Československu až do roku 1989. Důkaz vlivu můžeme nalézt jak v Ústavě 9. května 1948, tak v ústavě následující, kterou byla socialistická ústava, vydaná v roce 1960, kde mimo jiné bylo vedoucí postavení KSČ přímo zakotveno.

Prvotní snaha o vznik organizace se vyskytovala již v průběhu První světové války, na české politické scéně se pak první pokusy o vznik organizace odehrávaly od roku 1918. Pod názvem Komunistická strana Československa se strana sjednotila v roce 1921. V prosinci roku 1938 byla tato strana v Československu zcela zakázána. Poté se znovu objevila až v roce 1943, kdy byla začleněna do vznikajícího systému Národní fronty. Veliký vliv strana získala po parlamentních volbách v roce 1946, kdy stanula v čele Národní fronty s téměř 20% předstihem hlasů. Své cíle začala naplno rozvíjet až po zániku principu limitovaného pluralismu²⁶ v Národní frontě, v roce 1948. Zánikem tohoto principu získala Komunistická strana Československa možnost samostatného rozhodování a začala rozvíjet totalitní a centralizovaný stát.²⁷

4.1. Vznik Komunistické strany Československa

Jak jsem se již zmínila úvodem, prvotní pokusy o organizování se vyskytovaly v období První světové války, kdy se čeští a slovenští uprchlíci sdružovali v Československé demokratické straně. Nejprve se sídlem v Kyjevě a po úspěchu bolševické revoluce v Rusku se organizace přesunula do Moskvy. Po přesunu do Moskvy se strana sloučila s menší komunistickou organizací, zvanou Jačejka, která tam před přesunem strany fungovala. Sloučením těchto organizací vznikla Československá komunistická strana v Rusku, která pod vedením A. Muna²⁸ přistoupila k III. Internacionále.

---

26 Princip limitovaného pluralismu spočíval v dohodě mezi stranami Národní fronty. Rozhodování v rámci Národní fronty neprobíhalo formou hlasování, ale hledala se vzájemná shoda. (CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 100.)

27 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 39.

28 Po vypuknutí války musel A. Muna narukovat do rakouské armády, v roce 1915 se dostal do ruského zajetí, kde se přihlásil k nově vznikajícím Československým legiím a naopak se nechal inspirovat ideály

Na české politické scéně se první impulsy snažící se o existenci komunistické strany projeví v prosinci 1918 na VII. sjezdu sociálně demokratické strany v Brně. Strana se programově přiklání k marxistickému stanovisku a vyskytla se zde i myšlenka austromarxismu.²⁹ Stoupenci komunismu vystoupili s kritickými referáty, v nichž kritizovali velikost podílu sociální demokracie ve vládě všenárodní koalice. Nejvýraznějším podporovatelem myšlenky komunistické revoluce v Československu byl B. Šmeral.³⁰ Po vytvoření „*rudozelené*“ koalice docházelo k větší míře sporů mezi levicí a pravicí. Tyto neustálé konflikty vedly ke vzniku samostatného komunistického útvaru, který vystupoval pod názvem Československá sociálně demokratická strana dělnická – neboli levice. Ve svém názvu si komunistický útvar cíleně ponechal spojení sociálně demokratická strana, s cílem zachování jednoty strany. V průběhu roku 1919 vznikl na území Československé republiky Svaz komunistických skupin, jehož hlavním inspirátorem se stal S. K. Neumann. Stal se obnovitelem otázky anarchokomunistického hnutí, které umlklo při vstupu anarchokomunistů do socialistické strany, v roce 1918. S. K. Neumann a současně s ním řada dalších nebyl spokojen se svým současným postavením a usiloval o post československého partnera Komunistické internacionály.³¹

Po roce 1919 byl vývoj reakcí na vnitropolitickou situaci uvnitř Československé republiky a na vnitrostranickou situaci v sociální demokracii. Vývoj též ovlivňovaly požadavky podané Komiternou. V roce 1920 vyslala Československá strana sociálně demokratická dělnická a Svaz komunistických skupin své delegace na II. kongres Komunistické internacionály v Moskvě. Na tomto kongresu se projevila obrovská roztržičnost. S. K. Neumann a B. Šmeral vedli mezi sebou "názorové" boje. B. Šmeral zastával názor vytvoření komunistické strany na masovém základě s tím, že široké množství přívrženců strany usnadní průběh revoluce. Další Šmeralovo "postupovou" taktikou byla myšlenka revolučního zrání národa tj. nevnucovat lidu ideje násilím. Lid tyto ideje zprvu není

---

bolševické revoluce. V roce 1918 začal A. Muna organizovat stejně smýšlející krajany v Rusku a spolu s nimi založil Českou komunistickou stranu na Rusi. Členové této strany vstupovaly do nově se tvořící Rudé armády a v době vyhocení konfliktu bojovaly proti Československým legiím na straně Rudé armády. Pro své počínání byl A. Muna v Československu velice kritizován. (PERNES, J. *Takoví nám vládli*, 2003.)

29 Martin Nechvátal ve své knize vysvětluje myšlenku austromarxismu jako "*rozvíjející program spolupráce všech národních dělnických stran, vystupujících v celostátní jednotě*". (NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002, s. 9.)

30 Martin Nechvátal popisuje B. Šmerala jako odborníka, který byl velice dobře obeznámený s teorií marxismu. K této teorii se dostal díky svému bratru, který překládal Kapitál od Karla Marxe. O vyhlášení sociálního státu se pokusil již 14. 10. 1918 při vyhlášení generální stávkou proti vývozu potravin mimo území českých zemí. K vyhlášení a existenci samostatné republiky byl velice skeptický, především se obával důsledků nového uspořádání, nestability a špatné perspektivy samostatné Československé republiky. Jeho obavy se v konečném důsledku o 20 let později opravdu potvrdily. (NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002, s. 9-10.)

31 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 39 - 41; NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002 s. 9 - 11, 19 - 20.

schopen pochopit a vsřtebat, lidu je potřebné ideje postupně podsouvat a nechat jej revolučně zřát, až pak sám uzná, že jsou jisté myšlenky a změny ve společnosti nezbytné. Proti Šmeralovým postupům vystupoval např. již zmíněný S. K. Neumann, B. Jílek, V. Houser a jiní, kteří propagovali vytvoření malé strany s čistým komunistickým jádrem. Hlavní spory tedy mezi sebou vedly o otázkách velikosti strany. Ještě se zde vyskytoval názor ultralevých, jež zastávali názor, že strana by měla být založená jako vojenskopolitická organizace, tvořená oddanými a disciplinovanými stoupenci, kteří by svým rozhodováním a vystupováním strhli masu k boji proti kapitalismu. Právě pro tuto roztrřštěnost vyzvali představitelé Komiterny Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou k oddělení od pravicového křídla a k vytvoření jednotné centralizované komunistické strany, která v sobě bude zahrnovat revoluční dělnictvo všech národností na území Československé republiky, a vytvoří tak sekci Komiterny. Na procesu utváření této strany se měl podílet i Svaz komunistických skupin.³²

Marxistická levice chtěla bezprostředně po konaném kongresu učinit kroky, jež by vedly k naplnění požadavků Exekutivy Komunistické internacionály. Politická situace v Československu byla ale vhodným důvodem pro odložení kladených požadavků. 14. 9. 1920 zahájila pravice proti levici útok. Poté, co sociálně demokratický předseda vlády Tusar a všichni jeho ministři podali vládní demisi, se zastupitelstvo a jeho výkonný výbor na společné schůzi usnesly odložit připravovaný zářijový sjezd strany na prosinec a vyloučit z něj marxistickou levici. Zatímco pravice se pustila do přímého útoku, levice se rozhodla učinit smírný krok vůči pravici a rozhodla se konat sjezd strany v původním termínu. Dalším smírným krokem byla ochota odsunout otázku, jež byla předmětem sporů – otázku připojení k III. Internacionále. Tato snaha o zachování jednoty strany získala levici ještě více sympatií, což hrálo úlohu v získávání masové základny pro vytvoření komunistické strany. Pravice sjezd konaný marxistickou levicí neuznala a vyloučila všechny zúčastněné ze strany. Tím se sociální demokratická strana definitivně rozštěpila na dva subjekty. Po těchto událostech vyzvala Exekutiva Komunistické internacionály pro časně svolání ustanovujícího sjezdu komunistické strany. V lednu 1921 se konala konference na níž bylo rozhodnuto o svolání zakládajícího sjezdu strany a datum pro tento sjezd byl stanoven na 14. 5. a měl trvat do 16. 5. 1921. Sjezd se uskutečnil v předpokládaném termínu a Československá komunistická strana byla oficiálně ustanovena. Předsedou strany se stal B. Šmeral. Na tomto sjezdu se také vyslovila pro přijetí 21 podmínek, stanovených Komunistickou internacionálou

---

32 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 40 - 41; NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002, s. 20 - 21; HÁJEK, M., MEJDROVÁ, H., *Vznik Třetí internacionály*. 2001, s. 204.

a stala se tak jakousi sekcí Komunistické internacionály.³³ Dalším krokem stanoveným Komiternou bylo svolání slučovacího sjezdu, který se měl uskutečnit nejdéle 1. 11. 1921 s cílem sloučení všech komunistických formací unitř Československa. Československá komunistická strana tedy zahájila svůj slučovací sjezd 30. 10. 1921, který trval do 2. 11. 1921 a konal se v Národním domě na Smíchově. Byl zde přijat také nový organizační řád strany, který vyhovoval požadavkům Komiterny a jméno strany se změnilo na Komunistická strana Československa.³⁴ Sjezd jednomyslně schválil rezoluci, která prohlašovala sloučení Československé komunistické strany, německého oddělení Komunistické strany Československa, polské komunistické strany a židovské skupiny v jednotnou internacionální Komunistickou stranu Československa. Komunistická strana Československa byla počtem členů v poměru na obyvatele státu nejsilnější stranou na světě a třetí největší stranou, před KSČ velikostně stála komunistická strana Německa a Ruska. Byla to tedy po vzoru Šmeralových cílů strana masová. V době svého vzniku čítala kolem 300 000 členů. Strana se od svého založení potýkala s vnitřními rozpory a úbytkem členů, v důsledku proklamování marxistických ideálů na straně jedné a reálnými činy na straně druhé. Strana hlásala myšlenky třídního boje a nutnosti komunistické revoluce, která se měla rozšířit ze Sovětského svazu do celého světa. I přes všechny své problémy se strana dokázala prosadit v stranickém systému Československa, což potvrdily i parlamentní volby konané v roce 1925. Tyto parlamentní volby byly prvními, jichž se KSČ zúčastnila. Řízením předvolební kampaně byl pověřen A. Zápotocký. KSČ získala v těchto volbách 41 poslanců a umístila se na druhém místě za agrární Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu, která své prvenství ve volbách získala pouze s půl procentní převahou. Agráři získali v těchto volbách 13,7% hlasů, KSČ získala 13,2% hlasů a sociální demokracie získala pouze 8,9% hlasů.³⁵

---

33 Vytvoření strany bylo vázáno na přijetí 21 podmínek III. Komunistické Internacionály v Moskvě. Právě přijetím těchto podmínek byl zbržděn vznik strany. Podmínky kladené internacionálou byly velmi přísné a zbavovaly všechny vzniklé komunistické strany národní identity a nezávislosti a měnily strany v pouhé sekce Komunistické internacionály. Těchto podmínek se vznikající strana zalekla a snažila se dosáhnout jistých výjimek. Hlavním iniciátorem vyjednávání těchto podmínek byl B. Šmeral. (PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2003, s. 35.)

34 Otázka přijetí KSČ do Komunistické internacionály se projednávala na jejím III. kongresu. Ten se konal v červenci 1921. Na toto téma přednesl své vystoupení i V. I. Lenin, který ve svém projevu kritizoval chyby B. Šmerala, ale ocenil jeho koncepci založení strany na masovém základu. Kongres přijetí schválil s podmínkou ustanovení do tří měsíců vytvořit v Československu jednotnou internacionální komunistickou stranu. Stalo se tak na ustanovujícím sjezdu strany v květnu 1921. (Ústav marxismu – leninismu ÚV KSČ, *Přehled dějin KSČ*. 1978, s. 103 – 104.)

35 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 41 - 42; NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002, s. 30; HÁJEK, M., MEJDROVÁ, H., *Vznik Třetí internacionály*. 2001, s. 401 - 402; PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2003, s. 38 - 41.

Poté, co bylo obměněno vedení strany díky rozsáhlým bolševickým čistkám ve 20. letech, se stal novým předsedou KSČ Klement Gottwald, který byl veškerou svou činností plně vázán na Komiternu. V roce 1929 se konaly další parlamentní volby, ve kterých strana získala pouhých 10% hlasů, což byl nejnižší výsledek od jejího vzniku. I přes mírnou podporu voličů se podařilo KSČ si své politické postavení v zemi udržet. Jistě tomu napomohla propukající krize, z které komunisté vytěžili maximum

4.2. Komunistická strana Československa v předmnichovské době

Mnichov znamenal hluboký zásah do samostatnosti Československa, jeho postavení v mezinárodním systému a taktéž do vnitřního politického vývoje. Toto období bylo důležité pro vztah komunistické strany ke státu. Je tedy důležité zabývat se rokem 1938, protože právě díky němu se KSČ dostala do politického systému Národní fronty po osvobození republiky a díky tomu se mohl odehrát komunistický převrat v únoru roku 1948.³⁶

V Moskvě se za aktivní účasti K. Gottwalda³⁷ uskutečnil VII. kongres Komunistické internacionály, kde byla mimo jiné hodnocena spolupráce s demokratickými subjekty, zároveň bylo rozhodnuto, že zájem Komiterny se nasměřuje proti boji s fašismem, který ohrožoval světový mír. Komunistická strana Československa tak měla pokusit spolupracovat s ostatními stranami, pokusit se vytvořit jednotnou lidovou frontu, postavit se do jejího čela a vést boj proti fašismu. Hlavní cíl strany, tedy prosazování diktatury proletariátu, byl odsunut na dobu pozdější, kdy demokracie zvítězí nad fašismem. K. Gottwald o této problematice přednesl koreferát, který byl publikován v brožuře Naše delegace mluví o Moskvě. M. Nechvátal ve své knize³⁸ uvádí znění tohoto koreferátu: „*My chceme, aby tato republika, kde dnes vládne buržoasie, se stala republikou sovětskou, socialistickou republikou, v níž by vládl pracující lid. To je náš cíl, za ten bojujeme. Je-li však tato měštácko – demokratická republika ohrožena krvavým fašismem, pak bráníme tuto republiku před fašismem a voláme všechny skutečné socialisty, demokraty a republikány se společnému boji, aby této republice byla ušetřena největší hanba a pracujícímu lidu největší pohroma – krvavá fašistická diktatura.*

---

36 RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s.142.

37 30. 6. 1934 byl vydán zatýkácí rozkaz na K. Gottwalda, Kopeckého, Krosnáře a Štětku. Gottwaldovi se podařilo uniknout do Moskvy. Z Moskvy pak rámcovými pokyny z části ovlivňoval dění a činnost KSČ. Gottwaldův návrat byl legalizován dohodami před prezidentskou volbou v roce 1935. Kdy KSČ přislíbila volbu E. Beneše za odvolání protikomunistických opatření. 17. 12. 1935, v rámci odvolávání těchto opatření byly staženy i již zmíněné zatykače a K. Gottwald se tak 8. 2. 1936 vrátil do Československa. (NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002, s. 108, 112.)

38 NECHVÁTAL, Martin. *Založení KSČ: Ve službách Komiterny*. 1. vydání. Praha: Havran, s.r. o., 2002, s.111. ISBN 80-86515-13-3.

A jsme-li rozhodně proti tomu, aby tato republika byla vydána v plen bandě českých hitlerčků, pak stejně tak rozhodně jsme proti tomu, aby tato přišla pod patu německých Hitlerů. Proti těm i oněm se spojíme s každým, proti vnitřním i zahraničním fašistům republiku obhajujeme. Ale pánové, k tomu nám republika musí dát možnost.“ Vytvořit jednotnou lidovou frontu se komunistům nepodařilo, ostatní strany odmítaly spolupráci s touto stranou z důvodu její vázanosti na Komunistickou internacionálu. 19. 9. 1938 se také uskutečnilo setkání K. Gottwalda a E. Beneše, kde Gottwald tlumočil prezidentu republiky ochotu SSSR pomoci Československé republice, pokud o pomoc požádá. Splní tak své dohody s Československem. 21. 9. 1938 vláda vyhlásila svou kapitulaci a vznikl Výbor na obranu republiky, kterému předsedal A. Rašín a zasedali v něm i komunisté. Tento výbor byl následující den rozpuštěn po jmenování nové vlády generála Syrového. Komunistická strana Československa pak byla v prosinci 1938 rozpuštěna, slovenští komunisté byli rozpuštěni už v říjnu 1938. Vehementní snaha KSČ o záchranu Československé republiky pak představovala zdroj určité politické legitimacy KSČ po osvobození republiky. Díky počínání v roce 1938, pak byla KSČ začleněna do systému Národní fronty.³⁹

4.3. Utváření systému Národní fronty (NF)

Jak Karel Kaplan ve své knize⁴⁰ uvádí: „*Národní fronta se zrodila za druhé světové války v odboji, který určoval obsah její činnosti i smysl její existence – sjednocení sil odporu proti okupantům a k obnově československého státu. Národní fronta vznikla jako politický orgán odboje a zůstala i politickou základnou poválečného státu.*“

Znovu na politickou scénu se tak KSČ dostala v roce 1943 při jednáních E. Beneše se Stalinem o vyloučení politických stran, které zapříčinily nedemokratický vývoj Československa po Mnichovu. Začala se tedy utvářet Národní fronta tvořená Komunistickou stranou Československa, Československou stranou lidovou, Komunistickou stranou Slovenska, Demokratickou stranou, Sociálními demokraty a Národními socialisty. Podklad pro vytvoření tohoto systému stál na základu exilových dohod. Systém NF fungoval na principu limitovaného pluralismu. Do systému NF nebyly začleněny masové organizace, ale KSČ o jejich začlenění usilovala. Tento zájem se jí podařil prosadit až v únoru roku 1948.

---

39 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 76, 94, 95; NECHVÁTAL, M. *Založení KSČ*. 2002, s. 110 - 111; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 142, 147.

40 KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948 – 1960*. 1. vydání. Praha: Academia, 2012, s. 9. ISBN 978-80-200-2074-1.

NF taktéž souhlasila s tím, že nebude vytvářet společensko hospodářské organizace a díky tomu nepřímou podporou vznik masových organizací. Tímto prohlášením NF se KSČ naskytl prostor pro ovládnutí těchto organizací a v případě potřeby potřebné organizace sama mohla vytvořit. Nejzáměššími organizacemi byly Lidové milice.⁴¹

Díky začlenění do NF se tedy KSČ dostala zpět na československou politickou scénu. V roce 1946 se konaly v Československu parlamentní volby, ještě před konáním těchto voleb byly do systému NF začleněny další dvě strany – Strana práce a Strana svobody.⁴² Ve volbách vystupovaly strany odděleně a pod svým jménem. Prvenství ve volbách získala KSČ se 40% hlasy, druhé místo obsadili národní socialisté pouze s 23,7% hlasů. Po těchto volbách byla vytvořena nová vláda, v čele vlády stanul K. Gottwald. 25. 2. 1948 došlo k zániku limitovaného pluralismu v systému NF a nekomunističtí ministři Gottwaldovy vlády byli nuceni podat demisi. Poté komunisté s podporou Lidových milicí, prokomunistických křídel v nekomunistických stranách a masových organizací ovládli politickou moc v Československu a mohli tak přikročit k prosazování svých cílů. KSČ vytvořila masové organizace, které začlenila do systému NF a zahájila snahy o centralizaci stran a vytvoření socialistické republiky. V zájmu vyšší míry centralizace zrušila KSČ samostatnou komunistickou stranu Slovenska a začlenila ji do svého systému. Strana tak získala vedoucí úlohu v politické scéně, existence a působení ostatních stran byla velice omezená, jednalo se pouze o jakési "satelitní strany".⁴³ Díky svému vlivu pak KSČ ovlivnila přípravu ústavy 9. 5. 1948 a ústavou z roku 1960 si KSČ formálně zakotvila svoji vedoucí úlohu.⁴⁴

---

41 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 99 - 100; RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 2002, s. 163.

42 Pro vstup dalších stran do systému NF bylo potřeba souhlasu všech ostatních členských subjektů tohoto systému. Díky tomuto principu byla zamezena účast opravdovým konkurentům. Volby v roce 1946 tedy nemůžeme označit za plně pluralitní z důvodu jejich omezenosti systémem NF. (CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 100.)

43 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 102.

44 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 101 - 103.

5. Vývoj ústavního právního řádu

Pro ústavní řád v letech 1960 – 1989 jsou charakteristické dva ústavní dokumenty, Ústava z roku 1960 a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Zároveň je pro toto období charakteristická ústavní i faktická dominance jedné politické strany – KSČ. Nejzrůslehlejší novelou socialistické ústavy, provedenou ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., bylo změněno státoprávní uspořádání Československé socialistické republiky z unitárního státu na federaci, šlo tedy o složený stát v tomto případě ze dvou subjektů, členských republik. Vzhledem k tomu, že se z unitárního státu stala federace, šlo o disociační způsob vzniku federace.⁴⁵

Právní řád byl ovlivněn společenskými a politickými procesy této doby, zejména tzv. Pražským jarem, procesem normalizace s společenskými procesy v roce 1989. Období 1989 -1992 můžeme z hlediska ústavního práva označit za období přechodné, v důsledku množství novelizací ústavy z roku 1960. Prvním významným společensko-politickým procesem, v jehož důsledku se ústavním systémem demokratizoval nazýváme Pražské jaro. Ve druhé polovině 60. let se stávající podoba systému potýkala s hlubokou kritikou, kritizoval se socialismus, vztah českého a slovenského národa a vedoucí postavení Komunistické strany Československa. Objevily se zde požadavky na obnovu politického pluralismu, odstranění vedoucí pozice Komunistické strany Československa a změny systému Národní fronty. Kritice podléhala také hospodářská příslušnost Československé socialistické republiky k socialistické soustavě, socialistická nezákonnost a vysoká míra centralismu. 3. až 5. 1. 1968 se uskutečnila schůze Ústředního výboru Komunistické strany Československa, která si kladla za cíl vyřešit tuto společenskou krizi. KSČ se obávala o své vedoucí postavení, svůj mocenský monopol a stabilitu celého ústavního systému. KSČ se v důsledku krize systému také rozdělila do dvou skupin, proreformní a protireformní. Z proreformních komunistů zmíním A. Dubčeka, který kriticky vystupoval proti A. Novotnému a jeho příliš centralistickému vedení. A. Novotný byl kritizován především za nedostatek pochopení vůči potřebám slovenského národa. Tyto kritické projevy vyvrcholily rozdělením nejvyšších funkcí. A. Novotný, který doté doby zastával úřad prezidenta republiky

---

45 KLÍMA, K., *Ústavní právo*. 1999, s. 122.

a prvního tajemníka ÚV KSČ, byl z této stranické funkce odvolán a ponechal si pouze prezidentskou funkci. Nově jmenovaným prvním tajemníkem ÚV KSČ se stal A. Dubček, nejvyšší stranickou funkci nyní vykonával občan slovenské národnosti. Jmenováním A. Dubčeka započal proces demokratizace režimu, tzv. obrodný proces.⁴⁶

První, reformisty prosazenou ústavní změnou ve prospěch Slovenska, se stal ústavní zákon č. 28/1968 Sb., o doplnění článku 91 Ústavy. Tímto ústavním zákonem byla ustanovena existence Národního výboru hlavního města Slovenska v Bratislavě. V rámci působení obrodného procesu došlo k jistému uvolnění ve společnosti, úspěšně se začala demokratizovat oblast občanských práv a svobod; na základě zákona č. 84/1968 Sb. byla zrušena cenzura; byly liberalizovány výjezdy československých občanů za hranice Československé socialistické republiky; byly uvolněny poměry v oblasti práva sdružovacího a shromažďovacího; v neposlední řadě došlo k soudní, mimosoudní a politické rehabilitaci osob, které se staly oběťmi "*represivní svévole v úseku trestního soudnictví*". V rámci obrodného procesu byla provedena řada legislativních změn a začaly být uskutečňovány některé principy právního státu.⁴⁷

Protireformní komunisté vystupovali proti obrodnému procesu, obávali se zmenšení vlivu Sovětského svazu a ostatních zemí socialistické soustavy, reforem, ztráty mocenského monopolu a spoléhali na pomoc od SSSR. Podle SSSR byl socialismus v Československu ohrožen, docházelo zde ke kontrarevoluci a nástupu protikomunistických sil, proto se ze všech sil snažil obrodný proces v Československu zastavit. Při květnovém jednání v Moskvě v roce 1968, se zformovala skupina 5ti států (SSSR, NDR, Polsko, Maďarsko a Bulharsko), která se pokusila velice hrubě zasáhnout do politického vývoje v Československu, avšak neúspěšně. Za vrcholné vměšování ze strany Sovětského svazu do vnitřních záležitostí Československa byla považována Varšavská schůze v červenci 1968 a zaslání dopisu s požadavky československému stranickému vedení. Splnění požadavků by znamenalo ukončení obrodného procesu. Československo na výzvu k plnění požadavků nijak zvlášť nereagovalo, proto sovětské vedení začalo připravovat vojenské řešení.⁴⁸

27. 7. 1968 se v Čierné nad Tisou uskutečnilo jednání mezi sovětskou a československou delegací. Sovětská delegace požadovala v důsledku ohrožení socialistického režimu ukončení procesu demokratizace. Československá delegace tyto

---

46 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 254 ; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 332 – 334.

47 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 254; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 333 - 334.

48 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 254 - 255; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 338 - 340.

požadavky odmítla splnit s tvrzením reformního posílení socialismu. Sovětský svaz tedy přistoupil k vojenské intervenci a v noci z 20. na 21. 8. 1968 překročila sovětská vojska hranice Československa. Vojenský odpor byl v tomto případě zcela vyloučen, jediný možný druh odporu byl politický. Protireformní komunisté požadovali označení této intervence jako *"bratrskou internacionální pomoc"*, proreformní komunisté to zamítli a intervenci označili za vojenský vpád, který se stal bez vědomí ústavních orgánů Československa. Toto prohlášení ze strany KSČ bylo předáno sdělovacím prostředkům, reformní představitelé byli internováni a převezeni do SSSR⁴⁹. 22.- 27. 8. 1968 se uskutečnil mimořádný sjezd KSČ v rámci odporu proti okupaci. Intervence zvedla vlnu masového odporu ve společnosti a sovětské vedení bylo tedy nucené oficiálně jednat s československými státními a stranickými orgány v jejichž čele stál prezident republiky, L. Svoboda. Jednání probíhala v Moskvě ve dnech 23. - 26. 8., na jednáních byl zlomen odpor československých státních orgánů a výsledkem se stal tzv. Moskevský protokol, jehož základním cílem bylo odstranění demokratizačních prvků v právním řádu Československa a posílení vlivu bezpečnostních orgánů. Přijetím tohoto protokolu oficiálně skončil obrodný proces právního řádu v Československu. Ze všech požadavků, plynoucích z období demokratizace režimu, se podařilo realizovat pouze novou úpravu státoprávního poměru ústavním zákonem č. 143/1968 Sb.,⁵⁰ a novou úpravu národnostních menšin, provedenou ústavním zákonem č. 144/1968 Sb.⁵¹

Vývoj právního řádu po srpnu 1968 ovlivnil proces normalizace. *"Základním rysem tohoto procesu se stala postupná restaurace metod uskutečňování vedoucí úlohy KSČ ve společnosti, započala výrazná centralizace státní a politické moci"*.⁵² Podzim roku 1968 znamenal začátek postupného návratu demokratizovaného právního řádu k prosovětskému totalitnímu režimu. Normalizace probíhala v několika fázích a jednotlivé rysy normalizace se utvářely postupně. Výrazným prvkem tohoto období pak bylo otevřené vměšování SSSR

---

49 Proreformní komunisté byli například A. Dubček, Kriegel či Smrkovský.

50 Prvním oficiálním dokumentem, který požadoval federalizaci Československa, byla vyhláška SNR ze dne 15. 3. 1968 s názvem *"Vyhlásenie Slovenskej národnej rady po potrebe federatívneho usporiadania"*. Před federalizací Československa vydala SNR vyhlášku o potřebnosti podniknutí těchto kroků – oddělení slovenských národních orgánů zákonodárné moci o moci výkonné a vládní; svěření úplné zákonodárné moci na Slovensku SNR, vyjma věcí spadajících výlučně do působnosti NS; v oblasti vymezení vztahu mezi ústřední vládou a vrcholným orgánem výkonné moci na Slovensku vycházet ze zásady, že výkonná moc na Slovensku náleží výkonným orgánům SNR, vyjma záležitostí celostátní povahy; dále obnovení institutu státních tajemníků a uplatňování principu reciprocit; ústavně i politicky zamezit možnosti majorizace Slováků ve státoprávních otázkách; zabezpečit maďarské a ukrajinské menšině všestranný hospodářský a kulturní rozvoj v duchu zásad socialistického internacionalismu. (BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 294 - 295.)

51 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 255; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 339 - 340.

52 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges s. r. o., 2011, s. 257. ISBN 978-80-87212-90-5.

do vnitřních záležitostí Československa. Československé státní a stranické orgány se přidaly na stranu Sovětského svazu a uznaly nutnost normalizace československého právního řádu. V listopadu 1968 se k nutnosti normalizace vyslovil i L. Svoboda a ÚV KSČ odsoudilo polednový vývoj Československa. Režim se týkal nejen legislativní přeměny, ale taktéž přeměny personální. Veškeré legislativní změny byly vydány s cílem odstranit legislativní symboly Pražského jara. První "normalizační" zákon byl zákon č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku. Přijetím tohoto zákona byla omezena shromažďovací a spolčovací svoboda. Následující zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků, zavedl tvrdou cenzuru. Významným "normalizačním" zásahem do ústavního řádu se stal i ústavní zákon č. 125/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Přijetí tohoto zákona znamenalo výrazné zvýšení míry centralizace, byla deformována ústavní podoba československé federace a byl obnoven centralizovaný stát, zastíněný formální ústavním zakotvením federace. Československá federace se přijetím tohoto zákona změnila v pseudofederaci. Ústavním zákonem č. 125/1970 Sb., byla také rozšířena oblast výlučné působnosti federace, kde členskými republikám byla část působnosti odebrána. Velký rozsah výlučných pravomocí zůstal federaci až do roku 1990, vydáním kompetenčního zákona byl tento rozsah zúžen na minimum. Tento zákon představoval první krok k zániku federace.⁵³

Období normalizace vystřídalo v roce 1989 období tzv. "*Přechodového ústavního systému*", jehož součástí byla obnova tržního hospodářství, obnova občanských práv a svobod a snaha o nové státní uspořádání. Období od roku 1989 – 1992 je nazýváno přechodným v důsledku početných normativních a faktických změn ústavy z roku 1960. Často měněné znění ústavy a ústavní situace působilo dojmem přechodové etapy nového vývoje, směřující k obnovení demokracie. Za symbolický počátek tohoto období je považován 17. listopad 1989.⁵⁴

---

53 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 257 - 259; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 344 - 345; ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 162 - 163.

54 KLÍMA, K. *Ústavní právo*. 1999, s. 165; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. Díl*. 2011, s. 275.

6. Ústava Československé republiky – 9. května 1948

Ačkoliv Ústava 9. května 1948 nezapadá do vymezeného rámce této práce, rozhodla jsem se ji zařadit do obsahu pro možnost následného srovnání s ústavou přijatou v roce 1960. Právě proto, že tato ústava nespadá do vymezeného období, bude kapitola pojata stručněji. Rozbor textu ústavy ve smyslu ústavního zákona č. 150/1948 Sb., v původním znění, je uveden v příloze č. 1.

Na této ústavě se výrazně projevil její původ. Navazovala na ústavu první republiky, byla korigována vznikem národních výborů, které ve své podstatě slučovaly samosprávu s veřejnou správou, a novým uspořádáním vztahu mezi Čechy a Slováky. Byla nazvána Ústavou 9. 5. 1948 s cílem vyzvednutí data osvobození Prahy sovětskou armádou. Jednalo se o "*lidově demokratickou ústavu*", přičemž lidová demokracie měla znamenat přechod společnosti od kapitalismu k socialismu a změnu určitých struktur. Lidová demokracie také představovala jistou formu marxisticko – leninské koncepce. V Československu byla lidová demokracie realizovaná jako stranická diktatura, které byla podřízena veškerá státní byrokracie.⁵⁵

V souvislosti s touto ústavou je třeba zmínit její obsahovou dvouvrstevnost. První, demokratická vrstva, byla založená na principech parlamentarismu a konceptu tradičních lidských práv a svobod. Byla přejata z první ústavy, tedy pouze její vhodná ustanovení. Pro druhou vrstvu ústavy je charakteristické její založení na vymoženostech národní a demokratické revoluce. Tato vrstva spočívala ve zřízení národních výborů; v likvidaci soukromého sektoru a vytvoření kolektivního vlastnictví. Dvouvrstevnost vznikla díky přeměně ústavy, na kterou působil pomnichovský vývoj, dekrety prezidenta republiky, legislativní činnost parlamentu a normotvorná činnost Slovenské národní rady. Vedle její dvouvrstevnosti je dalším charakteristickým rysem velký rozpor mezi ústavou "de iure" a ústavou "de facto". Pro tuto ústavu je typické její masové porušování a svévolná interpretace. Docházelo k omezování občanských práv a svobod, k mimosoudním represím a postupnému odbourávání demokratických pravidel.⁵⁶

---

55 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 219 - 221; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 117 - 118; MALÝ, K., SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. 2004, s. 204 - 206.

56 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 219 - 221; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 117 - 118; MALÝ, K., SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. 2004, s. 204 - 206.

Ústava 9. května 1948, ačkoliv se jednalo o ústavu lidově demokratickou, jevila známky odlišnosti od sovětského ústavního modelu. Její odlišný charakter byl ovlivněn "předúnorovou" situací v Československu. Postupně byla Ústava 9. května 1948 přizpůsobována sovětskému vzoru, byla mnohokrát doplňována a měněna.⁵⁷

Z hlediska formální stránky tvořily tuto ústavu tři části, a to Prohlášení, dvanáct základních článků a deset kapitol. Jak Karel Schelle ve své knize⁵⁸ Dějiny českého ústavního práva píše: "*Prohlášení mělo především povahu politického dokumentu. Základní články jednak charakterizovaly hlavní instituce politického a hospodářského zřízení, jednak byly úvodními ustanoveními k jednotlivým kapitolám.*"

---

57 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 219 – 221.

58 SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva.* 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2010, s. 146. ISBN 978-80-7418-067-5.

7. Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960

Tato část práce je věnována socialistické ústavě z roku 1960. K prvním impulsům podněcujícím vznik nové ústavy došlo již v 50. letech, kdy komunistické orgány dospěly k názoru, že proces dovršení výrobních socialistických vztahů byl dokončen a v důsledku toho je nezbytné, aby byla vypracovaná nová podoba ústavy, neboť ta stará už neodpovídá nově vzniklým poměrům. Období lidové demokracie bylo u konce, lidová demokracie splnila své poslání a napomohla k vybudování základů socialismu. Po vítězství socialismu v zemi se mělo dále přistoupit k vytvoření materiálně – technické základny pro nastolení další fáze, kterou byl komunismus. Ústavu z roku 1960 můžeme označit za ústavu rozvinuté sociální demokracie.⁵⁹

7.1. Charakter ústavy

Jedná se o politický dokument s nízkou juristickou hodnotou. Ústava byla ovlivněna sovětskou ústavněprávní teorií, obsahovala velké množství proklamací a ustanoveních, podtrhující ideologická stanoviska, ze kterých ústava vycházela. V důsledku toho byla umožněna subjektivní interpretace a aplikace ústavy. V. Pavlíček ve své knize píše:⁶⁰ touto ústavou *“byla tak fakticky vytvořena situace, kdy jednotlivý občan mohl dělat jen to, co mu právní předpisy (byť jen druhotné) dovolovaly, a na druhé straně mohly státní orgány vše, co jim právní normy nezakazovaly”*. Ústava je také známá svou neprávnickostí a dvojitou absolutizací a to tím, že soustředila veškerou formální státní moc do zastupitelských sborů, od kterých svou existenci a pravomoc odvozovaly další státní orgány. Za nositele úplnosti moci bylo označeno Národní shromáždění. Skutečná moc však nebyla soustředěna v Národním shromáždění, ale v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ. Ústavní úprava občanských práv a povinností měla kolektivistický charakter. Fakticky byl uplatňován princip *“jednoty práv a povinností”*, na jehož základě byla práva vázána na plnění povinností. Tento princip nebyl výslovně zakotven v ústavě.⁶¹

---

59 SCHELLE, K. *Dějiny českého ústavního práva*. 2010, s. 153; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 235 - 236.

60 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges s. r. o., 2011, s. 241. ISBN 978-80-87212-90-5.

61 MALÝ, K., SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. 2004, s. 206 - 207.

Rozpor mezi ústavou "de iure" a ústavou "de facto" byl přijetím této ústavy zmenšen. Socialistická ústava více odpovídala faktickým ústavním poměrům než Ústava 9. května 1948. Funkce této ústavy spočívaly především v politicko – právní rovině a v politicky – ideové rovině.⁶²

7.2. Příprava nové socialistické ústavy

Přípravy nové ústavy byly reakcí na společenský a politický vývoj v Československu a na završení období lidové demokracie. Původní úprava neodpovídala charakteru a povaze komunistického režimu, proto bylo nutné podstoupit přijetí nové ústavy. Vliv na proces vytváření nové ústavy měl také XXI. mimořádný sjezd KSSS, na kterém byly ustanoveny nové ideologické cíle, které povedou k rozvoji společnosti. Tyto cíle, vyhlášené na mimořádném sjezdu, byly integrovány do návrhu nové ústavy.⁶³

Ve dnech 18. - 21.6. 1958 se uskutečnil v Praze XI. sjezd KSČ. Na tomto sjezdu byly předneseny názory o vzestupu budování socialismu ve společnosti, završení přechodu společnosti od kapitalismu k socialismu, mimo jiné zde byl přednesen výhled soužití Čechů a Slováků do budoucna - soužití dvou socialistických národů, kteří se společně budou pokoušet o dovršení socialismu. V usnesení přijatém tímto sjezdem bylo konstatováno: dovršení socialistické výstavby a potřeba vybudování základů pro nastolení komunismu; odstranění vykořisťovatelské třídy z československé společnosti. Tímto sjezdem byl také inspirovaný návrh zákona o pětiletém plánu, který byl přijat v říjnu 1958. Tímto plánem mělo být dosaženo hospodářské úrovně kapitalistických států.⁶⁴

Poté, co bylo A. Novotným v roce 1959 konstatováno vítězství socialismu v Československé republice jako fakt, přistoupilo se k vypracování nové ústavy, která by reagovala a vhodně upravovala všechny změny, ke kterým Československá republika dospěla od roku 1948. Důvodem potřeby nové ústavy byla i skutečnost snahy Komunistické strany Československa posílit si svůj mocenský monopol na ústavněprávní úrovni. Podzim roku 1959 byl tedy začátkem příprav socialistické ústavy. Byla vytvořena přípravná komise, v jejímž čele stál J. Hendrych. Přípravy ústavy vycházely ze sovětského vzoru ústavy z roku 1936, zakotvení vedoucího postavení Komunistické strany Československa nevycházelo

---

62 ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 145.

63 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 235 - 236.

64 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 266 - 267; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 323; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 235 - 236.

ze sovětské ústavy z roku 1936, ale z iniciativy Antonína Novotného. Jak Petr Beránek ve své knize⁶⁵ uvádí: "*Na popud A. Novotného bylo rozhodnuto, že začlenění vedoucí úlohy KSČ bude jednou z podmínek nové úpravy.*" Příprava návrhu nebyla vesměs vůbec problematická, zatímco v předchozích ústavách se musel vždy nalézt konsensus, zde to potřebné nebylo díky tomu, že její přípravu měla fakticky na starost pouze jedna politická strana, KSČ. Bylo tedy nutné nalézt vzájemný konsensus pouze v rámci strany.⁶⁶

Pro hladké přijetí nové ústavy bylo potřeba zajistit několik legislativních změn. Zejména byla potřebná nová zákonná úprava voleb do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů. Tato legislativní změna byla realizovaná přijetím ústavního zákona č. 35/1960 Sb., o změně ústavního zákona o volbách do NS a o volbách do SNR a ústavního zákona o národních výborech, který byl přijat 9. 4. 1960. Tento ústavní zákon se skládal pouze z 5 §. Tímto zákonem bylo vytvořeno 300 volebních obvodů. Volební obvody pro volby do Slovenské národní rady a do Národního shromáždění byly shodné. Dále byl tímto ústavním zákonem stanoven konec volebního období Národního shromáždění a Slovenské národní rady. Ukončení jejich činnosti bylo svázáno s 10. 6. 1960. Pro národní výbory, které byly zvoleny 19. 5. 1954 platilo, že zůstávají v činnosti až do zvolení nových národních výborů. Vyhlášením tohoto zákona tak byl ukončen systém stanovování počtu poslanců NS podle počtu obyvatel. Další zákon, který předcházel přijetí ústavy byl zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu. Tento zákon ve svém § 3 vytváří tyto kraje: Středočeský se sídlem v Praze, Jihočeský se sídlem v Českých Budějovicích, Západočeský se sídlem v Plzni, Severočeský se sídlem v Ústí nad Labem, Východočeský se sídlem v Hradci Králové, Jihomoravský se sídlem v Brně. Petr Beránek ve své knize⁶⁷ uvádí další 3 kraje, a to Západoslovenský se sídlem v Bratislavě, Středoslovenský se sídlem v Banské Bystrici a Východoslovenský se sídlem v Košicích. Navazujícími zákony byly zákon č. 37/1960 Sb., který se mění zákon o volbách do NS; zákon č. 39/1960 Sb., o volbách do národních výborů a zákon Slovenské národní rady č. 38/1960 Sb., kterým se mění zákon o Slovenské národní radě a o volbách do Slovenské národní rady. Tyto zákony byly publikovány současně s ústavním zákonem č. 35/1960 Sb.⁶⁸

Poté, co legislativní změny připravily optimální podmínky pro přijetí ústavy a návrh ústavy byl připraven, mohlo se přistoupit k projednání návrhu. První projednání se

---

65 BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: Státoprávní uspořádání v letech 1944 – 1969* 1. vydání. Praha: Fortuna, 2011, s. 267. ISBN 978-80-7373-113-7.

66 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 267; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 324.

67 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 269.

68 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 268 - 269.

uskutečnilo ve dnech 7. - 8. 4. 1960, kdy návrh byl projednáván ÚV KSČ. Při tomto projednání přednesl A. Novotný svůj referát, ve kterém shrnul základní předpoklady, vtělené do návrhu ústavy. Mezi základní předpoklady, zmíněné A. Novotným, patřilo zakotvení zásadních mocenských a hospodářských změn, ukotvení vedoucí pozice KSČ, spolupráce se SSSR, nutnost zakotvení marxisticko - leninských principů, jednotnost státní moci a správy, nutnost zajištění hospodářské rovnosti mezi Čechy a Slováky. Tento referát představoval základní směrnici, z které měla být vytvořena nová ústava. ÚV KSČ také v rámci projednávání rozhodl projednání návrhu ústavy na všenárodní diskuzi v rámci Národní fronty. Cílem této všeobecné diskuze bylo vytvoření a předložení konečného návrhu. Definitivní návrh ústavy a výsledky z všenárodní diskuze byly projednány na III. celostátní konferenci KSČ dne 5. 7. 1960. Poté byl návrh ústavy předložen nově zvolenému Národnímu shromáždění, které jej na své první schůzi dne 9. 7. 1960 projednalo. Návrh ústavy byl dne 11. 7. 1960 schválen Národním shromážděním a vyhlášen jako ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. Ústava byla účinná od jejího schválení Národním shromážděním, tedy od 11. 7. 1960. Přijetím socialistické ústavy započala v Československu nová ústavněprávní epocha.⁶⁹

7.3. Závěrem

Socialistická ústava změnila název Československa z Československé republiky na Československou socialistickou republiku. Nově byla také ústavně zakotvena příslušnost Československa ke světové socialistické soustavě a vedoucí postavení Komunistické strany Československa. Úprava občanských práv a povinností byla stručnější než úprava této oblasti v ústavě z roku 1948 a byla pojata kolektivisticky.⁷⁰

Tato ústava také formálně upustila od vertikálního a hierarchického systému dělby moci. Systém dělby moci byl nahrazen heslem *"všechnu moc sovětům"*. Veškerá státní moc byla formálně svěřena zastupitelským sborům. Jako úplného nositele moci označila socialistická ústava Národní shromáždění, od kterého měly ostatní orgány odvozovat svou existenci a působnost.⁷¹

Důležitou úlohu svěřila tato ústava také společenským organizacím, které byly

---

69 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 269 - 272; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 324; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 236.

70 KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 324 - 325; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 238, 240.

71 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 241.

začleněny do systému Národní fronty a postupně měly převzít některé úkoly státních orgánů.⁷² Pracující lid se měl v organizacích sdružovat s cílem "všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a uskutečňování svých práv".⁷³

Ústavně byly nově upraveny pouze dvě formy vlastnictví, a to vlastnictví státní a družstevní. Pojem soukromého vlastnictví nebyl ústavou upraven, zakotvila pouze existenci drobného soukromého hospodaření, založeného na osobní práci a vylučující vykořisťování pracovní síly. Od tohoto soukromého hospodaření byl ústavou oddělen pojem osobního vlastnictví ke spotřebním předmětům.⁷⁴

Změna se dotkla také oblasti slovenských národních orgánů. Touto ústavou bylo hrubě zasaženo do slovenské autonomie a jediným ústavně upraveným slovenským orgánem se stala Slovenská národní rada, která byla degradována na regionální orgán Slovenska.⁷⁵

Mimo soudnictví byl také nově založen systém prokuratury, která byla odpovědná pouze generálnímu prokurátorovi. Soudy měly především chránit socialistické zřízení a zachování pořádku a až poté občanská práva, tedy ta oprávněná.⁷⁶

Další změny ústavního řádu provedené v důsledku přijetí socialistické ústavy jsou uvedeny v následující kapitole, kde je podrobněji srovnán text Ústavy 9. května 1948 a text socialistické ústavy z roku 1960. Rozbor textu ústavního zákona č. 100/1960 Sb., je uveden v příloze č. 2.

---

72 ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 145.

73 Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., čl. 5.

74 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 239.

75 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl*. 2007, s. 41.

76 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl*. 2007, s. 48.

8. Srovnání

Tato kapitola je věnovaná změnám ústavního řádu Československa, které vnesla do ústavního práva socialistická ústava z roku 1960. Jedná se o ústavní komparaci ve smyslu ústavního zákona č. 150/1948 Sb., v původním znění a ústavního zákona č. 100/1960 Sb., v původním znění.

Ústava 9. května 1948, někdy označována ústavou "*lidově demokratickou*", i socialistická ústava z roku 1960 byly ovlivněny obdobím, ve kterém byly připravovány a schvalovány, a vládoucí politickou silou ve státě. Ústavu z roku 1948 ovlivnily únorové události tohoto roku, kdy se uskutečnil tzv. Pražský převrat a Komunistická strana Československa se chopila moci. Přípravy části znění ústavy probíhaly před komunistickým převratem a celé znění ústavy bylo dokončeno až po těchto událostech. Z těchto důvodů je text ústavy ambivalentní, část znění, které bylo připraveno do února 1948, se vyznačovalo zachováním demokratických prvků, čímž se ústava odlišila od sovětského vzoru a po nástupu Komunistické strany Československa do čela republiky se zbytek znění ústavy dotvářel pod jejím vedením a kontrolou. Zachované demokratické prvky, jako dělba moci či rozsáhlý katalog občanských práv a svobod nebo nezávislé soudnictví, byly v masovém měřítku porušovány. Pro ústavu z roku 1948 byl tedy typický velký rozdíl mezi ústavou "de iure" a "de facto", což bylo důsledkem odrážejícího se předúnorového charakteru ve znění ústavy.⁷⁷

Znění socialistické ústavy, z roku 1960, bylo naopak připravováno pod přímým vlivem Komunistické strany Československa. Ústava tak byla vytvářena "na objednávku" komunistické strany. V důsledku jednotnosti těchto příprav byl rozdíl mezi ústavou "de iure" a "de facto" se zmenšil. Ve znění socialistické ústavy se taktéž projevila vyšší míra centralizace, kdy došlo k ráznému omezení autonomie Slovenska. Přijetím této ústavy započalo nejtuzší období centralismu. Socialistická ústava definitivně opustila tradiční systém dělby moci. Textu socialistické ústavy bývá připisována malá juristická hodnota, ústava je předimenzovaná různými ideologickými proklamacemi. Jednalo se o třídní ústavu ve které se projevilo zeslabení diktatury proletariátu a na rozdíl

---

⁷⁷ PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 237; MALÝ, K., SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989*. 2004, s. 204 – 206.

od tzv. lidové ústavy šlo o politický dokument.⁷⁸

8.1. Změny z hlediska formálního

Socialistická ústava se od ústavy 9. května 1948 lišila svým koncepčním uspořádáním. Zatímco ústava z roku 1948 byla tvořena Prohlášením, 12ti úvodními články a 10ti kapitolami, které obsahovaly 177 §; tak socialistickou ústavu tvořilo Prohlášení a 9 hlav, obsahujících 112 článků.

8.2. Prohlášení

V ústavě z roku 1948 bylo úvodní Prohlášení nerozčleněné a vyjadřovalo pevné rozhodnutí budovat stát jako lidovou demokracii, obsahovalo také historický vývoj československého národa od bojů s Habsburky a vzniku Československé republiky až do roku 1948. Prohlášení socialistické ústavy z roku 1960 bylo rozčleněno na 3 díly, prohlašovalo vítězství socialismu a deklarovalo snahu o přechod společnosti ke komunismu; zahrnovalo historický vývoj národa, ale pouze od roku 1945, čímž zdůrazňovalo osvobození Československa z fašistické okupace Sovětskou armádou a osvědčení lidové demokracie jako cesty k socialismu.

8.3. Některé změny v oblasti občanských práv a povinností

V ústavě z roku 1948 byla úprava práv a povinností obsažená v první kapitole, tato kapitola zakotvila značné množství práv, svobod a povinností občanů. Všechna práva a svobody občanů byla omezená zákonem. Práva a svobody upravovala ústava z roku 1948 v širším rozsahu než socialistická ústava z roku 1960. Oproti socialistické ústavě obsahovala ústava z roku 1948 úpravu svobody pobytu, majetkovou svobodu a petiční právo; socialistická ústava nově zakotvila ve svém čl. 25 práva národnostních menšin na vzdělání a kulturní rozvoj v rodném jazyce.

Práva, svobody a povinnosti upravené socialistickou ústavou zaostávaly za úpravou obsaženou v ústavě z roku 1948. Na první místo zde byly postaveny práva hospodářská,

---

⁷⁸ GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 23; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989.* 2009, s. 323, 327; MALÝ, K., SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989.* 2004, s. 206 - 207; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 237.

kulturní a sociální. Na druhém místě pak velmi omezená politická práva a až na poslední místo byly řazeny osobní svobody a uplaňoval se zde princip *"zájem jedince je vždy v souladu se zájmem společnosti"*. Tato úprava také více odpovídala faktickému stavu, než ústavní úprava z roku 1948, která sice zakotvila rozsáhlý okruh práv a svobod, ale práva a svobody byly masově porušovány.⁷⁹

V oblasti práv a svobod také chybělo zakotvení principů a zásad právního státu, jako např. *"Každý může činit co není zákonem zakázáno a nikdo nemůže být nucen činit to, co zákon neukládá"*; *"Státní moc lze uplatňovat jen v mezích a způsobem stanoveným zákonem"*. Socialistická ústava také nově zakotvila široký okruh povinností občana.⁸⁰

8.4. Některé změny týkající se Národního shromáždění

Ústava z roku 1948 popisovala ve svém čl. 5 Národní shromáždění jako nejvyšší orgán moci zákonodárné, tvořený 300 poslanci s 6ti letým volebním obdobím. Socialistická ústava pak ve svém čl. 39 popisovala Národní shromáždění jako nejvyšší orgán státní moci, tvořený 300 poslanci. Zde je patrné, že socialistická ústava v sobě neobsahovala trojsložkové členění státní moci. Národní shromáždění se tak stalo z nejvyššího zákonodárného orgánu nejvyšším orgánem státní moci. Socialistická ústava také zkrátila délku volebního období Národního shromáždění z 6ti let na 4 roky; usnášeníschopnost Národního shromáždění podmínila přítomností nadpoloviční většiny poslanců; rozšířila okruh pravomocí Národního shromáždění a svěřila mu ochranu ústavy, kterou do té doby vykonávalo předsednictvo Národního shromáždění a k tomuto účelu podávalo závazný výklad zákonů a rozhodovalo, zda je zákon v rozporu s ústavou či nikoliv. Národní shromáždění tak podle čl. 41 odst. 2 socialistické ústavy bylo oprávněno zrušit zákon Slovenské národní rady, nařízení nebo usnesení vlády a také obecně závazné nařízení krajského výboru, pokud - li odporovalo ústavě či jinému zákonu. Nově bylo také v socialistické ústavě upraveno v čl. 53 a 54 oprávnění Národního shromáždění zřídit si výbor pro hlavní úseky státní a společenské činnosti. Výbory měly povahu pracovních a iniciativních orgánů. Socialistická ústava také rozšířila počet členů předsednictva Národního shromáždění z 24 členů na 30 členů; ve svém čl. 60 zakotvila právo předsednictva Národního shromáždění vyhlášovat volby do Národního shromáždění a všeobecné volby do zastupitelských sborů; změny proběhly také v oblasti vydávání zákonných opatření předsednictvem Národního shromáždění. K vydání neodkladného

---

79 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 27.

80 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 241.

opatření, ke kterému by bylo jinak třeba zákona, nebylo nově potřeba návrhu vlády, což v tomto případě vyžadovala ústava z roku 1948 v § 66 odst. 6. Změny byly také v okruhu subjektů podpisujících tato opatření a ve lhůtě jejich dodatečného schválení Národním shromážděním. Ústava z roku 1948 ve svém § 66 odst. 8 stanovila, že opatření, která Národní shromáždění neschválilo do 2 měsíců byla neplatná, v socialistické ústavě bylo v čl. 60 odst. 2 zakotveno schválení těchto opatření na nejbližší opětovné schůzi Národního shromáždění, jinak pozbývala tato opatření platnosti.

Národní shromáždění mělo klíčové postavení, socialistickou ústavou mu byl svěřen široký okruh pravomocí a odvozovala se od něj existence ostatních státních orgánů. Byla mu odpovědná vláda i prezident republiky. Faktická úloha Národního shromáždění byla mnohem menší. Zákonodárná i kontrolní kompetence Národního shromáždění byla vázána souhlasem předsednictva ÚV KSČ. Národní shromáždění tak v důsledku pouze plnilo rozkazy vydané vedením KSČ.⁸¹

8.5. Některé změny ve funkci prezidenta republiky

Ústava z roku 1948 zakotvila ve svém § 58 právo prezidenta vrátit zákon, na kterém se usneslo NS, zpět NS s připomínkami. Úprava tohoto prezidentského práva v socialistické ústavě chyběla. Další změny se týkaly odpovědnosti prezidenta republiky, kdy v § 76 ústavy z roku 1948 bylo zakotveno, že prezident nebyl ze své funkce odpovědný a za projevy, které souvisely s výkonem prezidentského úřadu, byla odpovědná vláda. Socialistická ústava ve svém čl. 61 odst. 2 zakotvila odpovědnost prezidenta republiky ze své funkce Národnímu shromáždění. Socialistickou ústavou byla také snížena délka volebního období prezidenta ze 7mi let na 5 let. Socialistická ústava neupravovala funkci prezidentova náměstka, která byla upravena § 73 ústavy z roku 1948; a rozšířila množství neslučitelných funkcí o poslance Národního výboru § 63 odst. 3.

Postavení prezidenta republiky bylo socialistickou ústavou upraveno velmi rámcově. Úprava byla velmi stručná, protože vždy funkce prezidenta byla spojená s funkcí prvního tajemníka ÚV KSČ, nepředpokládala se tedy existence konfliktů ve vztazích mezi nejvyššími státními orgány. Nově byla ústavně zakotvena odpovědnost prezidenta republiky Národnímu shromáždění, ale nebyly zde uvedeny žádné důsledky, v případě porušení povinnosti.⁸²

---

81 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 241; BERÁNEK, P. *Češi a Slováci.* 2011, s. 273, 275.

82 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 37;

8.6. Některé změny týkající se vlády

Změny, které přinesla socialistická ústava, se týkaly slibu; odlišného složení vlády, v § 80 ústavy z roku 1948 bylo ustanoveno, že vládu tvoří předseda vlády, jeho náměstci, ministři a státní tajmníci, v čl. 67 socialistické ústavy bylo stanoveno, že vláda se skládá z předsedy, místopředsedy a ministrů; změny kompetencí, nově byla vláda oprávněna řídit a kontrolovat práci národních výborů, zabezpečovat plnění zákonů, dodržování státní disciplíny a chránit práva občanů v zájmu státu aj. V socialistické ústavě nebyla na rozdíl od ústavy z roku 1948 upravena trestní odpovědnost člena vlády v případě porušení ústavy či zákona v oblasti své úřední povinnosti a chybělo též ustanovení, které by upravovalo v jakých případech rozhoduje vláda ve sboru, které bylo obsažené v ústavě z roku 1948 v § 89. Nově byla socialistickou ústavou v čl. 70 upravena součinnost vlády s Národním shromážděním v případě plnění úkolů a vzájemná spolupráce.

Vláda byla socialistickou ústavou označena jako nejvyšší výkonný orgán státní moci, toto označení vyplývalo z odmítnutí dělby moci v organizaci a vztazích mezi nejvyššími státními orgány. Ústavní úprava vlády byla velmi stručná, v ústavě z roku 1948 byla vláda upravena v širším pojetí. Klíčovou roli hrálo předsednictvo vlády, tvořené předsedou vlády a místopředsedy, ve tanovených případech mělo předsednictvo vlády samostatnou působnost. Předsednictvo vlády bylo zřízeno za účelem zabezpečení běžných prací ve vládě a řízením či kontrolou jednotlivých členů vlády.⁸³

8.7. Některé změny týkající se slovenských národních orgánů

První změna je patrná již v názvu kapitoly/hlavy. V ústavě z roku 1948 byla úprava slovenských národních orgánů zahrnuta do páté kapitoly a upravovala postavení dvou slovenských orgánů, a to Slovenskou národní radu a Sbor pověřenců. V socialistické ústavě bylo zakotveno pouze ústavní postavení Slovenské národní rady, v hlavě 6 § 94 ústavy z roku 1948 byla označena jako orgán zákonodárné moci na Slovensku, který vykonává svou moc ve věcech národní či regionální povahy. Čl. 73 socialistické ústavy z roku 1960 charakterizoval Slovenskou národní radu jako národní orgán státní moci a správy na Slovensku. Je zde opět patrné, že ústava neoponechala klasickou třísloužkovou dělbu moci,

---

PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 243.

83 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 39;

PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 244.

Slovenská rada tedy nebyla orgánem moci zákonodárné, ale pouze orgánem státní moci. Další změnou, kterou socialistická ústava v oblasti Slovenské národní rady přinesla, byla změna v subjektu, který byl oprávněn zasedání Slovenské národní rady svolat. Ústava z roku 1948 ve svém § 102 stanovila, že Slovenskou národní radu svolává k zasedání předseda vlády. Socialistická ústava naopak ve svém čl. 75 ustanovila oprávněným subjektem ke svolání zasedání Slovenské národní rady předsednictvo Slovenské národní rady. Pozměněno bylo také znění slibu, který skládali poslanci Slovenské národní rady; způsob a lhůty pro vyhlášení zákona Slovenské národní rady a okruh oprávněných subjektů podat návrhy zákonů Slovenské národní rady. Změny, týkající se způsobu a lhůt vyhlášení zákonů Slovenské národní rady, spočívaly ve změně doby, do které se zákon musel vyhlásit, ústava z roku 1948 ve svém § 111 stanovila povinnost vyhlásit zákon Slovenské národní rady do 8mi dnů od jeho podpisu předsedou vlády, socialistickou ústavou pak bylo v jejím čl. 77 odst. 3. ustanoveno, že zákony Slovenské národní rady vyhláší předsednictvo SNR do 14ti dnů od jejich schválení. Další změna byla provedena v oblasti podpisování zákonů Slovenské národní rady, v ústavě z roku 1948 bylo v § 110 ustanoven oprávněný okruh subjektů. Jednalo se o předsedu vlády, předsedu sboru pověřenců a pověřence, kterému bylo uloženo provedení zákona. Socialistická ústava požadovala k platnosti zákona Slovenské národní rady pouze podpis předsedy Slovenské národní rady. Pozměněn byl také okruh subjektů oprávněných podat návrh zákona Slovenské národní rady. V ústavě z roku 1948 byla k tomuto aktu oprávněna vláda, Sbor pověřenců a poslanci Slovenské národní rady. V socialistické ústavě pak byl oprávněn podat návrh zákona Slovenské národní rady dle čl. 77 odst. 1 poslanec Slovenské národní rady, komise Slovenské národní rady a její předsednictvo. V socialistické ústavě z roku 1960 nově odpadla povinnost stanovená § 108 odst. 2 ústavy z roku 1948, a to připojit ke každému návrhu Slovenské národní rady rozpočet o finančním dosahu osnovy a návrh na úhradu potřebných nákladů z té části, která v rámci státního rozpočtu připadala na Slovensko. Nově byla v socialistické ústavě upravena v čl. 78 možnost Slovenské národní rady si pro své jednotlivé úseky činnosti zřídit komise. Další změny souvisely s předsednictvem Slovenské národní rady, kde socialistická ústava v sobě obsahovala podrobnější úpravu. Čl. 83 ustanovil počet členů předsednictva na 16, v čl. 84 bylo předsednictvo charakterizováno jako výkonný orgán Slovenské národní rady v rámci její pravomoci a bylo jím upraveno oprávnění předsednictva vydávat usnesení a nařízení na základě zákonů Slovenské národní rady a k jejich provedení. Oblast rozsahu kompetencí Slovenské národní rady prošla taktéž řadou změn a byla socialistickou ústavou zúžena. Nově naopak byla v čl. 74 písm g) upravena nová působnost Slovenské národní rady v oblasti

zabezpečení příznivých podmínek pro všestranný rozvoj života občanů maďarské a ukrajinské národnosti.

Socialistická ústava zakotvila nové postavení Slovenska, byla prosazena vyšší míra centralistické koncepce. Text byl velice stručný, rámcový a nekonkrétní, socialistická ústava taxativně uváděla ve svém čl. 43 okruh působnosti Slovenské rady, ale neupravovala další rozdělení působnosti mezi orgány celostátní a slovenské. Rozsah zákonodárné pravomoci Slovenské národní rady byl velice minimální a všechny návrhy zákonů Slovenské národní rady byly nejprve projednávány v celostátních stranických orgánech, proto byla ústava v úpravě takto stručná. Nepočítala s možností existence konfliktů na ústavní úrovni. Tato ústavní úprava znamenala pro postavení Slovenska faktické omezení státoprávního uspořádání. V oblasti slovenských orgánů byla odňata podstatná míra autonomie. Volební období Slovenské národní rady bylo stanoveno na 4 roky, krylo se s volebním období Národního shromáždění. Socialistická ústava tedy zkrátila volební období Slovenské národní rady z 6ti let na 4 roky.⁸⁴

8.8. Některé změny týkající se národních výborů

Ústava z roku 1948 popisovala ve svém § 124 odst. 1 národní výbory jako státní orgány, které vykonávaly ve svém volebním obvodu veřejnou správu ve všech jejich oborech. Socialistická ústava pak v čl. 86 charakterizovala národní výbory jako nejširší organizace pracujících, orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích. Čl. 85 socialistické ústavy byla zakotvena nová povinnost národních výborů, týkající se těsné součinnosti národních výborů s ostatními organizacemi pracujícího lidu, která spočívala ve spolupráci a pomoci při plnění úkolů. Odlišná úprava se týkala také znění slibu; nově bylo socialistickou ústavou upraveno oprávnění národních výborů vytvářet si radu, komise a další orgány, jejichž práci řídily (čl. 95). Socialistická ústava ve svém čl. 94 nově zakotvila oprávnění národních výborů vydávat pro svůj obvod obecně závazná nařízení. Další změny, které přinesla socialistická ústava, se týkaly soustavy národních výborů a spočívaly v existenci nejen krajských, okresních a místních národních výborů, ale také v existenci národního výboru hl. města Prahy a obvodních národních výborů, soustava národních výborů byla upravena čl. 91 socialistické ústavy. Změnou prošla také oblast působnosti Národních výborů.

"Samotná koncepce národních výborů jako nejširší organizace pracujících a jako

---

84 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 40 - 41; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 247 - 248.

oegánů moci a správy navazovala na tehdejší stejné pojetí ústavní pozice sovětů v SSSR.“

⁸⁵Socialistickou ústavou bylo formálně potvrzeno zvýšení kompetencí národních výborů.⁸⁶

8.9. Některé změny v oblasti soudnictví

Zatímco ústava z roku 1948 zakotvila existenci soudů, socialistická ústava formálně zakotvila existenci nejen soudů, ale také v čl. 104 existenci prokuratury. Zajímavé je, že orgány prokuratury byly ve své činnosti podřízené pouze generálnímu prokurátorovi a byly nezávislé na místních orgánech, čl. 106. Nově bylo v socialistické ústavě v čl. 97 upraveno poslání soudů. Šlo především o ochranu socialistického státu a jeho zřízení. V socialistické ústavě bylo nově uvedeno, že soudy jsou volené orgány a částečně zde byla upravena jejich volba, čl. 98 odst. 1; čl. 99. Změny byly provedeny i v oblasti soudní soustavy, ústava z roku 1948 ustanovila ve svém § 137 existenci tří soudů s celorepublikovou působností. Šlo o Nejvyšší soud, Nejvyšší vojenský soud a Správní soud. Socialistická ústava pak ve svém čl. 98 zakotvila existenci Nejvyššího soudu, krajských soudů, okresních soudů, vojenských soudů a nově zavedla také místní lidové soudy. Ve svém čl. 102 také socialistická ústava ustanovila novou povinnost soudců, spočívající v podávání zpráv o činnosti svým voličům či zastupitelským orgánům, které je zvolili. Jistá proměna se dotkla i způsobu rozhodování. Ústava z roku 1948 v § 140 ustanovila, že soudy rozhodují zpravidla v senátech; socialistická ústava ve svém čl. 100 stanovila, že soudy rozhodují zásadně ve sborech.

V hlavě sedmé socialistické ústavy byla tedy ústavně zakotvena organizace soudnictví, byly převzaty ústavní zákony a další zákony týkající se soudnictví z roku 1952. Již v prvním článku této hlavy, kde bylo ukotvena povinnost soudů a prokuratury chránit socialistický stát, šlo o jednoznačné přesunutí ochrany občanských práv a svobod na druhé místo a tato ochrana byla omezená na práva, která se týkala oprávněných zájmů. Jak uvádí J. Grónský:⁸⁷ *"oprávněné zájmy jsou takové zájmy, které byly autoritativně stranickými orgány za oprávněné označeny."* Socialistická ústava také uložila justičním orgánům novou povinnost výchovy občanů k dodržování socialistických pravidel soužití.⁸⁸

---

85 GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl 1960 – 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 45. ISBN 978-80-246-1285-0.

86 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 245.

87 GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl 1960 – 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 48. ISBN 978-80-246-1285-0.

88 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 246.

8.10. Některé změny ve společenském zřízení

Ústava z roku 1948 ve svém čl. 1 ustanovila Československý stát jako lidově demokratickou republiku, kde veškerým zdrojem moci ve státě byl lid. Socialistická ústava v čl. 1 také ustanovila Československou socialistickou republiku jako socialistický stát, a čl. 2 byla veškerá moc svěřena pracujícím lidu. Československo tedy přešlo z podoby lidově demokratické republiky na socialistický stát. Socialistická ústava ve svém čl. 4 také zakotvila vedoucí postavení Komunistické strany Československa, společně s předvojem dělnické třídy a s dobrovolným bojovým svazkem nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence. Nově bylo čl. 6 socialistické ústavy upraveno postavení Národní fronty Čechů a Slováků; v čl. 5 pak bylo nově zakotveno právo pracujících sdružovat se v dobrovolné společenské organizace.

První hlava socialistické ústavy nesla název Společenské zřízení. Společenské zřízení bylo synonymem pro "třídní podstatu státu".⁸⁹

8.11. Některé změny v oblasti hospodářského zřízení

Socialistickou ústavou byla v čl. 7 zakotvena socialistická hospodářská soustava jako ekonomický základ Československé socialistické republiky. V čl. 7 odst. 2 bylo ustanoveno zespolečnění výrobních prostředků, ústava z roku 1948 ještě ve svém § 146 připouštěla soukromé vlastnictví výrobních prostředků, které bylo omezeno § 158, kde byla upravena možnost soukromého vlastnictví drobných a středních podniků do 50 osob, a § 158, kde byla vymezena nejvyšší přípustná výměra soukromého vlastnictví na 50 ha. Socialistickou ústavou byly také rozšířeny oblasti národního majetku o lesní fond, vodní toky, prostředky průmyslové výroby a o nejdůležitější společenská zařízení typu zdravotnických zařízení, škol a vědeckých ústavů. Čl. 11 socialistické ústavy byla nově upravena zemědělská družstva, jako dobrovolná sdružení pracujících rolníků, která byla podporována státem. V čl. 11 odst. 3. bylo zakotveno řízení hospodářské činnosti na zásadách demokratického centralismu. Ústava z roku 1948 zakotvila v § 162 státní řízení veškeré hospodářské činnosti jednotným hospodářským plánem. Socialistická ústava pak ve svém čl. 16 ustanovila řízení veškerého národního hospodářství Státním plánem rozvoje národního hospodářství. Nově bylo také ústavou upraveno v jejím čl. 16 řízení kulturní politiky, vzdělání a výchovy v duchu

---

89 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 238.

světového názoru marxismu – leninismu.

Socialistická ústava také rozlišovala mezi osobním a soukromým vlastnictvím občanů. Osobní vlastnictví bylo chápáno ve smyslu vlastnictví spotřebních předmětů, soukromé vlastnictví pak ve smyslu vlastnictví výrobních prostředků. Soukromého vlastnictví se týkal čl. 9 socialistické ústavy, ve kterém bylo dovoleno občanům drobné soukromé hospodářství v mezích socialistické hospodářské soustavy. Jiné formy soukromého vlastnictví pak ústava neupravovala.⁹⁰

8.12. Některé změny v ustanoveních přechodných, obecných a závěrečných

Nejvýznamnější změna v této oblasti se týkala proměny státních znaků. Zatímco ústava z roku 1948 ve svém § 169 ustanovila barvy republiky a úpravu státního znaku a státní vlajky přenechala dále zákonné úpravě; tak socialistická ústava ve svém čl. 110 vymezila přesnou podobu státní vlajky a státního znaku. Rozdíl byl také v účinnosti. Ústava z roku 1948 nabyla účinnosti dnem svého vyhlášení (§ 170) a socialistická ústava nabyla účinnosti dnem, kdy byla schválena Národním shromážděním.

Změna státního znaku, která byla provedena socialistickou ústavou, byla zdůvodněna ideologickými hledisky. Ohledně podoby státního znaku se konaly rozsáhlé diskuze, prosazovaly se návrhy vnést do podoby znaku vyobrazení jako ozubená kola, pšeničné klasy, srp a kladivo aj. Tyto návrhy se neprosadily, ale i tak prošel státní znak zásadní přeměnou. Nová podoba znaku byla upravena v čl. 110 odst. 2 socialistické ústavy.⁹¹

---

90 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 25; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 239.

91 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 51; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 246 - 247.

9. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci

V říjnu roku 1968 byl přijetím tohoto ústavního zákona dovršen tzv. obrodný proces a zároveň byla provedena nejrozsáhlejší novela ústavy z roku 1960. Přijetím tohoto zákona došlo ke změně státoprávního uspořádání a z unitárního státu se stala federace. Vytvořením federace došlo ke vzniku tří státoprávních subjektů, a to Československé socialistické republiky, České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.⁹²

System Národní fronty se v 60. letech potýkal s vnitřní krizí, která vyvrcholila ve druhé polovině roku 1967. V důsledku velkého množství kritiky namířené proti A. Novotnému a jeho centralistickému vedení došlo k jeho odvolání z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a nově byl do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen A. Dubček. Nástup A. Dubčeka do této funkce je významný ze dvou hledisek; poprvé byl do funkce prvního tajemníka jmenován Slovák; nástupem A. Dubčeka do této funkce započal již zmíněný obrodný proces a snaha o demokratizaci systému a o vytvoření nové podoby socialismu, tzv. socialismu s *"lidskou tváří"*. S nástupem obrodného procesu zesílila na Slovensku snaha o nové státoprávní uspořádání, jež by vystřídalo asymetrické uspořádání nastolené socialistickou ústavou z roku 1960, která významně zásahla do autonomie Slovenska. Postupně se zformovaly tři varianty nového státoprávního uspořádání, šlo o konfederaci, trojčlennou federaci a dvoučlennou federaci. Myšlenka na vytvoření konfederace byla téměř okamžitě zamítnuta s tvrzením oslabení státu, které by konfederace přinesla. Myšlenka na vytvoření trojčlenné konfederace byla s ohlasem přijímána na Moravě a ve Slezsku, oproti tomu se na Slovensku potýkala s hrubým odmítnutím. Ačkoliv byla trojčlenné federaci přičítána větší stabilita, bylo nakonec přistoupeno k myšlence dvoučlenné federace zcela rovnoprávných subjektů.⁹³

V průběhu května a června roku 1968 byl vydán podkladový materiál⁹⁴ pro odbornou vládní komisi, která byla pověřena přípravou ústavního zákona o federaci. V čele této komise stál tehdejší místopředseda vlády G. Husák. Podkladový materiál obsahoval varování před postupem vzniku federace pouze z jednání Národního shromáždění. Byl zde také obsažen doporučený postup přípravy a vzniku ústavního zákona. Komisi bylo doporučeno

92 ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 147.

93 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 300; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 251 - 254; ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 146.

94 Autory podkladového materiálu byli J. Grospič a P. Peška. (BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 302.)

vytvoření prozatímního českého národního orgánu, který by politicky reprezentoval českou stranu a se Slovenskem uzavřel politické dohody o vytvoření československé federace. Tato doporučení byla provedena ústavním zákonem č. 77/1968 Sb., o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky, mimo jiné jím byla zřízena Česká národní rada. Hlavní úkol, který byl České národní radě vymezen, spočíval ve vyjadřování národního politického stanoviska při přípravách znění ústavního zákona o československé federaci. Česká národní rada měla národní stanovisko vyjadřovat slovenskému národnímu orgánu – Slovenské národní radě. Česká národní rada a Slovenská národní rada se společně měly podílet na přípravách a dohodnout se na podobě připravované federace. Ústavní zákon č. 77/1968 Sb., upravil i způsob přijetí ústavního zákona, kterým se mění státoprávní uspořádání. K přijetí bylo potřeba vyslovení kvalifikované většiny poslanců Národního shromáždění zvolených na Slovensku a vyslovení kvalifikované většiny poslanců Národního shromáždění zvolených v českých zemích. Tato ústavní úprava způsobu přijetí zákona zakotvila zákaz majorizace na ústavní úrovni.⁹⁵

Dne 10. 7. 1968 byl vládní komisí předložen materiál, který obsahoval již dohodnuté i sporné body v otázkách federalizace republiky. Bylo dohodnuto, že federace bude představovat symbol rovnoprávnosti postavení Čechů a Slováků ve společném státě; federace se také měla stát symbolem překonání unitárního centralisticky vedeného státu. Základním pilířem federace byl socialismus; federace měla být provedena formou dobrovolného svazku dvou rovnoprávných národů a měla vzniknout na základě politické dohody. Dále bylo rozhodnuto vytvoření federace dvěma národními státními celky, které měly část svých kompetencí postoupit federaci. Ve federaci měl být důsledně dodržován princip rovnoprávnosti, fungovat jednotný politický systém a měla zde být vyvíjena snaha o překonání ekonomických a sociálních rozdílů mezi českou a slovenskou částí federace. Ke sporným otázkám v oblasti federace patřila oblast principu fungování federace a objasnění struktury federálních orgánů.⁹⁶

Další materiál, který přípravná vládní komise předložila, nesl název "*Návrh zásad federativního uspořádání Československé socialistické republiky*". Tento dokument byl vydán jako podklad k paragrafovanému znění ústavního zákona o československé federaci. Tento Návrh byl předložen ke schválení předsednictvu ÚV KSČ a KSS (Komunistické strany Slovenska) a byl schválen jako "*Politická směrnice*". Předložení této směrnice bylo plánované

95 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*, 2011, s. 302, 303, 315; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*, 2011, s. 253 - 254.

96 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 306 - 308; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 256, 337, 338.

na XIV. mimořádný sjez Komunistické strany Československa, sjezd byl z důvodu srpnové vojenské intervence⁹⁷ přesunut až na září.⁹⁸

Proces příprav ústavního zákona o československé federaci byl zbržděn zásahem SSSR do politického vývoje v Československu. V důsledku zásahů ze strany SSSR došlo k zastavení demokratizačního procesu systému a přikročilo se k postupnému navracení tohoto systému k prosovětskému modelu. Na fázi obrodného procesu navázala fáze normalizace. Tento politický vývoj se taktéž podepsal na přípravách ústavního zákona o federaci. Přípravy pokračovaly i po vojenské intervenci. V září byla vyhotovena konečná verze "Politické směrnice" k novému státoprávnímu uspořádání. Nejdůležitější část tohoto dokumentu byla část zvaná "*Politické a hospodářské principy československé federace*".⁹⁹

Vyhotovený návrh ústavního zákona o československé federaci byl jako společný návrh České a Slovenské národní rady předložen Národním shromáždění ke schválení. To jej 27. 10. 1968 slavnostně schválilo. Ústavními činiteli byl ústavní zákon podepsán dne 30. 10. 1968 v Bratislavě a publikován byl pod č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Účinnosti tento zákon nabyl k 1. 1. 1969. Ústavní zákon uváděla krátká preambule, dále obsahoval 8 hlav, které obsahovaly 151 článků. Společně s ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., byl přijat ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice. Tímto zákonem byla prohlášena Československá socialistická republika za společný stát českého a slovenského národa a národností žijících na jeho území. Byla jím zakotvena zásada "*občan rozhoduje o své národnosti podle vlastního přesvědčení*".¹⁰⁰

Jak jsem již uvedla přípravy návrhu zákona probíhaly v období tzv. obrodného procesu. Propukající normalizace měla za cíl odstranit veškeré výdobytky tohoto procesu a jejím významným rysem byla centralizace. Ústavní zákon o československé federaci byl v průběhu své působnosti několikrát novelizován. Třikrát formou přímé novelizace (z. č. 125/1970 Sb., č. 43/1971 Sb., č. 50/1975 Sb.) a několikrát i formou nepřímých novelizací. Ústavní zákon, vydaný v rámci normalizace, č. 125/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, podstatně novelizoval a deformoval stávající podobu federace v centralizovanou "*pseudofederaci*". V rámci této novely došlo k nejvýraznějším změnám, byla oslabena pravomoc republik a značně

---

97 Viz kapitola Vývoj právního řádu, zde jsou srpnové události roku 1968 blíže objasněny.

98 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*, 2011, s. 317, 318; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 255.

99 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci*. 2011, s. 320 - 321; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 255 - 256.

100 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 255 - 256.

rozšířena výlučná působnost federace. Původní znění ústavního zákona č. 143/1968 Sb., bylo v rámci procesu normalizace degradováno a deformováno ústavními i běžnými zákonnými úpravami. Několikrát pozměněný ústavní zákon č. 143/1968 Sb., byl v Československé socialistické republice platný až do 1. 1. 1993.¹⁰¹

9.1. Změny ústavního řádu vnesené ústavním zákonem č. 143/1968 Sb.

Nejvýznamnější změnou provedenou v rámci tohoto ústavního zákona byla změna státoprávního uspořádání Československé socialistické republiky. Unitární ČSSR se změnila ve federaci. Vznikem federace vznikly 3 státní subjekty - Československá socialistická republika a dvě národní republiky, tedy Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika.¹⁰²

Vzhledem ke vzniku těchto subjektů musela být nově rozdělena působnost. Ústavním zákonem byly vymezeny tři okruhy působnosti. Jednalo se o výlučnou působnost federace, společnou působnost federace a členských republik a výlučnou působnost republik. Okruh výlučné působnosti federace byl nejširší. Okruh výlučné působnosti národních republik byl vymezen negativně.¹⁰³

Ústavní zákon výrazně zasáhl do celé koncepce socialistické ústavy. Čl. 143 byl zrušen: čl. 1 odst. 2, kterým byla Československá socialistická republika ustanovena jako jednotný stát; čl. 12, který se týkal národního hospodářství; čl. 107 týkající se úpravy území Československé socialistické republiky; čl. 109, který ustanovil Prahu hlavním městem Československé socialistické republiky a čl. 111, kterým byl zakotven zákaz odporu jiných právních předpisů s ústavou. Ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., byla také zrušena ustanovení hlavy třetí, kterou bylo upraveno Národní shromáždění; hlavy čtvrté, která upravovala funkci prezidenta republiky; hlavy páté, upravující postavení vlády a hlavy šesté, která se týkala úpravy Slovenské národní rady.

Byla zřízena nová soustava federálních a státních orgánů. Ve výlučné působnosti federace a společné působnosti federace a členských republik působilo Federální shromáždění, federální vláda, federální ministerstva a výbory. Členským republikám byly zřízeny národní rady. Pro Českou socialistickou republiku byla zřízena Česká národní rada a pro Slovenskou socialistickou republiku Slovenská národní rada. Dalším republikovým

---

101 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 256 - 257.

102 ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu.* 1997, s. 147.

103 Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci (hl. 2.)

orgánem byla vláda České socialistické republiky a vláda Slovenské socialistické republiky.¹⁰⁴

Nově byla tímto zákonem upravena existence Ústavního soudu Československé socialistické republiky a ústavních soudů republik.

Rozbor textu ústavního zákona č. 143/1968 Sb., je uveden v příloze č. 3 této práce.

---

¹⁰⁴ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

10. Doplnující ústavní zákony

Ústava z roku 1960 byla v Československu účinná až do roku 1992, kdy byla přijata ústava nová. Ústava v původním textu nevyhovovala měnícímu se politickému a společenskému vývoji, proto bylo potřebné ji neustále přizpůsobovat a doplňovat. V druhé polovině 60. let se uskutečnily snahy o demokratizaci ústavy a o její liberalizaci, tato snaha se souhrně označovala jako obrodný proces. V rámci obrodného procesu, byly kladeny různé požadavky na změnu textu ústavy. Jediným naplněným požadavkem bylo vyřešení otázky postavení Slovenska v rámci společného státu, a to přijetím zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci.¹⁰⁵

Tato část práce se vztahuje k socialistické ústavě z roku 1960 ve smyslu ústavního zákona č. 100/1960 Sb. Původní znění tohoto ústavního zákona lze označit za ústavu v užším pojetí. Pokud hovoříme o ústavě v širším pojetí, musíme připojit ústavní zákony, kterými byla v průběhu její účinnosti doplněna či měněna. Největší změna byla provedena ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., který je někdy označován jako "*malá ústava*".¹⁰⁶

Přímé či nepřímé změny ústavy formou ústavních zákonů můžeme rozdělit do tří časových úseků. Mezi lety 1960 – 1968, bylo schváleno Národním shromážděním pouze 8 ústavních zákonů. Toto období se tedy vyznačuje minimální změnou ústavy. V dalším časovém úseku, tedy v letech 1969 – 1988 došlo k přijetí 21 ústavních zákonů, je tedy patrné, že toto období bylo na změny ústavy bohatší než období předešlé. Nejrozsáhlejší počet ústavních změn se odehrál v letech 1989 - 1992, kdy bylo vydáno 43 ústavních zákonů. Změny ústavy 1960, které se odehrály v tomto období byly nejradikálnější, změnily charakter ústavy a charakter společenského zřízení.¹⁰⁷

10.1. Období 1960 – 1968

Do roku 1967 byla ústava novelizována jen v minimálním rozsahu. Zákony, přijaté v tomto období, se pojily k volbám, které byly konány 11. 6. 1964. V důsledku skutečnosti konání voleb do všech orgánů ve stejný den, došlo k přijetí ústavního zákona. Jednalo se

---

105 ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 145 - 146; GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl*. 2007, s. 20.

106 KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 341.

107 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl*. 2007, s. 20;

PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011; ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 151.

o ústavní zákon č. 75/1963 Sb., o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů; o ústavní zákon č. 16/1964 Sb., o skončení volebního období Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů; o ústavní zákon č. 112/1967 Sb., o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů; o ústavní zákon č. 81/1968 Sb., jímž se přechodně upravují některé otázky voleb soudců.¹⁰⁸

Další dílčí změny se týkaly čl. 91 Ústavy, zde je vhodné zmínit ústavní zákon č. 110/1967 Sb., o národních výborech v Praze a ústavní zákon č. 28/1968 Sb., o doplnění článku 91 ústavy.¹⁰⁹ V druhé polovině 60. let také došlo k značnému uvolnění ve společnosti a v souvislosti s tím byl přijat zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích, či zákon č. 63/1965 Sb., o cestovních dokladech.¹¹⁰ Další legislativní změnou, kterou můžeme zařadit do snah s cílem demokratizace režimu byla úprava volebního práva do Národního shromáždění a národních výborů. Za tímto účelem byly vydány zákony č. 113/1967 Sb., o volbách do Národního shromáždění a zákon č. 114/1967 Sb., o volbách do Národních výborů. Tyto zákony měly umožnit možnost volby z více kandidátů ve stanovených volebních obvodech. V důsledku této možnosti se předpokládalo užší vytváření vztahů mezi kandidáty a voliči, kteří byli seznamováni při konání shromáždění v krajích.¹¹¹

Nejvýznamnějším ústavním zákonem tohoto období se stal ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci¹¹², který výrazně zasáhl do ústavněprávního vývoje Československé socialistické republiky. Společně s tímto zákonem byl přijat ústavní

108ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 161.

109Ústavní zákon č. 110/1967 Sb., v původním znění, stanovil čl. 91: „*Národní výbory jsou krajské, okresní a v obcích městské nebo místní. V Praze je národní výbor hlavního města Prahy, v městských obvodech Prahy a některých dalších měst jsou obvodní národní výbory.*“, poté byl doplněn ústavním zákonem č. 28/1968 Sb., v § 1 tohoto zákona bylo stanoveno: „*K článku 91 ústavy, ve znění ústavního zákona č. 110/1967 Sb., se připojuje odstavec 3 tohoto znění: "V hlavním městě Slovenska Bratislavě je Národní výbor hlavního města Slovenska Bratislavy a obvodní národní výbory; zvláštní úpravu jejich postavení a působnosti stanoví zákon Slovenské národní rady.*“.

110Tento zákon novelizoval z. č. 53/1949 Sb., o cestovních pasech, který vázal uplatnění práva na svobodu pohybu na vydání cestovních dokladů. Vydání těchto dokladů mohlo být občanovi odepřeno, bez vyslovení důvodů proč se tak stalo. V roce 1965 vydáním zákona č. 63/1965 Sb., došlo k částečné liberalizaci, rozdílem od předchozí úpravy v zásadě bylo, že občan mohl mít své cestovní doklady v osobním vlastnictví a pokud jeho žádosti nebylo vyhověno, měl se občan dovědět důvod, proč tomu tak není. V platnosti však zůstala ustanovení, která umožňovala nevydání cestovního dokladu a možnost omezení platnosti či působnosti státních orgánů. (KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko – slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 332.)

111KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 332 - 333; ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 161.

112V souvislosti s ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., je potřebné zmínit ústavní zákon č. 167/1968 Sb., o vymezení působnosti Československé socialistické republiky ve věcech tisku a jiných informačních prostředků. A ústavní zákon č. 171/1968 Sb., o zřízení federálních ministerstev a federálních výborů, v čl. 2 bylo zřízeno 7 federálních ministerstev a čl. 3 bylo zřízeno 7 federálních výborů.

zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice.¹¹³

Fakt, že rok 1968 se stal rokem nejvýznamnějších ústavních změn tohoto časového úseku, jistě ovlivnilo Pražské jaro.¹¹⁴ Nejvýznamnějším dokumentem Pražského jara se stal Akční program Komunistické strany Československa, kde se vyskytl koncept reformy režimu, snaha o vybudování nové podoby socialismu – tzv. socialismus s "lidskou tváří". Akční program poukazoval na nedostatek demokratických prvků ve stávajícím režimu. Za nejdůležitější část z hlediska právního vývoje Československa považuje J. Kuklík část týkající se požadavků o posílení role ústavních orgánů a dalších orgánů státu. Akční program představoval určitou formu kompromisu mezi socialismem a kapitalismem. Díky těmto událostem se vyskytly požadavky na změnu ústavy z roku 1960, která se měla přizpůsobit nové podobě socialismu a v souvislosti s tím byly přijaty ty nejvýznamnější zákony tohoto období.¹¹⁵

10.2. Období 1968 – 1988

Toto období bylo taktéž ovlivněno politickým vývojem a je charakteristické svou vnitřní nejednotností. V KSČ se vyskytovaly v zásadě dvě skupiny. A to komunisté, kteří se snažily o reformu ve straně a demokratizaci režimu a komunisté, kteří byli proti reformám a demokratizaci režimu a nechtěli omezit vliv SSSR, spoléhali na pomoc ze strany SSSR ve snaze udržet režim při stávající podobě a snaze zabránit pokračování obrodného procesu. SSSR opravdu do situace v ČSSR zasáhl. V květnu 1968 se na jednáních v Moskvě vytvořila skupina pěti států (SSSR, NDR, Polsko, Maďarsko a Bulharsko), jež se pokusila zasáhnout do vývoje v Československu. Vrcholný zásah pak proběhl ze strany SSSR, přičemž kladl požadavky na stranické vedení, které byly záměrně kladeny tak, aby zastavily "nepříznivý vývoj" v Československu, způsobený událostmi roku 1968. 27. 7. 1968 se v Čierné nad Tisou

---

113Přijetí zákona o československé federaci bylo téměř jediným výdobytkem obrodného procesu. Změnil státoprávní uspořádání Československé socialistické republiky z unitárního státu na federaci. Společně s tímto ústavním zákonem byl přijat ústavní zákon, který upravoval postavení národností, tímto zákonem byl prakticky zrušen čl. 25 ústavy 1960 a úprava postavení národností byla odděleně upravena ústavním zákonem ve větším rozsahu, než tomu bylo v případě čl. 25 ústavy z roku 1960. Ústavní zákon č. 144/1968 Sb., ve svém čl. 3. zakotvil práva občanů maďarské, německé, polské a ukrajinské národnosti. Jednalo se především o právo na vzdělání v mateřském jazyce, právo na všestranný kulturní rozvoj, právo užívat rodného jazyka v úředním styku (v oblasti obývané příslušnou národností), právo spolčovat se v národnostních kulturních společenských organizacích, právo na tisk a informace v mateřském jazyce. (PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 256 – 257.)

114Pražským jarem označujeme období roku 1968. Započalo už v prosinci 1967 na schůzi ÚV KSČ, která pokračovala až do ledna. Po lednovém zasedání se odstartovaly práce na reformním hnutí uvnitř strany. Předsedou strany se stal A. Dubček. (PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 251.)

115 KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989.* 2009, s. 333 - 334.

uskutečnilo jednání mezi československou a sovětskou delegací. Československá delegace zde byla upozorněna na ohrožení socialismu v Československu a byl na ní kladen požadavek zastavení veškerých forem demokratizace socialismu. Československá delegace odmítla tyto požadavky splnit, své odmítnutí odůvodnila posílením socialismu, díky provedení reforem. Po tomto jednání přistoupil SSSR k vojenské intervenci a v noci z 20. - 21.8. 1968 byly překročeny hranice Československa sovětskými vojsky. KSČ na vojenskou intervenci reagovala prohlášením, ve kterém označila tuto intervenci za vojenský vpád, který se uskutečnil bez vědomí československých státních orgánů a odporuje zásadám vztahů států v socialistické soustavě a ustanovením mezinárodního práva. Po vydání prohlášení byli proreformní členové KSČ internováni a převezeni do SSSR. 23. - 26. 8. 1968 probíhala v Moskvě jednání mezi sovětskými a oficiálními československými státními a stranickými orgány. Výsledkem tohoto jednání byl Moskevský protokol, na jehož základě se měly veškeré provedené reformy s cílem demokratizace zastavit a následně zrušit a měl být posílen vliv bezpečnostních orgánů. Ze všech plánovaných změn se uskutečnilo pouze vyřešení otázky postavení Slovenska v rámci společného státu již zmíněným ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., o československé federaci a úprava postavení národnostních menšin prostřednictvím již zmíněného ústavního zákona č. 144/1968 Sb., o postavení národnostních menšin. Sovětskou intervencí byl tedy zastaven proces demokratizace socialistického režimu a započal tzv. proces normalizace.¹¹⁶

Období normalizace lze také rozčlenit do několika fází. J. Kuklík uvádí, že první fázi normalizace můžeme zařadit do podzimu 1968 – května 1971 a tuto fázi charakterizuje jako návrat k prosovětskému totalitnímu režimu. Významným prvkem tohoto období byly zásahy ze strany SSSR do situace v Československu. Toto období se taktéž podepsalo na legislativě, vyskytovala se zde snaha o odstranění veškeré legislativy, spojené s výdobytky Pražského jara z roku 1968. Výchozím bodem pro uskutečňování tohoto procesu se stal zákon č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku.¹¹⁷ Dalším zákonem, vydaným za účelem odstranění demokratizace socialistického systému, byl zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků.¹¹⁸ Významným dokumentem patřícím do tohoto

---

116 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 254 - 257; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 338 - 340.

117 Zákonným podkladem byla omezená svoboda shromažďovací, v § 2 tohoto zákona bylo zakotveno oprávnění okresních národních výborů zakázat či rozpustit veřejné shromáždění, průvod nebo manifestaci, pokud narušovalo důležité zahraničně politické zájmy státu; bylo v rozporu se zákonem; bylo zaměřeno proti socialistickému řádu nebo jinak ohrožovalo veřejný pořádek. (z. č. 126/1968 Sb.)

118 „Pro vznik tohoto zákona je charakteristické, že v průběhu legislativního procesu byla porušena běžná

období se stalo "Poučení z krizového vývoje ve straně i společnosti", které bylo předneseno po XIII. sjezdu KSČ.¹¹⁹

V lednu se také vytvářela soustava nových federálních orgánů (federální vláda, Federální shromáždění). Právě na společné schůzi obou komor přijalo nově zvolené Federální shromáždění ústavní zákon č. 10/1969 Sb., o Radě obrany státu.¹²⁰ V lednu roku 1970, byly přijaty ústavní zákony vztahující se k úpravě federace, jež nevyhovovala svým uspořádáním plánům posílit komunistické vedení státu. Původní model federace, který byl zakotvený ústavním zákonem č. 143/1968 Sb, byl neustále měněn a degradován ústavními zákony a zákony. Proces centralizace federace započaly dva ústavní zákony. Jednalo se o ústavní zákon č. 125/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci¹²¹ a ústavní zákon č. 126/1970 Sb., o opatřeních v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády Československé socialistické republiky.¹²² Dalším z projevů snahy o centralizaci se stalo přijetí ústavního zákona č. 128/1970 Sb., o vymezení působnosti Československé socialistické republiky ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Následující přijaté ústavní zákony se týkaly voleb. První

---

*legislativní praxe a uzance obsažená v jednacím řádu NS. Legislativní proces totiž proběhl bez předchozího projednání zásad navrhované úpravy. Po obsahové stránce pak bylo nejdůležitější, že zákon „pozastavil“ účinnost § 17 zákona č. 81/1966 Sb., ve znění zákona č. 84/1968 Sb., o nepřipustnosti cenzury.“Tímto zákonem byla znovu zavedena tvrdá cenzura. (GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl 1960 – 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 146. ISBN 978-80-246-1285-0.)*

119Šlo o oficiální verzi KSČ o průběhu vývoje v roce 1968 – tedy v období Pražského jara. Ačkoli se jedná o politický dokument můžeme najít jisté působení na ústavněprávní vývoj. Z tohoto dokumentu vycházela KSČ po celou dobu své činnosti. (KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 345.)

120Tento ústavní zákon především vymezil okruh úkolů Rady obrany státu, § 4 zakotvil pravomoci uložené Radě obrany státu, v případě napadení vnějším nepřítelem, které by znemožnilo činnost předsednictvu Federálního národního shromáždění nebo vlády, činit k obraně státu nezbytná a neodkladná opatření k obraně státu. „V čele rad obrany státu na všech úrovních stáli vedoucí tajemníci výborů KSČ příslušných územních celků. Došlo tak nejen k otevřenému srůstání strany (KSČ) a státu, ale jednostrannou centralizací soustavy rad obrany i k výraznému zásahu do struktury a koncepce federace.“ (GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl 1960 – 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 26. ISBN 978-80-246-1285-0.)

121Tento zákon byl nejrozsáhlejší novelizací ústavního zákona o československé federaci. Tímto zákonem byla změněna koncepce federace. Svým čl. 2. zrušil zákon č. 172/1968 Sb., o federálních výborech. Ústavním zákonem č. 125/1970 Sb., se tedy zrušila dosavadní koncepce federace a byla vytvořena nová vysoce centralizovaná struktura federace, jejíž subjekty v důsledku tohoto zákona přišly o značnou část svých pravomocí. Tento ústavní zákon tedy nadřadil federaci republikám a zavedl jednotnou soustavu státního hospodářství. (GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl*. 2007, s. 169; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 346 – 347.)

122Ústavním zákonem č. 126/1970 Sb., byla zřízena soustava orgánů, v jejichž čele stál člen vlády. Federální výbory byly zrušeny a byly nahrazeny federálními ministerstvy. Tímto zákonem bylo nově zřízeno 6 federálních ministerstev. Dále byla tímto zákonem zřízena v čl. 2 Státní plánovací komise, v čl. 3 Výbor lidové kontroly Československé socialistické republiky a čl. 5 byl zřízen federální cenový úřad. Prováděcím zákonem pro ústavní zákon č. 126/1970 Sb., byl tzv. kompetenční zákon č. 133/1970 Sb., o působnosti federálních ministerstev., ve kterém byl uveden taxativní výčet pravomocí jednotlivých federálních ministerstev. (KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 346 – 347.)

volby v období normalizace proběhly až v roce 1971. Nejprve byl vydán ústavní zákon č. 43/1971 Sb., kterým se měnil čl. 86 Ústavy a čl. 30 a 103 ústavního zákona o československé federaci. Tímto ústavním zákonem bylo prodlouženo volební období poslanců zastupitelských sborů na 5 let. Samotné volby se konaly na základě zákonného podkladu, který poskytl ústavní zákon č. 44/1971 Sb., o volbách do Federálního shromáždění. Dalšími ústavními zákony, které v tomto časovém úseku uvedu, jsou: ústavní zákon č. 50/1975 Sb., o doplnění čl. 64 Ústavy a zákona č. 143/1968 Sb.¹²³ A ústavní zákon č. 42/1988 Sb., o změnách v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády Československé socialistické soustavy, kterým byly provedeny rozsáhlejší změny ve struktuře a složení federální vlády. Počet členů byl redukován z 26 členů na 20. Pro ústavní vývoj bylo též podstatné, že ministrem pro legislativu byl jmenován M. Čalfa. Další významné změny se uskutečnily v prosinci roku 1988. Byly přijaty dva zákony s cílem zefektivnění fungování federace; ústavní zákon č. 193/1988 Sb., kterým se mění zákon č. 126/1970 Sb., o opatřeních v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády Československé socialistické republiky a zákon č. 194/1988 Sb., o působnosti federálních ústředních orgánů státní správy.¹²⁴

Období normalizace bylo charakteristické útoky na lidská práva, zaručená ústavou z roku 1960. V roce 1976 byl Federálním shromážděním ratifikován Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, politických, sociálních a kulturních právech. Oba tyto Pakty byly publikovány v Československé socialistické republice vyhláškou ministra zahraničí č. 120/1976 Sb.. V souvislosti s ratifikací těchto paktů, došlo v lednu 1977 k formulaci prohlášení zvané Charta 77, toto prohlášení upozorňovalo na faktickou situaci zásahů do lidských práv a nedodržení mezinárodních závazků ze strany Československa.¹²⁵

---

123 Tato novela reagovala na aktuální situaci, kdy prezident odmítal abdikovat, ačkoliv svůj úřad nemohl vykonávat. Novelou bylo stanoveno – pokud prezident nemůže vykonávat svůj úřad déle než 1 rok, může Federální shromáždění zvolit nového prezidenta na nové funkční období. (ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 163.)

124 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl*. 2007, s. 169; KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 344 - 348; ZIMEK, J. *Ústavní vývoj českého státu*. 1997, s. 161 - 163; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 257 - 268.

125 KUKLÍK, J. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 – 1989*. 2009, s. 344 - 345.

10.3. Období 1989 – 1992

Rok 1989, konkrétněji 17. 11. 1989, je symbolem pádu komunistického režimu. Toto období je současně spojeno s naplněním zásad právního státu – snaha o naplňování lidských práv; o vytvoření politického pluralismu; o vytvoření ekonomického systému založeného na ochraně osobního vlastnictví, svobody podnikání a tržního hospodářství. V tomto roce pozbylo Československo členství v Radě vzájemné hospodářské pomoci a ve Varšavské smlouvě.¹²⁶

Prvním ústavním zákonem, přijatým po pádu komunistického režimu, se stal zákon č. 135/1989 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky. Tímto zákonem bylo vypuštěno ustanovení o vedoucí úloze KSČ ve společnosti a upraveno postavení Národní fronty - byl zachován její právní status, ale zmizelo vedoucí postavení KSČ v Národní frontě a společně s tím byly taktéž vypuštěny teze týkající se marxismu – leninismu. V březnu 1990 byl přijat ústavní zákon č. 81/1990 Sb., o změně názvu Československé socialistické republiky. Zákon změnil název na Československou federativní republiku, ve Slovenské republice byl tento název uváděn jako Česko – Slovenská federativní republika. Další zákon, měnící název Československé federativní republiky, byl zákon č. 101/1990 Sb., o změně názvu Československé federativní republiky. Významný byl i ústavní zákon č. 100/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Touto novelou bylo vypuštěno úvodní prohlášení ústavy a bylo změněno ustanovení o hospodářském systému.¹²⁷

---

126 SCHELLE, K. *Dějiny českého ústavního práva*. 2010, s. 162; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 270 - 271.

127 SCHELLE, K. *Dějiny českého ústavního práva*. 2010, s. 162 - 164.

11. Zánik komunismu

Zánik komunistického režimu v Československu a v dalších zemích světa měl své ústavní následky. Období roku 1989 - 1992 bylo jakýmsi přechodným obdobím československého ústavního práva. Československo v tomto období procházelo demokratickou přeměnou ústavního systému.¹²⁸

11.1. Zánik komunismu v mezinárodním kontextu

Pro rok 1989 je charakteristické velké množství společenských procesů, které vedly k pádu komunistických režimů v zemích střední a východní Evropy. Společenské procesy v Československu nelze popisovat izolovaně od dění v Evropě. Je potřebné objasnit si mezinárodní situaci, abychom pochopili co tyto procesy nejen v Československu podnítilo.¹²⁹

Prvním a nejvýznamnějším impulsem ze strany Sovětského svazu bylo upuštění od tzv. "*Brežněvovy doktríny*", která spočívala v právu a povinnosti Sovětského svazu zasáhnout v bratrských zemích, pokud byl ohrožen socialismus. Svůj záměr upustit od těchto postupů poprvé pronesl Gorbačov na 19. všesvazové konferenci, kde se nesetkal s takovou odezvou, kterou Gorbačov předpokládal. Dalekosáhlejší důsledky však měl jeho přednes v Organizaci spojených národů v roce 1988, ve kterém opět potvrdil odhodlání Sovětského svazu nevměšovat se do politického vývoje jiných států. Tímto projevem byla de facto ukončena Studená válka.¹³⁰

Tento příslib ze strany Sovětského svazu se stal hlavní příčinou rozpadu komunistických režimů ve východní a střední Evropě, kdy důvodem jejich dlouhé existence byla podpora funkčnosti a stability Sovětským svazem. Veškeré pokusy o svržení systému či o jeho přeměnu byly Sovětským svazem zastaveny. Příkladem může být Československo v době Pražského jara v roce 1968, kdy se proreformní křídlo KSČ snažilo o jistou demokratizaci systému, která byla zastavena vojenskou intervencí ze strany Sovětského svazu. Pro komunistické strany tento příslib znamenal podržet si své dominantní postavení ve státě i v případě dalších "obrodných" procesů bez pomoci a podpory Sovětského svazu.

---

128 KLÍMA, K. *Ústavní právo*. 1999, s. 165.

129 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 270 – 271.

130 BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 2011, s. 630.

V zájmu komunistických stran bylo udržet toto prohlášení pouze ve stranických strukturách a zamezit jeho rozšíření do společnosti, což se nepodařilo. Komunistické systémy se tak bez podpory Sovětského svazu začaly postupně hroutit. Zhroucení komunistických režimů ve střední a východní Evropě nebylo Gorbačovým záměrem, počítal pouze s přeměnou těchto systémů ne s jejich zánikem.¹³¹

11.2. Zánik komunismu v Československé socialistické republice

Symbolem pádu tohoto režimu se stal 17. listopad 1989. Revoluce, která se v Československu odehrála, bývá označována za "dojednanou" či "sametovou". Tyto přívlastky jí bývají připisovány v důsledku poklidného převzetí moci od komunistů demokratickou složkou.¹³²

Odstoupení od "*Brežněvovy doktríny*" odstartovalo v Československu společenské procesy, které vedly ke svržení komunistického režimu. Československo bylo postihnuto vojenskou intervencí z roku 1968, kdy zde byl násilně ukončen obrodný proces režimu a nastoleno období normalizace. Toto období umlčelo snahy občanů o přeměnu systému. Naděje na změnu byly obnoveny změnou přístupu Sovětského svazu. Uvolnilo se politické ovzduší ve společnosti a vzniklo velké množství nezávislých iniciativ, např. Československý helsinský výbor, Hnutí za občanskou svobodu, Československá demokratická iniciativa aj. Tyto dobrovolné a nezávislé iniciativy postupně rozšiřovaly opozici, která byla představována především Chartou 77 (vznik v roce 1977). Charta 77 fungovala zpočátku jako ilegální organizace jejímž cílem byla podpora společenských snah obnovení demokracie. V Chartě 77 došlo ke spojení proreformního komunistického křídla z roku 1968 a nekomunistických představitelů. Nejvýznamnějším a nejznámějším představitelem Charty 77 se stal V. Havel. V červnu 1989 bylo Chartou 77 uveřejněno prohlášení "*Několik slov*", ve kterém vyzývala vedení Československa k svobodné a demokratické diskuzi. Oficiální kontakt KSČ a opozice podnítil až 17. 11. 1989. Na tento den byla svolána manifestace k příležitosti 50. výročí hrubého nacistického zásahu proti českým a slovenským vysokým školám a k příležitosti uctění památky J. Opletala. Shromáždění bylo oficiálně povoleno, ale jeho charakter se změnil v protestní pochod Prahou, který byl rozehnán ozbrojenými složkami.¹³³

Násilným rozeznáním této demonstrace započalo období masivních projevů

---

131 BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 2011, s. 626 - 636.

132 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl*. 2011, s. 275 - 276.

133 BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 2011, s. 648 - 651; PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. Díl*. 2011, s. 273 - 275.

občanských nepokojů formou pouličních setkání, studentských a hereckých stávek. Dne 19. 11. 1989 se Občanské fórum¹³⁴ prohlásilo za mluvčího opozice. Společnost tak měla svého oficiálního demokratického zástupce. Občanské fórum bylo tvořeno zástupci nezávislých iniciativ, církví a jiných dobrovolných svazů. Občanské fórum formulovalo své první požadavky určené Komunistické straně Československa. Jednalo se o 3 základní požadavky, a to odstoupení vysokých stranických funkcionářů; odstoupení všech, kteří byli odpovědní za zásahy proti pokojným manifestacím občanů a posledním požadavkem bylo vytvoření vyšetřovací komise, která zjistí viníka faktické situace a navrhne odpovídající potrestání.¹³⁵

V důsledku silného společenského opozičního tlaku odstoupilo stávající vedení Komunistické strany Československa a 26. 11. 1989 bylo zahájeno jednání s opozicí nazývané *"jednání u kulatého stolu"*. V období šesti týdnů se Československo proměnilo v demokratický stát. První polistopadovou novelou se stal ústavní zákon č. 135/1989 Sb., kterým byl z ústavy vypuštěn článek o vedoucím zakotvení Komunistické strany Československa.¹³⁶

---

134 Podobné postavení jaké mělo v České socialistické republice Občanské fórum mělo ve Slovenské socialistické republice hnutí Věřejnost proti násilí. (PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 275.)

135 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 275.

136 PAVLÍČEK, V. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl.* 2011, s. 276.

12. KSČM - Komunistická strana Čech a Moravy

Tato strana je právnickou osobou, vystupující pod jménem Komunistická strana Čech a Moravy na území České republiky. Oficiálně byla KSČM u Ministerstva vnitra zaregistrována 28. 11. 1990. Tato strana je přímým následovníkem KSČ, neprošla žádným procesem transformace a taktéž ze svého názvu nevyпустила přídavek komunistická, čímž se odlišila od ostatních komunistických stran, které se postupem času transformovaly do sociálně demokratických subjektů.

12.1. Vývoj strany

Takzvaná Sametová revoluce, uskutečněná v listopadu 1989, se stala pro Československou republiku symbolem pádu nedemokratického režimu, který byl řízený Komunistickou stranou Československa. Strana ztratila své výsadní postavení a byla nucena zabývat se otázkou budoucí organizace a existence. KSČ musela najít kompromis mezi vyřešením minulosti a ohledem na početnou základnu, jež se změnami nesouhlasila. Strana se nemusela obávat svého zrušení, neboť vstřícně přistupovala k Občanskému fóru a souhlasila s politickými dohodami. 20. - 21. 12. 1989 se tedy uskutečnil mimořádný sjezd KSČ, jehož podstatou byla omluva československým občanům za situaci, která v republice za dob její vlády panovala. Třiceti funkcionářům, u kterých byl shledán největší podíl zodpovědnosti za vývoj Československé republiky, bylo pozastaveno členství ve straně. Na tomto mimořádném sjezdu bylo též přijato rozhodnutí o ustanovení územní organizace v Čechách a na Moravě. Na oficiálních stránkách KSČM je uveřejněno "*Provolání k bývalým členům KSČ*", vyloučeným a vyškrtnutým po období 1968 - 1969: „*Soudružky a soudruzi, v hodinách obrody, kterou jste sami začali, vás my delegáti mimořádného sjezdu KSČ a s námi všichni prostí komunisté prosíme, když můžete – odpusťte minulost. Pojďme dále společně pracovat pro lid, lepší budoucnost ve jménu socialistických ideálů. Komunisté této republiky čekají a přejí si váš návrat, kterým dokážete, že můžeme uzavřít smutnou stránku naší minulosti. Uskutečníme tak první krok na cestě k získávání důvěry lidu. Děkujeme vám za vaše komunistické rozhodnutí. Věřte, že v této chvíli vás skutečně potřebujeme!*“.

31. 3. 1990 se konal ustanovující sjezd, na kterém došlo k vytvoření Komunistické strany Čech a Moravy. Předsedou strany byl zvolen J. Machalík. K hlavním problémům nově

vytvořené Komunistické strany Čech a Moravy patřila velká ztráta členské základny.¹³⁷

V roce 1990 se konaly první svobodné volby, kde proti sobě stálo Občanské fórum a Komunistická strana Československa. Přestože strana před volbami neprošla žádným transformačním procesem získala 13,5% hlasů do Sněmovny lidu Federálního shromáždění, 13,8% hlasů do Sněmovny národů Federálního shromáždění a 13,2% do České národní rady. Takovýto volební výsledek legitimoval existenci této strany. Po volbách se strana potýkala s vnitřními problémy. První řádný sjezd strany se uskutečnil v říjnu 1990 a byl zde přijat samostatný program, jehož cílem byl demokratický socialismus, předsedou strany byl zvolen J. Svoboda, který nesympatizoval s myšlenkami reformy strany. Uvnitř KSČM vzniklo postupným vývojem několik frakcí, jež požadovaly reformu strany. Mezi vzniklé frakce patřilo Demokratické fórum komunistů, Československé demokratické fórum, Demokratická platforma KSČM s Demokratická levice v KSČM. Díky značné vnitrostranické roztržičnosti docházelo k častým sporům, pro stabilizaci situace vypsala ÚV KSČM vnitrostranické referendum a o změně názvu strany, proti změně názvu strany se vyslovilo 76% členů. Situace ve straně se stabilizovala v roce 1992. Před volbami se KSČM rozhodla uzavřít koaliční dohodu s hnutím Demokratická levice. Tato koalice nesla název Levý blok. Dominantní v koalici byla KSČM, Demokratická levice byla vesměs neznámý a bezvýznamný politický subjekt. Díky této koalici nevystupovala KSČM pod názvem komunistická strana. Působila tedy obrozujícím dojmem. Výsledky byly pro KSČM velice příznivé a Levicový blok se stal nejsilnějším levicovým politickým subjektem.¹³⁸

V prosinci 1992 se v Kladně uskutečnil II. řádný sjezd KSČM, který se snažil vyjádřit komunistickou orientaci strany přizpůsobenou novému společenskému vývoji. Tento sjezd také konstatoval existenci 4 názorových platforem uvnitř KSČM a to, Tradičionalistickou platformu, Sociálně demokratickou platformu, Samosprávný klub komunistů a Demokratické fórum komunistů. Předsedou strany byl zvolen J. Svoboda, který se pokusil stranu reformovat. V červnu roku 1993 se uskutečnil III. řádný sjezd strany v Prostějově, jehož cílem byla snaha o vyřešení vnitrostranických problémů. Stanoviskem tohoto sjezdu bylo zachování názvu strany a předsedou strany byl zvolen M. Grebeníček. Od KSČM se po III. sjezdu postupně oddělily skupiny, jež nebyly spokojené s výsledkem sjezdu a založily si nové strany. Sloučením Demokratické levice v KSČM, Konventem demokratické levice, Československým demokratickým forem a Nezávislé levice vytvořily Demokratickou stranu

---

137 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 164 - 165; (online). (cit. 2014-03-12). Dostupné z: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm>

138 CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 167, 168; (online). (cit. 2014-03-12). Dostupné z: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm>

práce (DSP). Mezi nově založené strany patřila taktéž Strana demokratické levice, Levý blok či Strana československých komunistů. V roce 1994, poté co byl založen Levý blok, který převzal název koalice KSČM a Demokratické levice došlo k ukončení činnosti této koalice a v souvislosti s tím došlo k oddělení poslaneckých klubů KSČM a Levého bloku. IV. sjezd KSČM se konal v prosinci roku 1995 v Liberci. Strana zde vystoupila jako jednotný politický subjekt, zároveň zde byla potvrzena stabilizace strany a souhlas členské základny s její programovou orientací. V roce 1996 se konaly volby do Poslanecké sněmovny, ze kterých vyšla se ziskem 10,3% hlasů jako třetí nejsilnější strana. Po těchto volbách se do programového zaměření této strany dostaly otázky týkající se vstupu ČR do NATO, který KSČM odmítala. V roce 1998 se konaly mimořádné volby, ve kterých KSČM, se ziskem 11% hlasů, utvrdila svoji pozici – tedy třetí nejsilnější strany. Povělební situace vyústila v přijetí opoziční smlouvy. V roce 1999 se uskutečnil ve Žďáru nad Sázavou V. sjezd KSČM, kde bylo schváleno několik programových dokumentů a zaměření KSČM na sociálně slabé vrstvy. VI. sjezd strany se konal v roce 2004 v Českých Budějovicích a VII. sjezd se konal v roce 2008 v Hradci Králové, byla zde schválena řada prohlášení a rezolucí.¹³⁹

12.2. Programové zaměření

Vychází z teorie marxismu, cílem strany je vybudování moderní socialistické společnosti. Příčinou existence problému ve společnosti je podle KSČM kapitalismus. Program KSČM je zaměřen na sociálně slabé občany a vyžaduje fungování principu solidarity. Program je také koncipován tak, aby oslovil širokou členskou základnu, již měla strana před rokem 1989 a také aby oslovil bývalé voliče ČSSD, jejichž očekávání nebyla po zvolení této strany naplněna. KSČM požaduje: plnou zaměstnanost; právo na práci; odmítá tržní vztahy ve zdravotnictví; prosazuje koncepční podporu rodin a propopulační politiku; požaduje povinný důchodový systém založený na generační a příjmové solidaritě; zvýšení státního vlastnictví; progresivní zvýšení podílů přímých daní; zavedení povinnosti doložit původ velkého majetku aj. Strana bojovala proti vstupu České republiky do NATO a EU, kritizuje nerovnoprávné postavení a pasivní podřizování České republiky orgánům EU.¹⁴⁰

139CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 169; DANČÁK, B., MAREŠ, M., BENDA, L., KOPEČEK, L., URUBEK, T. *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. 2000, s. 30, 31; (online). (cit.2014-03-12) Dostupné z: <http://www.kscm.cz/nase-strana/sjezdy-kscm>

140CABADA, L., ŠANC, D. *Český stranický systém ve 20. století*. 2005, s. 170 – 171.

13. Závěr

Závěrem své práce bych Vám ráda představila dosažené poznatky, získané vypracováním této práce. Cílem mé práce bylo podat ucelený přehled ústavněprávního vývoje Československa uvedený do širších souvislostí. Je jistě nepochybné, že ústavněprávní vývoj Československa ve zkoumaném období byl ovlivněn mezinárodní politickou situací, mocenským monopolem Komunistické strany Československa a snahou ze strany Sovětského svazu o udržení komunistických režimů v zemích střední a východní Evropy.

První impuls vývoje Československa ve směru totalitního státu lze spatřovat již v únoru roku 1948, kdy Komunistická strana Československa získala v zemi politickou moc a započala přeměnu společenského systému podle vzoru sovětských socialistických ideálů. Prvním ústavním dokumentem, na kterém se již podepsal vliv této strany, byla Ústava 9. května 1948, takzvaně lidově demokratická ústava. V Prohlášení této ústavy byla Československá republika prohlášena lidovou demokracií, která měla umožnit postupný a poklidný přechod společnosti k ideálům socialismu. Dovršení tohoto procesu bylo stvrzeno přijetím ústavy z roku 1960, tzv. socialistické ústavy, která ve svém prohlášení konstatuje vítězství socialismu a snahu společnosti o přechod ke komunismu. Vývojová stádia společnosti v tomto ohledu byla ovlivněna světovým názorem marxismem – leninismem, kdy V. I. Lenin chápal socialismus jako mezifázi k dosažení komunismu. Socialistickou ústavou bylo také formálně na ústavněprávní úrovni zakotveno vedoucí postavení Komunistické strany Československa. Ačkoli se může zdát, že některá ustanovení a části socialistické ústavy jsou jistým krokem zpět oproti ústavní úpravě z roku 1948, je nepochybné, že se přijetím této ústavy zmenšil rozdíl mezi ústavou "de iure" a ústavou "de facto", který byl v období účinnosti ústavy z roku 1948 opravdu markantní. Socialistická ústava také výrazně zasáhla do Slovenské autonomie, což mimo jiné podnítilo snahu ze strany Slovenska o změnu dosavadního asymetrického uspořádání. Snaha o nové státoprávní uspořádání a celkovou demokratizaci režimu byla charakteristická pro období obrodného procesu, které je datováno do roku 1968. Hovoříme zde o Pražském jaru. Toto období bylo spojené s uvolněním společenského napětí a proreformní křídlo komunistické strany se pokoušelo o jistou přeměnu socialismu a o vytvoření tzv. socialismu s lidskou tváří. Tento proces obnov byl zastaven vojenskou intervencí ze strany Sovětského svazu, který viděl v těchto přeměnách ohrožení režimu. Jediným výsledkem těchto snah bylo rozhodnutí o novém uspořádání vztahu Čechů a Slováků v rámci společného státu, které bylo realizováno přijetím ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci. Tímto ústavním zákonem došlo k podstatné

změně socialistické ústavy a ke změně státoprávního uspořádání. Z unitárního Československého socialistického státu se stala federace, která v sobě zahrnovala tři subjekty, a to Československou socialistickou republiku, Českou socialistickou republiku a Slovenskou socialistickou republiku.

Období obrodného procesu bylo vystřídáno fází normalizace, pro kterou je charakteristické přetváření ústavněprávního řádu Československa zpět do centralizované a totalitní podoby. Postupně byly odstraněny všechny demokratické prvky, které byly přijaty v rámci obrodného procesu a ke změně došlo i v oblasti ústavního zákona č. 143/1968 Sb., kdy toto uspořádání nevyhovovalo centralistickému pojetí státu. Proto tento zákon byl postupně měněn a doplňován. Největší a nejradikálnější změnu podoby tohoto ústavního zákona zapříčinilo přijetí ústavního zákona č. 125/1970 Sb., který deformoval celou dosavadní koncepci federace a přetvořil ji na jakousi centralizovanou pseudofederaci.

Období normalizace bylo ukončeno až nástupem tzv. přechodového systému československého ústavního práva. Které započalo rokem 1989 a podnítilo přechod Československa k demokracii. Rok 1989 byl významný nejen pro Československo, ale i v mezinárodním měřítku. Komunistické režimy v zemích střední a východní Evropy se postupně rozpadaly. Rozpad těchto režimů byl důsledkem nového přístupu Sovětského svazu, který byl ovlivněn Gorbačovem. Gorbačov oficiálně prohlásil odstoupení Sovětského svazu od tzv. Brežněvovy doktríny, která symbolizovala právo a povinnost Sovětského svazu v případě ohrožení socialismu zasáhnout do všech bratrských zemí a napomoci tak k jeho udržení. Nový Gorbačovův postoj měl dalekosáhlejší důsledky než sám předpokládal. Tímto gestem chtěl dosáhnout pouze přeměny a obměny režimů, které v oblasti hospodářské nestačily kapitalistickým zemím, ne však jejich rozpadu.

Na závěr ještě stručná charakteristika ústavněprávního systému Československa v letech 1960 – 1989. Toto období je velice specifické. Veškerá státní moc byla koncentrována v rámci jedné politické strany, přesněji řečeno v rámci jednoho orgánu, kterým byl Ústřední výbor Komunistické strany Československa a jeho politbyro. Působnost ústavně svěřená státním orgánům byla vázána na souhlas Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Vyšší státní funkcionáři byli zpravidla členy tohoto výboru a to samé platilo o funkci prezidenta republiky, která byla spjata s vysokou stranickou funkcí, povětšinou s funkcí prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa. V důsledku této faktické situace nebyly v ústavě upraveny žádné možnosti střetu státních orgánů, ani důsledky porušení jejich povinností. Nic takového nebylo vedením Komunistické strany Československa předpokládáno a ani umožněno.

14. Resumé

Constitutional developments in Czechoslovakia in the years 1960 - 1989 was affected by international political situation, by the February events of 1948, when the Communist Party came to power and began the transformation of the social and political system according to the model of Soviet Socialist ideals, and by efforts by the Soviet Union to maintain the communist regimes in Central and Eastern Europe. The first constitutional document, which was signed by emerging mode, was the Constitution of the 9th May 1948, which declared the Czechoslovak People's Republic of democracy. As a result of social and political development, there was the need for a new constitutional adjustment that reflected the communist regime better. Because of that, The Constitution of the Czechoslovak Socialist repuliky was accepted in 1960.

This constitution should have strongly centralised the character, which resulted in a significant interference with the autonomy of the Slovak authorities. The effort of Slovaks for new non-asymmetric arrangement within a joint state was result of this intervention. Question of the new arrangement was introduced in the context of the revival process in 1968, when Czechoslovakia took place in endeavor to create a new form of socialism.

The new ratio of Czechs and Slovaks was modified by Constitutional Act No. 143/1968 Coll., about the Czechoslovak Federation, which was formed by three constitutional bodies: the Czechoslovak Socialist Republic, Slovak Socialist Republic and the Czech Socialist Republic. Thus, the newly modified configuration did not match the incoming normalization process, which led to the consolidation of the centralized nature of the state and the removal of all achievements of regenerating proces. That's the reason why the constitutional amendment Act No. 125/1970 Coll happened in 1970, and the Czechoslovak federation was formed into a centralized pseudofederation.

Phase of normalization ended in 1989, when the communist regime collapsed and the transition to democracy started. The year 1989 was significant not only for the Czechoslovak Socialist Republic, but also for other countries of Central and Eastern Europe, in which communist regime had been gradually collapsing.

Seznam odkazované literatury

1. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. vydání. Praha: BOHEMIA IURIS KAPITÁL, a. s., 1999. ISBN Agentura Krigl Praha.
2. PAVLÍČEK, Václav. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda I. díl: Obecná státověda*. 1. vydání. Praha: Linde a.s. Edice vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-141-3.
3. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s. ISBN 80-85865-10-6.
4. FAJMON, Hynek, Stanislav BALÍK a Kateřina HLOUŠKOVÁ. *Dusivé objetí: Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-095-0.
5. BROWN, Archie. *Vzestup a pád komunismu*. 1.vydání. Brno: Jota, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7217-812-4.
6. REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0028-5.
7. KUKLÍK, Jan. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 - 1989*. Praha: Linde Praha, a.s., 2008. ISBN 978-80-7201-741-6
8. RUPNIK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.
9. PAVLÍČEK, Václav. a KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-87212-90-5.
10. CABADA, Ladislav a David ŠANC. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 80-86898-50-4.
11. PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti a doba, v níž žili*. 1. vydání. Praha: Blána, 2003. ISBN 80-7243-162-5.
12. NECHVÁTAL, Martin. *Založení KSČ: Ve službách Komiterny*. 1. vydání. Praha: Havran,s. r. o., 2002. ISBN 80-86515-13-3.
13. HÁJEK, Miloš a Hana MEJDROVÁ. *Vznik Třetí internacionály*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-884-0.
14. ÚSTAV MARXISMU – LENINISMU ÚV KSČ. *Přehled dějin KSČ*. 1. vydání. Praha: Svoboda. ISBN 25-052-78.

15. KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948 - 1960*. 1. vydání. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2074-1.
16. BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: Státoprávní uspořádání v letech 1944 - 1969*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2011. ISBN 978-80-7373-113-7.
17. MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 1989: Sborník příspěvků*. 1. vydání. Praha. ISBN 80-246-0863-4.
18. SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7418-067-5.
19. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl 1960 - 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1285-0.
20. DANČÁK, Břetislav, Miroslav MAREŠ, Lukáš BENDA, Lubomír KOPEČEK a Tomáš URUBEK. *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2354-6
21. ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. dotisk prvního vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1354-0.

Seznam odkazovaných webových stránek

1. (online). (cit. 2014-03-12). Dostupné z: <http://www.kscm.cz/nasestrana/sjezdy-kscm>.

Seznam pramenů

1. BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: Státoprávní uspořádání v letech 1944 - 1969*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2011. ISBN 978-80-7373-113-7.
2. BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějiny bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.
3. BROWN, Archie. *Vzestup a pád komunismu*. 1.vydání. Brno: Jota, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7217-812-4.
4. CABADA, Ladislav a David ŠANC. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 80-86898-50-4.
5. DANČÁK, Břetislav, Miroslav MAREŠ, Lukáš BENDA, Lubomír KOPEČEK a Tomáš URUBEK. *Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2354-6
6. FAJMON, Hynek, Stanislav BALÍK a Kateřina HLOUŠKOVÁ. *Dusivé objety: Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-095-0.
7. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl 1945 - 1960*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1210-0.
8. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl 1960 - 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1285-0.
9. HÁJEK, Miloš a Hana MEJDROVÁ. *Vznik Třetí internacionály*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-884-0.
10. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s. ISBN 80-85865-10-6.
11. KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948 - 1960*. 1. vydání. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2074-1.
12. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. vydání. Praha: BOHEMIA IURIS KAPITÁL, a. s., 1999. ISBN Agentura Krigl Praha.
13. KUKLÍK, Jan. A KOLEKTIV. *Vývoj česko - slovenského práva 1945 - 1989*. Praha: Linde Praha, a. s., 2008. ISBN 978-80-7201-741-6.
14. MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Vývoj práva v Československu v letech 1945 - 1989: Sborník příspěvků*. 1. vydání. Praha. ISBN 80-246-0863-4.

15. NECHVÁTAL, Martin. *Založení KSČ: Ve službách Komiterny*. 1. vydání. Praha: Havran, s. r. o., 2002. ISBN 80-86515-13-3.
16. PAVLÍČEK, Václav. A KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda I. díl: Obecná státověda*. 1. vydání. Praha: Linde a.s. Edice vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-141-3.
17. PAVLÍČEK, Václav. a KOLEKTIV. *Ústavní právo a státověda II. díl: Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-87212-90-5.
18. REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0028-5.
19. RUPNIK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.
20. SCHELLE, Karel. *Dějiny českého ústavního práva*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7418-067-5.
21. SOUKUP, Ladislav. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945 - 1990*. Vydání první. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0217-2.
22. ÚSTAV MARXISMU – LENINISMU ÚV KSČ. *Přehled dějin KSČ*. 1. vydání. Praha: Svoboda. ISBN 25-052-78.
23. ZIMEK, Josef. *Ústavní vývoj českého státu*. 1. dotisk prvního vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1354-0.
24. (online). (cit. 2014-03-12). Dostupné z: <http://www.kscm.cz/nasestrana/sjezdy-kscm>.

Seznam příloh

1. Příloha č. 1 - ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.
2. Příloha č. 2 - ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.
3. Příloha č. 3 - ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

PŘÍLOHA Č. 1

Ústava 9. května 1948

1.1. Prohlášení

Úvod ústavy tvořilo prohlášení československého lidu, které vyjadřovalo rozhodnutí vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii. Lidová demokracie se měla stát cestou k socialismu. Dále prohlášení vyzdvihovalo ochotu a odhodlání společnosti bránit vymoženosti národní a demokratické revoluce, slib spolupráce obou národů a historický vývoj těchto národů.

Už v úvodu ústavy, tedy v samostatném prohlášení, bylo naznačeno budoucí směřování Československa, které se mělo orientovat na SSSR.¹

1.2. Základní články

Základní články ústavy tvořilo celkem 12 článků. V čl. 1 byl Československý stát prohlášen za lidově demokratickou republiku, ve které byl lid zdrojem veškeré moci. V čl. 2 bylo ustanoveno že Československá republika je jednotný stát, dvou rovnoprávných slovanských národů a jeho území tvoří jednotný a nedílný celek. Čl. 3 stanovil povinnost všem občanům, která spočívala ve výkonu práce ve prospěch celku. Zaručil také svobodu osobnosti a svobodu projevu a příslib péče o zajištění stejných možností a příležitostí pro všechny. Do okruhu práv svěřených občanům zařadil právo na vzdělání, právo na práci, právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci a právo na odpočinek po vykonané práci. Zároveň stanovil zajištění občanům nezpůsobilých k práci formou národního pojištění. Čl. 4 pojednával o výkonu moci, která pocházela od svrchovaného lidu a ten ji vykonával prostřednictvím zastupitelských sborů, jež byly tímto lidem voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědny. Dále charakterizoval volební právo jako rovné, přímé, všeobecné s tajným hlasováním. Aktivním právem byl nadán každý, kdo dosáhl věkové hranice 18 let, pasivním právem pak po dosažení věkové hranice 21 let. Čl. 4 taktéž stanovil právo pracujícího lidu

---

1 BERÁNEK, P. *Češi a Slováci: Státoprávní uspořádání v letech 1944 – 1969*. 2011, s. 230.

vytvářet dobrovolné organizace pro obstarávání veřejných věcí a k výkonu vlastních práv. V čl. 5 bylo ustanoveno jednokomorové Národní shromáždění, které tvořilo 300 poslanců, jejichž volební období bylo 6ti leté. Národní shromáždění bylo nejvyšším orgánem moci zákonodárné. Čl. 6. byl do čela státu postaven prezident republiky, který byl volený Národním shromážděním. Volební období prezidenta republiky bylo 7mi leté. Čl. 7 ustanovil vládu nejvyšším orgánem moci vládní a výkonné, který je odpovědný Národnímu shromáždění a jmenovaný i odvolávaný prezidentem republiky. Čl. 8 ustanovil slovenské národní orgány jako nositele a vykonavatele státní moci na Slovensku a zároveň tyto orgány měly představovat svébytnost slovenského národa. Dále měly slovenské národní orgány v duchu lidové demokracie zajišťovat rovnoprávnost Čechů a Slováků, v tomto článku byla též vyjádřena souladnost všech orgánů republiky při vytváření příznivých podmínek pro hospodářský, kulturní a sociální život obou národů. Čl. 9 bylo stanoveno, že Slovenská národní rada je národním orgánem zákonodárné moci na Slovensku a tvoří ji 100 poslanců, jejichž volební období je 6ti leté. Národním orgánem moci vládní a výkonné na Slovensku byl tímto článkem ustanoven Sbor pověřenců, který byl odpovědný Slovenské národní radě a vládě republiky. Jmenovala a odvolávala jej vláda republiky. Čl. 10 byly ustanoveny národní výbory jako nositelé a vykonavatelé státní moci v obcích, okresech a krajích, strážci práv a svobod lidu. Čl. 11 pojednával o moci soudní, kterou vykonávaly nezávislé soudy. Soudce tvořili jednak soudci z povolání a jednak soudci z lidu, oba typy soudců si byly při rozhodování rovny. Výkon soudcovské činnosti byl nezávislý a byl vázán pouze právním řádem. Čl. 12 pak byly vymezeny principy, na nichž byla založena hospodářská soustava Československé republiky. Šlo o znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví; dále o zásadu uplatňovanou na vlastnictví půdy - "*půda patří tomu, kdo na ní pracuje*" a v neposlední řadě o ochranu drobného a středního podnikání a nedotknutelnosti osobního majetku. Národní hospodářství v Československé republice mělo sloužit lidu a v tomto zájmu byla hospodářská činnost řízena jednotným hospodářským plánem.

1.3. Podrobná ustanovení

1.3.1. Kapitola první - Práva a povinnosti občanů

Upravovala práva a povinnosti občanů. Tato ústava vzhledem k minulým událostem nezakotvovala menšinová práva, což bylo reakcí na to, že obyvatelé německé a maďarské národnosti byli ústavním dekretem č. 33/1945 zbaveni státního občanství. Kromě vypuštění

části o menšinových právech, která díky dekretu nebyla třeba upravovat přibyl do koncepce ústavy nový okruh práv, jednalo se o práva sociální. Tato část ústavy nebyla ani jednou měněna či doplňována, ačkoliv paradoxně byla tato kapitola nejvíce porušována. V období účinnosti této ústavy byla v obrovském rozsahu potlačována lidská práva a svobody.²

Tato kapitola tedy zakotvovala především princip rovnosti, okruh práv a povinností občanů a taktéž zaručovala určitý okruh svobod, jež bylo možné omezit pouze na základě zákonného podkladu - v § 2, § 3 osobní svobodu; v § 4, § 5 svobodu domovní; v § 6 ochranu tajemství listovního a tajemství dopravovaných zpráv; v § 7 svobodu pobytu, omezenou pouze na základě zákona a ve veřejném zájmu; v § 8, § 9 majetkovou svobodu; v § 10, § 11 zakotvila ochranu rodiny a mládeže, rodinám s mnoha dětmi stát poskytoval zvláštní úlevy a podporu; v § 15, § 16, § 17 svobodu svědomí a vyznání; v § 18, § 19, § 20, § 21 a § 22 svobodu projevu a ochranu kulturních statků, tisk neměl podléhat cenzuře, výroba, dovoz a šíření filmů bylo výhradně právo státu, totéž platilo u rozhlasu a televize. Mezi ústavně ukotvená práva bylo zahrnuto v § 12, § 13, § 14 právo na vzdělání, výchova nesměla být v rozporu s lidově demokratickým zřízením, vedení i dozor veškeré výchovy příslušel státu; v § 23, § 24, § 25 právo petiční, každý byl oprávněn předkládat petice kterémukoliv veřejnému orgánu; v § 26, § 27, § 28 a § 29 práva sociální. Mezi základní povinnosti občana vůči státu byla začleněna v § 30 povinnost věrnosti, zachovávání ústavy i zákonů a ve svém jednání dbát ochrany veřejného zájmu; v § 31 povinnost svědomitého a poctivého výkonu veřejných funkcí; v § 32 povinnost přispívat svou prací ku prospěchu celku; v § 33 daně a dávky bylo možné ukládat pouze na základě zákona, taktéž veřejná moc, pokud k tomu byla zákonem oprávněna, požadovala osobní výkony; v § 34 povinnost obrany státu a služba v lidově demokratické armádě Československé republiky. V § 35, § 36, § 37 a § 38 byla shrnuta obecná ustanovení.

1.3.2. Kapitola druhá – Národní shromáždění

Tato kapitola upravovala otázky týkající se Národního shromáždění, tvořily ji ustanovení v rozsahu § 39 - § 66, byla novelizována ústavním zákonem č. 26/1954 Sb., o volbách do Národního shromáždění a volbách do Slovenské národní rady a ústavním zákonem č. 35/196 Sb., kterým se mění zákon o volbách do Národního shromáždění. Vnitřní organizace Národního shromáždění byla upravená zákonem č. 61/1945 Sb., o jednacím řádu

---

2 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. Díl. 1945 – 1960.* 2006, s. 333.

Národního shromáždění.³

Postavení Národního shromáždění bylo spíše formální, ve skutečnosti byla státní moc centralizována ve vedení Komunistické strany Československa, což bylo patrné i ve vývoji četnosti usnesení Národního shromáždění, jejichž početl rapidně klesal a byla vždy přijímána jednomyslně. V souvislosti s poklesem počtu usnesení Národního shromáždění se zvyšoval počet zákonných opatření, vydaných Předsednictvem Národního shromáždění a nařízeních vlády.⁴

Kapitola druhá v § 39, § 40, § 41 a § 42 ustanovila Prahu jako sídlo NS; provádění voleb do NS, úpravu a výkon volebního práva odkázala na další zákonnou úpravu; na zákonnou úpravu odkázala také v případě neslučitelnosti funkce poslance s jinou veřejnou funkcí. Ověřování platnosti volby jednotlivých poslanců a rozhodování o neslučitelnosti funkce poslance s jinou veřejnou funkcí bylo svěřeno do kompetencí Národního shromáždění. Ověření muselo NS provést ve stanovené lhůtě 6ti měsíců od ustanovení sněmovny nebo do 3 měsíců od složení slibu nově nastupujícího poslance. Poslanec se ujímal funkce slibem, který skládal na první schůzi NS, na které byl přítomen. Skutečnost složení slibu s výhradou nebo odepření slibu měla za následek ztrátu mandátu.

§ 43 - § 48 upravovaly otázky tykajících se poslanců NS. Poslanci vykonávali svůj mandát osobně, byli oprávněni se kdykoliv tohoto mandátu vzdát. Za projevy a hlasování ve sněmovně či výborech nebyl poslanec trestně odpovědný, podléhal pouze kárné moci Národního shromáždění. Poslanec byl nadán imunitou, která spočívala ve vázanosti trestního či kárného řízení na souhlas NS. V případě že NS nevyšlovolilo souhlas bylo trestní či kárné stíhání v této věci navždy vyloučeno. Imunita se ale nevztahovala na trestní odpovědnost poslance jako odpovědného zástupce listu. V případě zatčení či dopadení poslance při páchání trestného činu, bylo nutné jeho zatčení neprodleně oznámit předsedovi NS, pro další vazbu poslance bylo nutné, aby sněmovna do 14 dnů ode dne jeho zatčení vyslovila souhlas s další vazbou. Pokud NS nezasedalo, bylo pro další vazbu potřeba souhlasu předsednictva NS. V případě, že předsednictvo NS vyslovilo souhlas s další vazbou poslance bylo nutné, aby s konečnou platností o této věci rozhodla sněmovna do 14ti dnů od jejího opětovného zasedání. Poslanci byli oprávněni odepřít svědectví, které se týkalo věcí, jež jim byly svěřeny v souvislosti s jejich funkcí. Toto oprávnění trvalo i po skončení volebního období. Z tohoto práva byl vyňat okruh případů spojených se zneužitím mandátu.

V § 49, § 50, § 52, § 54, § 55 bylo stanoveno, že prezident republiky má povinnost

---

3 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 340.

4 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 340.

svolat NS nejméně 2krát do roka k jarnímu řádnému zasedání, které se konalo v březnu, a k podzimnímu řádnému zasedání, jež se konalo v říjnu. Prezident republiky také prohlašoval zasedání NS za skončené a byl oprávněn odročit zasedání NS nejdéle na 1 měsíc. Tohoto práva mohl využít pouze jednou do roka. Prezident republiky byl také oprávněn svolávat NS k mimořádným zasedáním. V případě podání žádosti nadpoloviční většiny poslanců předsedovi vlády byl prezident povinen svolat zasedání NS do 14 dnů ode dne podání žádosti. Pokud by tak neučinil, vyzve do lhůty následujících 14ti dní k mimořádnému zasedání NS předsednictvo NS. Prezident byl oprávněn k rozpuštění NS, toto právo se nevztahovalo na posledních 6 měsíců jeho volebního období. V případě uplynutí volebního období NS nebo jeho rozpuštění byla 60ti denní lhůta pro provedení nových voleb do NS. V případě rozpuštění NS se nezastavovalo trestní řízení proti prezidentu republiky, který byl stíhán pro velezradu, ani proti členovi vlády, který úmyslně či z hrubé nedbalosti porušil ústavní zákon či zákon jiný v oboru své úřední působnosti. V § 51 bylo stanoveno, že základní zásady jednání, styky s vládou a vystupování navenek budou upraveny zákonem o jednacím řádu NS, na základě tohoto ustanovení byl vydán zákon č. 61/1945 Sb., o jednacím řádu NS. Své vnitřní poměry si NS mohlo upravit v rámci tohoto zákona formou vlastního usnesení. Schůze sněmovny byly řízené předsedou NS. Schůze NS byly ve většině případů veřejné, neveřejné byly pouze v okruhu případů, jež byl stanoven jednacím řádem NS. § 54 stanovil, že NS bylo usnášeníschopné v případě přítomnosti alespoň jedné třetiny poslanců. Pro platnost usnesení bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny všech přítomných poslanců. Pro přijetí usnesení, kterým se měnila ústava, schvaloval se jím ústavní zákon, rozhodovalo se o vypovězení války, vynášel se jím odsuzující rozsudek proti prezidentu republiky a členům vlády bylo potřeba vyslovení souhlasu nejméně tří pětin všech poslanců. V následujícím ustanovení bylo zakotveno právo předsedy vlády a ostatních členů vlády být kdykoliv přítomen na schůzích NS či výborů a právo na udělení slova na těchto schůzích. § 56 se týkal práva NS interpelovat předsedu i ostatní členy vlády ve věcech její působnosti. Tomuto právu NS odpovídala povinnost předsedy a ostatních členů vlády na tyto interpelace odpovídat. NS bylo oprávněno usnášet se na adresách a resolucích.

§ 57, § 58, § 59, § 60, § 61 se týkaly: zákonodárné iniciativy; práva prezidenta republiky vrátit návrh zákona; provedení zákona; podpisování zákona a platnosti zákona. Pro zákony NS bylo zákonodárnou iniciativou nadáno NS a vláda, v případě návrhu zákona, podaného poslanci bylo potřeba přiložit rozpočet o finančním dosahu osnovy a návrh na úhradu potřebných výdajů. Prezident republiky byl oprávněn vrátit zákon, na němž se usneslo NS, s připomínkami zpět do NS. Tohoto práva mohl prezident využít v časově

omezené době 1 měsíce od dodání usnesení NS předsedovi vlády. Po využití tohoto práva prezidentem se o zákoně znovu v NS hlasovalo, pokud pro přijetí vyslovila souhlas nadpoloviční většina všech poslanců byl zákon přijat. V situacích, kdy přijetí zákona vyžadovalo souhlas tří pětinové většiny všech poslanců musel být vrácený zákon přijat touto většinou. V případě rozpuštění NS či uplynutí jejího volebního období o vráceném zákoně znovu rozhodovalo nově zvolené NS. Každý zákon musel obsahovat údaj o tom, kterému členu vlády je uloženo provedení tohoto zákona. Zákony byly podpisovány prezidentem republiky, předsedou NS, předsedou vlády a ministrem, kterému bylo zákonem uloženo jeho provedení. Pokud prezident nemá zástupce pro výkon svých činností - náměstka, nahrazuje podpis prezidenta republiky podpis předsedy vlády. Podpis člena vlády je nahraditelný podpisem jiného člena vlády, pokud se jím nechá zastoupit. Platnost zákona je podmíněna jeho vyhlášením zákonem stanoveným způsobem. Dle § 60 se zákony vyhlášovaly větou *"Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně."* Zákon měl být vyhlášen do 8mi dnů od podpisu zákona prezidentem republiky, anebo po uplynutí lhůty pro to, aby prezident využil své právo vrátit zákon s připomínkami. § 62 stanovil, že NS je oprávněné usnášet se na rozpočtovém zákoně a zkoumat státní závěrečný účet. Návrh rozpočtového zákona a státního závěrečného účtu překládala NS vláda. Státní rozpočet byl jednotný a další úprava rozpočtu byla odkázána na zákon.

V § 63, § 64, § 65, § 66 a § 67 – tedy ve zbylých ustanoveních týkajících se Národního shromáždění bylo upraveno jeho předsednictvo. Předsednictvo si NS volilo ze svých členů a tvořilo jej 24 členů. Skládalo se z předsedy NS, místopředsedů a ostatních členů. Předseda NS mohl být zastoupen některým z místopředsedů, podmínky zastoupení stanovil jednací řád NS. Volební období předsednictva bylo 1leté. Volba předsedy NS a místopředsedů se konala formou zvláštního hlasování. První volba se konala hned po ustanovení nově zvoleného shromáždění. Při dalších volbách zůstávalo předsednictvo ve své funkci do doby, než bylo zvoleno předsednictvo nové. V případě uplynutí lhůty NS zůstávalo předsednictvo ve svých funkcích do doby, než si nově ustanovené NS zvolilo své vlastní předsednictvo. Odvoláním předsednictva bylo pověřeno NS. V případě sporu podávalo předsednictvo závazný výklad zákonů a vydávalo rozhodnutí o tom, zda zákon nebo zákon Slovenské národní rady odporuje ústavě nebo nařízení zákonu. Předsednictvo tedy do jisté míry plnilo funkci neexistujícího ústavního soudu. § 66 upravoval práva, kterými bylo předsednictvo nadáno v době kdy NS nezasedalo. Předsednictvo v této době bylo oprávněno činit neokladná opatření v rozsahu působnosti NS, ale s výjimkami. Pokud NS nezasedá, z důvodu znemožnění zasedání mimořádnými událostmi, tak do působnosti předsednictva

nespadá volba prezidenta ani jeho náměstka a změna ústavy či ústavních zákonů. V případě že NS nezasedalo z důvodu skočení či odročení zasedání, uplynutí volebního období nebo rozpuštění nespádalo do působnosti předsednictva volit prezidenta republiky ani jeho náměstka, změna ústavy či ústavních zákonů, rozšíření branné povinnosti, trvalé zatěžkání státních financí a usnesení o vypovězení války. Pro schválení tohoto opatření bylo potřeba souhlasu nadpoloviční většiny všech přítomných členů předsednictva (pro usnášení schopnost byla potřeba přítomnost poloviny členů). V případě opatření, ke kterému by bylo jinak potřeba zákona se pro přijetí vyžadoval souhlas nadpoloviční většiny všech členů předsednictva a hlasování o tomto opatření bylo možné pouze na základě návrhu vlády. Měly prozatímní platnost zákona, vyhlášeny byly zákonem stanoveným způsobem. Podpisoval je prezident republiky, předseda NS, předseda vlády a alespoň polovina členů vlády. Opatření, kterým prezident nebo předseda vlády odmítl souhlas nemohla být vyhlášena. Při nejbližší schůzi NS byla podána předsedou zpráva o činnosti předsednictva. Pokud opatření nebyla do 2 měsíců ode dne konání schůze schválena NS, pozbývala další platnosti.

1.3.3. Kapitola třetí – Prezident republiky

Tato kapitola ústavně zakotvila postavení prezidenta republiky, nebyla po celou dobu měněna ani doplňována. Koncepce této kapitoly z části navazovala na ústavní listinu z roku 1920 a byla ovlivněna zájmem KSČ. Z ústavní listiny 1920 byl do této ústavy převzat § 70 odst. 1: "*Nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát po sobě. Kdo již byl prezidentem republiky ve dvou volebních obdobích po sobě, nemůže být opět zvolen, doku od ukončení jeho druhého volebního období neuplyne sedm let.*" (2) "*Tato ustanovení se nevztahují na druhého prezidenta Československé republiky.*" V ústavní listině z roku 1920 se toto ustanovení vztahovalo na T. G. Masaryka, v ústavě z roku 1948 na E. Beneše. Funkce prezidenta republiky byla vždy spojená s některou vedoucí funkcí v KSČ, příkladem může být K. Gottwald, který byl v letech výkonu funkce prezidenta republiky současně předsedou KSČ, nebo A. Zápotocký, který společně s funkcí prezidenta republiky vykonával funkci člena předsednictva ÚV KSČ a v neposední řadě také A. Novotný, který vykonával funkci prezidenta republiky a zároveň byl prvním tajemníkem ÚV KSČ.⁵

Tuto kapitolu tvořily ustanovení v rozsahu § 67 - § 79. V § 67 - § 73 bylo upraveno sídlo prezidenta republiky, požadavky pro volbu prezidenta, volební období prezidenta,

---

5 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 346.

neslučitelnost funkce prezidenta republiky s jinou veřejnou funkcí, postup v případě smrti prezidenta a funkce náměstka prezidenta republiky. Hlavním sídlem byla Praha. Nároky pro kandidáta byly následující: věk 35 let a volitelnost do NS. Prezident republiky byl volen NS, k platnosti volby bylo potřeba účasti nadpoloviční většiny poslanců a vyslovení souhlasu nejméně tří pětin všech přítomných poslanců. Pokud se v první volbě nepodařilo zvolit prezidenta republiky, přistoupilo se k užší volbě, kdy vítězem byl ten, který v druhém kole získal více hlasů. V případě rovnosti hlasů rozhodoval los. Volební období prezidenta republiky bylo 7mi leté, počítatelné bylo od složení slibu. Volba nového prezidenta byla konána v posledních 4 týdnech volebního období úřadujícího prezidenta. Funkce prezidenta republiky byla neslučitelná s funkcí poslance v NS a s členstvím ve vládě. Pokud by se tak stalo, byla by následkem ztráta mandátu či členství ve vládě. V případě smrti prezidenta nebo ztráty úřadu bylo NS svoláno za účelem nové volby do 14ti dnů od vzniku této skutečnosti. V situacích, kdy ještě nebyl zvolen nový prezident a nesložil slib nebo byl zaneprázdňen či churav takovým způsobem, že nemohl vykonávat svůj úřad, příslušel výkon jeho funkcí vládě. Vrchním velitelem branné moci pak byl předseda vlády. Pokud byl prezident déle než 6 měsíců nemocen nebo zaneprázdňen, tak pokud se vláda usnesla a NS provedlo volbu byl zvolen náměstek prezidenta, jehož úřad trval do doby, než pominula překážka pro kterou byl zvolen. Pokud by byl náměstkem zvolen poslanec NS, něsměl do skočení funkčního období náměstka vykonávat svůj mandát.

V § 74 byly zakotveny prezidentovy pravomoci. Prezident republiky zastupoval stát navenek, sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy. Politické, hospodářské smlouvy obecné povahy a smlouvy, k jejichž provedení bylo třeba zákona, vyžadovaly před ratifikací prezidentem souhlas NS. Smlouvy, kterými se měnilo státní území schvalovalo NS formou ústavních zákonů. Prezident byl oprávněn převést sjednávání mezinárodních smluv a dohod, u nichž se nevyžadoval souhlas NS, na vládu či na jednotlivé členy vlády. Pokud tuto pravomoc přenášel na jednotlivého člena, byl potřebný souhlas vlády jako celku. Další jeho pravomocí bylo přijímání a pověřování vyslanců, svolávání, odročení a rozpuštění NS a též prohlašování zasedání NS za skončené. Podpisoval zákony NS a opatření předsednictva. Byl oprávněn vrátit zákon s připomínkami zpět (kapitola druhá, § 66); podávat, ústně nebo písemně, zprávy o stavu republiky s doporučením opatření, která považoval za účelná; jmenovat předsedu vlády a ostatní členy vlády; rozhodovat o počtu členů ve vládě a o resortním rozmístění ministrů; odvolávat vládu a její jednotlivé členy; být přítomen na schůzích vlády a předsedat jim, zvat vládu a její členy k poradám a vyžadovat od nich zprávy o každé věci, která náležela do rozsahu jejich působnosti; jmenovat vysokoškolské

profesory; soudce z povolání v 5. stupnici funkčního a služného; jmenovat důstojníky a jiné státní zaměstnance od 3. platové stupnice; popůjčovat vyznamenání; udílet občanům Československé republiky souhlas k přijetí cizozemských titulů a vyznamenání; na návrh vlády udělovat čestné dary a čestné platy, taktéž dary a platy z milosti; udílet amnestii, promíjet a zmírňovat tresty a právní následky odsouzení; s výjimkou trestných činů soukromožalobních mohl nařídít, aby se soudní řízení nezahajovalo nebo se v něm nepokračovalo, tohoto práva nebyl oprávněn využít v případě, bylo - li proti němu zahájeno trestní řízení pro velezradu; na základě usnesení vlády vyhlásit válečný stav; na základě rozhodnutí NS vypovědět válku. Prezident republiky byl také vrchním velitelem branné moci. V odst. 2 § 74 bylo také stanoveno, že veškerá vládní a výkonná moc příslušela vládě, pokud výslovně ústavou nebo jiným zákonem nebyla svěřena prezidentu republiky.

Ve zbylých ustanoveních této kapitoly, tedy v § 75, § 76, § 77, § 78, § 79 bylo upraveno složení slibu prezidenta republiky, odpovědnost prezidenta republiky, platnost prezidentových úkonů, trestní stíhání prezidenta a prezidentův náměstek. Prezident skládal před NS slib. Nebyl odpovědný z výkonu svého úřadu. Za projevy prezidenta byla odpovědná vláda jako celek. Pro platnost svého úkonu, ať už moci vládní či výkonné, byl vyžadován spolupodpis odpovědného člena vlády. Trestní stíhání prezidenta republiky bylo možné pouze pro velezradu, žalobu podávalo předsednictvo NS a soud vedlo NS. Trestem mohla být pouze ztráta úřadu a ztráta způsobilosti tohoto úřadu znovu nabýti. V § 79 bylo stanoveno, že všechna ustanovení o prezidentu republiky se obdobně dají použít i pro náměstka prezidenta, pokud je tedy zvolen.

1.3.4. Kapitola čtvrtá - Vláda

V období účinnosti této ústavy byla prováděná obrovská centralizace a byrokracie státní správy, existovalo zde až 30 ministerstev, 15 státních a vládních výborů a dalších 5 ústředních úřadů a správ. Vládu tak tvořilo téměř 40 členů. Jenom v oblasti hospodářství bylo zřízeno 22 ministerstev (paliv, energetiky, hutního průmyslu a rudných dolů, chemického průmyslu, těžkého strojírenství, přesního strojírenství, automobilového průmyslu a zemědělských strojů, lehkého průmyslu, stavebnictví, lesů a dřevařského průmyslu, potravinářského průmyslu, zemědělství, státních statků, výkupu, dopravy, spojů, místního hospodářství, vnitřního obchodu, zahraničního obchodu, pracovních sil, státní

kontroly a financí).⁶

V § 80, § 81 a § 82 bylo stanoveno, že vláda byla tvořena předsedou vlády, jeho náměstký a ostatními členy vlády tj. ministry a státními tajemníky. Neslučitelnost funkce člena vlády s jinou veřejnou funkcí byla odkázána na zákonnou úpravu. Sídlem vlády byla Praha. Členové vlády skládaly do rukou prezidenta slib. Po složení slibu a jmenování prezidentem republiky byla vláda povinna předstoupit před NS, předložit mu svůj program a požádat o vyslovení důvěry

Ustanovení v rozsahu § 83, § 84, § 85, § 86 a § 87 upravovaly odpovědnost vlády, odstoupení vlády a odstoupení člena vlády. Vláda byla ze své funkce odpovědna NS. NS bylo oprávněno vyslovit vládě nedůvěru. Návrh na vyslovení nedůvěry vládě se s podpisem nejméně sta poslanců předkládal předsednictvu NS. Předsednictvo NS muselo o návrhu do 8mi dnů podat zprávu. Aby návrh na vyslovení nedůvěry vládě byl přijat, bylo potřeba přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a souhlasu nadpoloviční většiny poslanců. Hlasování probíhalo podle jmen. Vláda byla oprávněna odstoupit. V případě odstoupení podávala demisi do rukou prezidenta republiky. Pokud NS vyslovilo vládě nedůvěru byla povinna tuto demisi podat. Vláda, která podala demisi, vedla vládní věci do doby vyslovení důvěry nové vládě. Pokud odstupoval pouze člen vlády, podával svoji demisi taktéž do rukou prezidenta republiky a prezident republiky zároveň určil, který z ministrů přebírá prozatimně výkon funkcí odstupujícího člena vlády.

§ 88 a § 89 stanovil, že pořad jednání vlády, řízení schůze vlády, svolání schůze vlády a vedení její práce náleželo předsedovi vlády. Předseda vlády byl také pověřen sjednocováním činnosti ústředních úřadů a prováděním vládního programu. Předseda vlády se mohl nechat zastoupit některým svým náměstkem nebo jiným členem vlády. Vláda rozhodovala ve sboru, který byl usnášeníschopný pokud byla přítomna alespoň polovina členů vlády. Vláda rozhodovala ve sboru zejména v případech: důležitých věcí politické povahy; jmenování soudců, důstojníků a státních zaměstnanců od 5. platové stupnice, pokud jejich jmenování příslušelo ústředním úřadům; o návrzích na jmenování funkcionářů, jmenování funkcionářů náleželo prezidentu republiky; o jmenování a odvolání předsedy Sboru pověřenců i jednotlivých pověřenců; o vládních návrzích pro NS; o návrzích, aby prezident využil svého práva vrátit zákon s připomínkami; o zákonech Slovenské národní rady a o vládních nařízeních.

---

6 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006. s. 349.

Na základě § 90 byla vláda oprávněná vydávat k provedení zákona a v jeho mezích nařízení, která podpisoval předseda vlády nebo úřadující náměstek a členové pověřeni jeho provedením. Svá nařízení v mezích zákona mohli vydávat též jednotliví ministři, pokud k tomu byli zákonem zmocněni. Tato nařízení pak podpisoval také předseda vlády nebo úřadující náměstek. Ministři mohli být při podpisování zastupováni jinými členy vlády. § 92 zakotvil trestní odpovědnost členů vlády v případě porušení ústavních a jiných zákonů v oboru své úřední působnosti, úmyslně či z hrubé nedbalosti. Žalobu podávalo předsednictvo NS a trestní řízení vedla sněmovna. Dle § 92 se ministerstva zřizovala na základě zákona. Zákon mohl podrobnější úpravu otázek týkajících se ministerstva svěřit vládnímu nařízení. Ostatní orgány, kterým příslušel výkon veřejné správy byly též zřizovány zákonem a úprava jejich působnosti mohla být svěřena vládnímu nařízení. § 92 odst. 3 stanovil *"Do oboru moci nařizovací náleží zřizovat veřejné orgány bez výsostné pravomoci a upravovat jejich působnost"*.

1.3.5. Kapitola pátá – Slovenské národní orgány

Pátá kapitola zakotvila postavení slovenských národních orgánů, kdy veškerá jejich činnost byla pod dohledem ústředních orgánů Československé republiky. 1. 8. 1954 byla tato kapitola zrušena a nahrazena ústavním zákonem č. 33/1956 Sb., o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady a prováděcím zákonem Slovenské národní rady č. 7/1954 Sb., o volbách do Slovenskej národnej rady.⁷

Ustanovení v rozsahu § 93, § 94 a § 95 se týkala obecně slovenských národních orgánů. Slovenské národní orgány vystupovaly jako vykonavatelé zákonodárné, vládní a výkonné moci na území Slovenska. Slovenská národní rada (SNR) byla pověřena výkonem moci zákonodárné ve věcech regionální nebo národní povahy, pokud tyto věci vyžadovaly zvláštní úpravu a sloužily k zajištění plného rozvoje hmotných i duchovních sil slovenského národa. Z této pravomoci SNR byly vyňaty případy, u kterých byla potřeba jednotná úprava zákonem. Dalším slovenským orgánem byl Sbor pověřenců pověřený výkonem vládní a výkonné moci na Slovensku. Do okruhu působnosti Sboru pověřenců nespádaly otázky týkající se národní obrany, zahraniční politiky a zahraničního obchodu. Sbor pověřenců byl výkonným orgánem vlády, pokud se nejednalo o výkon moci vládní a výkonné v rámci zákonodárné pravomoci SNR příslušela tato moc Sboru pověřenců. Sbor pověřenců vydával

---

7 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 342.

nařízení vlády a ministrů za účelem provedení zákonů, byla platná pro celé území.

§ 96 upravoval okruh zákonodárné pravomoci SNR. Hlavní činností SNR byla péče o rozvoj národní kultury; o národní, střední, odborné a umělecké školství v rámci zákonů; o veřejné zdravotnictví; sociální péče; o fondy a nadace, pokud se jejich působnost vztahovala pouze na Slovensko; o slučování a rozlučování obcí a okresů a změny i úpravy jejich hranic; o technické otázky výstavby obcí a měst a stavební předpisy, kromě věcí dotčených jednotným hospodářským plánem; o zvelebování půdy mimo věcí dotčených jednotným hospodářským plánem; o řemeslo a maloobchod; o statistiku a výzkumnictví v oboru zvláštních zájmů slovenských; o věci poručenské a sirotčí. SNR se taktéž usnášela na zákonech ve věcech, jejichž úprava jim byla přikázána zákonem. V § 97 - § 112 se upravovaly obecné otázky týkající se SNR. Sídlem SNR byla Bratislava. Podrobnosti o výkonu volebního práva do SNR, jakož i provádění voleb byly odkázány na zákonnou úpravu. Zákon též určil jaké jiné funkce jsou neslučitelné s funkcí poslance SNR. SNR ověřovala platnost volby jednotlivých poslanců a rozhodovala o neslučitelnosti funkce poslance SNR s funkcí jinou, toto ověření muselo být provedeno do 6ti měsíců od ustanovení SNR nebo do 3 měsíců ode dne složení slibu nově nastupujícího poslance SNR. Na první schůzi SNR, které se poslanec zúčastnil skládal slib. Odepření slibu nebo složení slibu s výhradou mělo za následek ztrátu mandátu. Poslanci svůj mandát vykonávali osobně a byli oprávněni se svého mandátu kdykoliv vzdát. Pro výkon mandátu poslanců SNR, pro imunitu a pro nárok na služební požitky platí obdobně ustanovení o poslancích NS v rozsahu § 44, § 45, § 46, § 47 a § 48 odst. 1 a 3. SNR svolával k zasedání předseda vlády, k prvnímu zasedání byl povinen jí svolat nejpozději do 4 týdnů ode dne voleb. Předseda vlády mohl odročit zasedání SNR nejdéle na 3 měsíce a tohoto práva mohl využít nejvýše 2krát do roka. Pokud v této době žádala nadpoloviční většina poslanců SNR o svolání SNR byl předseda vlády povinen této žádosti do 14 dnů od podání žádosti vyhovět. Právem rozpustit SNR byl pověřen předseda vlády na základě usnesení vlády. Po uplynutí volebního období SNR nebo jejím rozpuštění, byla stanovená zákonná lhůta 60 dní pro konání nových voleb. § 103 zakotvil existenci předsednictva SNR, které si ze svého středu volila SNR. Předsednictvo SNR řídilo práce SNR a obstarávalo chod vnitřních věcí. Základní zásady jednání SNR a styky se Sborem pověřenců byly upraveny zákonem o jednacím řádu. Své vnitřní poměry a další pravidla svého jednání si byla SNR oprávněná upravit v mezích zákona o jednacím řádu formou vlastního usnesení. Schůze SNR byly řízeny předsedou či některým z místopředsedů. Byly zpravidla veřejné, neveřejné pouze v okruhu případů, kdy tak bylo stanoveno jednacím řádem. SNR byla způsobilá se usnášet, pokud byla přítomna alespoň

polovina poslanců. K platnosti usnesení bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny všech přítomných poslanců. Předseda a ostatní členové vlády byli oprávněni účastnit se schůzí SNR nebo jejich výborů a měli právo na slovo v případě požádání. Předseda i ostatní členové Sboru pověřenců měli obdobné právo jako předseda vlády a ostatní členové vlády. SNR byla taktéž oprávněná interpelovat předsedu a ostatní členy Sboru pověřenců ve věcech jejich působnosti. S tímto oprávněním byla spojená povinnost předsedy a ostatních členů Sboru pověřenců na tyto interpelace odpovídat. SNR se usnášela na adresách a resolucích.

§ 108 upravoval otázky související s návrhy zákonů SNR. Zákonodárnou iniciativu v tomto případě měla vláda, Sbor pověřenců a poslanci SNR. Ke každému návrhu zákona SNR byl přiložen rozpočet o finančním dosahu osnovy a návrh na úhradu potřebného nákladu z té části jednotného státního rozpočtu, která připadala na Slovensko a to v souladu s rozpočtovým zákonem. V každém zákoně SNR bylo uvedeno, kterému členu Sboru pověřenců bylo svěřeno provedení zákona. V případě nesouladnosti zákona SNR s ústavou či ústavními zákony byl zákon SNR neplatný. Zákony SNR podpisoval předseda vlády, předseda SNR, předseda Sboru pověřenců a pověřenec, kterému bylo uloženo provedení zákona. Pokud předseda vlády měl pochybnosti o souladu zákona SNR s ústavou nebo pochybnosti o překročení rozsahu pravomocí SNR při vydávání zákona, předložil dotčený zákon vládě v zákonné lhůtě 14 dnů. Vláda do 2 měsíců rozhodla s konečnou platností o tom, zda je zákon v rozporu s ústavou či nikoliv, zda byly překročeny pravomoci SNR aj. Pro platnost zákona SNR bylo podmiňující jeho vyhlášení zákonem stanoveným způsobem. Podle § 111 odst. 2 se zákony SNR vyhlášovaly větou: *"Slovenská národní rada usniesla sa na tomto zákone."* Zákon SNR musel být vyhlášen do 8mi dnů ode dne jeho podpisu předsedou vlády. SNR byla oprávněná v případě sporu podat závazný výklad zákonů SNR. Platnost výkladu byla podmíněná souhlasem předsedy vlády.

Ustanovení v rozsahu § 113 - § 122 se týkala Sboru pověřenců. Bylo zde ustanoveno složení Sboru pověřenců, tvořil jej předseda a pověřenci. Sídlem byla Bratislava. Pověřenectva se zřizovala zákonem. Členové Sboru pověřenců byli jmenováni a odvoláváni vládou, vláda také rozhodovala o organizaci pověřenců. Funkce člena sboru pověřenců byla neslučitelná s funkcí člena vlády. Další funkce, jež byly neslučitelné s funkcí pověřence stanovil zákon. Členové Sboru pověřenců se své funkce ujímali složením slibu do rukou předsedy vlády. Sbor pověřenců a jeho členové byli z výkonu své funkce odpovědní vládě. Byli povinni dbát směrnic a pokynů vlády. Jednotliví pověřenci byli navíc povinni dbát pokynů a směrnic příslušných ministrů. Ministr byl oprávněn vykonávat s vědomím příslušného pověřence svou pravomoc na Slovensku přímo. Sbor pověřenců byl oprávněn

v oboru zákonodárné pravomoci SNR vydávat nařízení a činit příslušná opatření na území Slovenska. O omezení nařizovací pravomoci Sboru pověřenců platil obdobně § 90 upravující vládní nařízení. Sbor pověřenců rozhodoval ve sboru, který byl usnášení schopný pokud byla přítomna alespoň polovina pověřenců. V § 121 byla zakotvena možnost Sboru pověřenců předložit vládě svůj návrh na jmenování vysokoškolských profesorů, soudců a ostatních státních zaměstnanců na Slovensku. Samotné jmenování bylo v kompetenci prezidenta republiky. Předložený návrh mohl být Sboru pověřenců vrácen v případě jeho odporu s plánem celostátní personální politiky. Jmenování do funkcí, ke kterému byla oprávněna vláda, příslušela na Slovensku Sboru pověřenců. Samotné jmenování však bylo podmíněné předchozím souhlasem vlády. Výjimkou bylo dle § 121 jmenování státních zaměstnanců působících ve sboru národní bezpečnosti a jmenování státních zaměstnanců do pozic v ústředních orgánech, jejichž působnost se vztahovala k území celého státu. Za situace, kdy nařízení, usnesení či opatření bylo v rozporu s ústavou, ústavními zákony, zákony SNR, vládními nařízeními, nařízeními ministrů či vládními usneseními byla vláda oprávněna k jejich zrušení.

1.3.6. Kapitola šestá – Národní výbory

Tato kapitola ústavně zakotvila soustavu národních výborů (NV). Vytvoření této soustavy lze označit za dovršení procesu sovětizace. Soustava národních výborů otevřela cestu k realizaci vedoucí a řídicí úlohy KSČ ve státě i společnosti a k uplatňování mocenského monopolu KSČ. Tato část byla nepřímou cestou změněna a doplněna ústavním zákonem č. 81/1953 Sb., o řízení národních výborů vládou a ústavním zákonem č. 12/1954 Sb., o národních výborech. Na ústavní zákon o národních výborech bezprostředně navazovaly dva prováděcí zákony, a to zákon č. 13/1954 Sb., o národních výborech a zákon č. 14/1954 Sb., o volbách do národních výborů. V roce 1960, před přijetím socialistické ústavy, bylo potřeba učinit několik legislativních změn. Jednou z těchto změn bylo přijetí zákona č. 65/1960 Sb., o národních výborech, kterým se rušily všechny výše zmíněné právní předpisy.⁸

Rozsah kapitoly byl poměrně stručný. Tvořilo jí pouze 10 ustanovení v rozsahu § 123 § 133. § 123 ustanovil tři stupně národních výborů – na úrovni místní, okresní a krajské. § 124 pak stanovil že NV vykonávají na území, pro které byly zvoleny, veřejnou

---

8 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 358.

správu ve všech jejích oborech. Zejména pak byly vykonavateli správy vnitřní, kulturní, osvětové, zdravotní, sociální. Finanční správu vykonávaly NV v omezeném rozsahu podle zvláštních ustanovení. Byla jim též svěřena ochrana práce. Výkon veřejné správy byl ve většině případů svěřen NV, jiným orgánům byl výkon veřejné správy svěřen pouze ve výjimečných situacích a na základě zákona. V § 125 byly stanoveny hlavní úkoly a náplň činnost NV. Jejich cílem byla zejména ochrana a posílení stability lidově demokratického zřízení; spolupráce při plnění úkolů obrany státu; péče o národní bezpečnost; podpora, udržování a zvelebování národního majetku; účast na vypracovávání a provádění jednotného hospodářského plánu; zajištění předpokladů plynulé zemědělské a průmyslové výroby; starost a péče o zásobování a výživu obyvatelstva; péče o národní zdraví; nalézání práva v oboru své působnosti a v mezích stanovených zákonem výkon pravomoci trestní. V § 126 byla NV uložena povinnost spolupráce při plnění svých úkolů s lidem. NV podlehaly kontrole lidu, členové NV a jejich orgánů byli lidu ze své činnosti odpovědni. § 127 odkázal na zákonnou úpravu v oblasti počtů členů v NV a v oblasti voleb a výkonu volebního práva. Ustanoveními v rozsahu § 128 a § 129 byla uložena povinnost složit slib před nástupem do funkce a byl zde uveden odkaz na zákonnou úpravu zásad organizace NV a zásad jejich jednání a řízení. Pro úpravu organizace lidové správy v Praze byl vydán zvláštní zákon. V § 130 bylo ustanoveno, že výkon veřejné správy bude záměrně a účelně decentralizován. Rozsah věcné a místní působnosti byl stanoven tak, aby NV byly schopny rychle a účelně řešit veškeré otázky spojené s výkonem veřejné správy, vyjma otázek týkajících se zájmů vyšších celků. § 131 upravil povinnosti NV a vztahy subordínace. Základní povinností NV bylo zachovávání zákonů a nařízení v souladu se zájmem výkonu veřejné správy a jednotné státní politiky. NV byly taktéž povinny dbát směrnic a pokynů vyšších orgánů. V otázkách vztahu subordínace byla upravena podřízenost NV nižšího stupně NV vyššího stupně. Celá soustava NV byla podřízena orgánům moci vládní a výkonné, zejména pak ministru vnitra. § 132 stanovil podmínky pro rozpuštění NV. Do těchto podmínek bylo řazeno neplnění úkolů jim svěřených a ohrožení výkonu veřejné správy. V případě rozpuštění NV byla zákonem stanovená lhůta pro konání nových voleb. Posledním ustanovením této kapitoly byl § 133, který upravoval otázky týkající se financování NV.

1.3.7. Kapitola sedmá - Soudy

Zakotvila ústavní postavení soudů. Byla doplněná ústavním zákonem č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře. K tomuto zákonu se vztahovaly 2 prováděcí zákony, a to zákon č. 65/1952 Sb., o prokuratuře a zákon č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů. Zákon č. 66/1952 Sb., byl v roce 1956 změněn a doplněn zákonem č. 66/1956 Sb. Období platnosti této ústavy bylo pro českou justici podle Jana Gronského nejtragičtějším obdobím spojeným s její devastací. Probíhala nezákonná zatýkání osob a byly vytvořeny tzv. bezpečnostní pětky, jejichž úkolem bylo vyhledání třídních nepřátel a dodání těchto nepřátel bezpečnostním orgánům. V čele bezpečnostních pětek stála bezpečnostní pětka ÚV KSČ.⁹

Tato kapitola byla tvořena pouze 11 ustanoveními v rozsahu § 134 - § 145. § 134 stanovil zákaz odnětí zákonnému soudci. § 135 upravil příslušnost soudů; ve věcech civilních byl příslušný občanský soud s řádným nebo zvláštním rozhodčím; ve věcech trestních byl příslušný trestní soud pouze v případě, pokud dle obecných právních předpisů nepříslušela tato věc do projednání trestního řízení správního. V trestním řízení bylo dovoleno vytvořit výjimečné soudy na omezenou dobu a pouze v případech stanovených zákonem. § 136 ustanovil, že pravomoc trestních soudů vojenských bude upravena zvláštním zákonem. Tato pravomoc mohla být podle zákona rozšířena na civilní obyvatelstvo pouze v době války či zvýšeného ohrožení státu a to jen pro činy spáchané v této době. V § 137 byly určeny druhy soudů, Nejvyšší soud, Nejvyšší vojenský soud a Správní soud. Složení, organizaci a působnost těchto soudů i řízení před nimi upravil zvláštní zákon. § 138 deklaroval oddělení soudnictví od správy. Spory o příslušnost mezi soudy a správními orgány upravoval zákon. Taktéž § 139 stanovil další zákonnou úpravu organizace soudů, věcné a místní příslušnosti a řízení před nimi. Ustanovení v rozsahu § 140, § 141, § 142, § 143, § 144 a § 145 upravila obecnější otázky týkající se soudnictví. Soudy vykonávaly svou moc zpravidla v senátech; u sborových soudů byly senáty stále po celý rok, výjimky byly stanoveny zákonem. Senát tvořili zásadně soudci z povolání a soudci z lidu, podrobnosti a výjimky týkající se složení senátu byly stanoveny zákonem. Podmínky pro dosažení způsobilosti soudce z povolání a jeho služební poměry byly dále upraveny zákonem. Soudci z povolání byli na svá místa ustanovováni vždy trvale. Pro přeložení, sesazení nebo odchodu do výslužby proti jejich vůli bylo potřeba vzniku skutečnosti typu: vznik nové soudní organizace po dobu stanovenou zákonem nebo právoplatný kárný nález. Do výslužby byli soudci posíláni pouze na základě

---

9 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 360.

stanoveného věku nebo služebního stáří. Soudci z povolání nesměli zastávat jiné placené funkce, výjimky byly stanoveny zákonem. § 142 upravil postavení soudců z lidu, povolávaly je příslušné národní výbory, pokud zvláštním zákonem nebylo stanoveno jinak. § 143 uložil povinnost složit při jmenování do funkce slib formou přísahy. § 144 upravil otázky týkající se soudního líčení, které bylo zásadně veřejné a ústní. Veřejnost mohla být z líčení vyloučena pouze v případech stanovených zákonem. Rozsudky byly vyhlašovány jménem republiky, v trestních věcech byly rozsudky vyhlašovány veřejně. § 145 stanovil jakým způsobem ručí stát a soudce za náhradu škody, která byla způsobena soudcem v důsledku porušení práva při konání svého úřadu.

1.3.8. Kapitola osmá - Hospodářské zřízení

Úprava hospodářského zřízení v rámci samostatné kapitoly nebyla v ústavním českém právu obvyklá. Inspiraci a základ pro tuto kapitolu lze spatřovat v moskevských jednáních, která probíhala v roce 1943. Ústřední otázkou bylo zařazení dekretů do koncepce ústavy a úprava jejich zákonného rámce, zvažovalo se ústavní zakotvení další možnosti znárodnování.¹⁰

Kapitola se týkala otázek spojených s hospodářským zřízením. V ustanoveních v rozsahu § 146 - § 164 bylo zakotveno vlastnictví výrobních prostředků v rámci národního majetku, majetku lidových družstev nebo v soukromém vlastnictví jednotlivých výrobců. Za národní majetek byly také považovány hospodářské hodnoty, které byly znárodněné podle ustanovení zvláštních zákonů; nerostné bohatství a jeho těžba; zdroje energie a energetické podniky; doly a hutě; přírodní a léčivé zdroje; výroba předmětů sloužících zdraví lidu; podniky čítající alespoň 50 zaměstnanců nebo osob v nich činných, nejde-li o podniky lidových družstev; banky a pojišťovny; veřejná doprava železniční, pravidelná doprava silniční a letecká; pošta, veřejný telegraf a telefon, rozhlas, televize a film. Národní majetek byl zásadně držen v rukou státu. Některé části národního majetku, pokud nebyly celostátního významu a sloužily převážně obyvatelstvu některého správního celku, mohly být drženy v rukou svazků lidové správy, šlo tedy o komunální vlastnictví. Stát spravoval národní majetek přímo nebo prostřednictvím národních podniků, které byly částí národního majetku a byly podřízeny vrchnímu vedení a doзору státu. Jednalo se o samostatné právnické osoby. Hospodářské podnikání bylo umožněno ve formě veřejné – tj. podnikání státu a svazků lidové

---

¹⁰ GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 363.

správy nebo formou lidových družstev či ve formě soukromé. Státu bylo vyhrazeno podnikání v oboru výhradního národního majetku, pokud tento majetek nebyl držen v rukou svazků lidové správy podle zákonů o znárodnění; podle zákona o úpravě vnitřního a zahraničního obchodu, jakož i mezinárodního zasilatelství. § 153 se týkal otázek znárodnění. Zákonem bylo stanoveno, která hospodářská odvětví a které hospodářské nebo jiné hodnoty a v jakém rozsahu budou znárodněny. V § 154 bylo stanoveno, že znárodněné podnikání organizoval stát zásadně do formy národních podniků. Do formy národních podniků mohl stát organizovat i jiné státní podnikání a hospodářské objekty, které státu připadly do vlastnictví jiným způsobem než znárodněním. Národní podniky představovaly subjekty podřízené vrchnímu vedení a vznikly převážně jako důsledek znárodnění. V § 157 bylo možné nalézt pojem lidového družstva a jeho charakteristiku. Lidová družstva byla charakterizována jako sdružení pracujících k společné činnosti, jejímž účelem bylo zvýšit životní úroveň členů a ostatního pracujícího lidu, účelem lidových družstev nebyla maximalizace zisku z vloženého kapitálu. Lidová družstva byla podporována státem v zájmu rozvoje národního hospodářství a obecného blahobytu. § 158 bylo zaručeno soukromé vlastnictví drobných a středních podniků čítající do 50 zaměstnanců. Osobní majetek občanů byl nedotknutelný, týkalo se to především předmětů domácí a osobní spotřeby, rodinných domků a úspor nabytých prací včetně dědického práva na ně. § 159 stanovil nejvyšší přípustnou výměru pozemku, která směla zůstat v soukromém vlastnictví. Tato výměra byla stanovena do velikosti 50ti hektarů. Soukromé vlastnictví zemědělců, kteří sami pracují na půdě do velikosti 50ti hektarů bylo ústavně zaručeno. Zemědělská politika byla řízena s cílem zvýšení výrobně technické úrovně vesnic a vyrovnání sociálních a kulturních rozdílů mezi městem a venkovem. § 161 zakázal soukromé monopolní výdělečné organizace, zejména pak kartely, trusty a syndikáty. Poslední ustanovení této kapitoly tedy § 162 - § 164 se týkaly pojmu jednotného hospodářského plánu, kterým byla řízena veškerá hospodářská činnost. Byla jím řízena zejména výroba i obchod a doprava takovým způsobem, aby byla zajištěná účelná míra národní spotřeby a množství, jakost a plynulost výroby byla stupňována a v důsledku toho neustále vzrůstala životní úroveň obyvatelstva. Jednotný hospodářský plán se vyhlášoval zákonem, vypracováván byl vždy na určité časové období. Příprava i provedení tohoto plánu bylo v působnosti vlády. Vláda též podávala zprávy o provádění tohoto plánu NS. Byla zde uložena povinnost každému, kdo byl pověřen výkonem úkolů v rámci tohoto plánu, vykonávat své úkoly odpovědně, svědomitě, hospodárně a podle svých osobních a hospodářských možností. Fyzické a právnické osoby byly povinny přizpůsobit svou hospodářskou činnost tak, aby odpovídala jednotnému hospodářskému plánu.

1.3.9. Kapitola devátá – Obecná ustanovení

Tuto kapitolu tvořilo pouze 5 ustanovení v rozsahu § 165 - § 169. Zahrnovala v sobě obecná ustanovení typu: státní občanství bylo jediné a jednotné, podmínky nabytí stanovil zákon; hranice mohly být měněny pouze ústavním zákonem; územní správní celky byly vytvořeny na základě potřeb národního hospodářství a kulturních či sociálních zájmů lidu; správní soustava byla založena na krajském zřízení, kraje byly členěny na okresy, jež byly dále členěny na obce – v době přijetí této ústavy kraje ještě neexistovaly. Zřízeny byly až zákonem č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení¹¹; hlavním městem republiky byla ustanovena Praha; státní znak a státní vlajka byly dále upraveny zákonem.

1.3.10. Kapitola desátá – Ustanovení závěrečná a přechodná

Obsahovala ustanovení závěrečná a přechodná. Byla tvořena ustanoveními v rozsahu § 170 - § 178. Zahrnovala v sobě především organizační úpravy. Účinnosti ústava nabyla dnem vyhlášení; všechny části byly platné jako celek; mohla být měněna a doplňována pouze ústavními zákony. Dnem kdy nabyla účinnosti tato ústava pozbyla platnosti ústavní listina Československé republiky z roku 1920 a i ostatní ústavní i jiné zákony, pokud odporovaly ustanovením této ústavy a zásadám lidově demokratického zřízení. Výjimkou byly zákony o znárodnění a pozemkové reformě, které vstoupily v platnost dříve než ústava nabyla účinnosti. Působnost mající do této doby předsednictvo vlády přešla na předsedu vlády. Bylo zde také ustanoveno, že ústavní zákony upravující otázky týkající se státního občanství pozbývají povahy ústavních zákonů. Provedení této ústavy bylo svěřeno vládě.

---

11 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II. díl.* 2006, s. 367.

PŘÍLOHA Č. 2

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Tato Ústava se skládala z prohlášení a z devíti hlav, jež byly dále členěny na články a odstavce. Ústava byla po celou dobu své působnosti neustále měněna a přizpůsobována společenské situaci. Za celou dobu své účinnosti byla 64x měněna a doplňována prostřednictvím přímých či nepřímých novelizací. 8 těchto změn bylo uskutečněno do roku 1968 a dalších 56 změn bylo provedeno v období federálního uspořádání státu.¹²

1. Prohlášení

Úvod ústavního zákona č. 100/1960 Sb., tvořilo Prohlášení, které se členilo na tři díly. První díl zahrnoval prohlášení pracujícího lidu Československa a hovořilo se zde o vítězství socialismu, vstupu Československa do nového období a ochotě vést stát k vyšším cílům. Dále zde bylo poukázáno na uskutečněný přechod k vyspělé socialistické společnosti a připojen výhled do budoucna, který spočíval ve shromažďování sil pro přechod ke komunismu. V prvním dílu Prohlášení bylo také vyzdviženo spojenectví se Svazem sovětských socialistických republik a s ostatními zeměmi světové socialistické soustavy. Cílem bylo šíření socialismu pomocí míru a přátelských vztahů do ostatních zemí, kde socialismus ještě nebyl nastolen.

Druhý díl Prohlášení popisuje události z roku 1945, kdy byla republika osvobozena Sovětskou armádou a lid se rozhodl budovat svůj stát jako lidovou demokracii, která měla znamenat pokojnou cestu k zavedení socialismu. Dále obsahovalo též ukotvení Komunistické strany Československa ve vedoucím postavení. Bylo zde poukázáno na rozvoj, který se v zemi uskutečnil díky socialismu, právě díky socialismu se uskutečnil rozkvět národního hospodářství, došlo ke zvýšení životní úrovně a k zániku vykořisťovatelských tříd i hospodářských krizí a v celkovém důsledku k zániku nezaměstnanosti. Bylo zde uvedeno, že Československo se stalo lidovou organizací - socialistickým státem a oba národy žijí na území Československa v bratrském soužití. Díky lidové demokracii zde došlo k vítězství socialismu, proto se lidová demokracie stala osvědčenou cestou k socialismu. Lidská práce byla označena základním činitelem společnosti a byla uložena jako základní povinnost každému občanovi. Na území Československé socialistické republiky se díky této ústavě měla uskutečňovat

---

¹² GRONSKÝ, J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl. 2007, s. 20.

hlavní zásada socialismu: *"Každý podle svých možností, každému podle jeho práce"*.

Třetí díl Prohlášení byl zaměřen na orientaci veškerého snažení společnosti k vytváření duchovních a materiálních předpokladů, které napomohou přechodu společnosti ke komunismu. Připojen byl i výhled do budoucna, kdy bylo předpokládáno, že se práce stane nejen základní povinností každého občana, ale též první životní potřebou. Dalším předpokladem byl velký rozmach výrobních sil a rozmnožení bohatství společnosti do takové míry, aby bylo možné vyhovět rostoucím potřebám společnosti. Společnost měla plynule přejít k uskutečňování nejvyšší zásady komunismu: *"Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb."*

2. Hlava I. (čl. 1 - čl. 18)

Tato část ústavy z roku 1960 se zaměřila na úpravu společenského zřízení a skládala se z 18 článků. V čl. 1 -18 prohlásila Československo za socialistický stát v jehož čele stojí dělnická třída; jednalo se o jednotný stát dvou rovnoprávných bratrských národů Čechů a Slováků. Byla zde také zakotvena náležitost této socialistické republiky ke světové socialistické soustavě usilující o přátelské vztahy se všemi národy a o zajištění trvalého míru na celém světě.

Veškerá moc byla svěřena pracujícímu lidu, který byl současně jejím vykonavatelem. Výkon státní moci byl zprostředkován díky zastupitelským sborům, jež zde byly taxativně vymezeny. Jednalo se o Národní shromáždění, Slovenskou národní radu a národní výbory.

Zástupci volených sborů byli vázáni povinností stálého styku s voliči, povinností dbát podnětů svých voličů, skládat jim účty ze své činnosti a podávat svým voličům informace o činnosti sboru, jehož byli členy. Odvolání člena zastupitelského sboru bylo podmíněno rozhodnutím voličů o jeho odvolání.

V této hlavě bylo také upraveno volební právo. Volební se dělilo na právo aktivní a pasivní. Věková hranice aktivního práva byla stanovena na 18 let, práva pasivního na 21 let. Volební právo bylo označeno za obecné, rovné a přímé s tajným hlasováním.

V této části byly taktéž vymezeny vedoucí síly ve státě, jimiž byl předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.

Zakotveno zde bylo i sdružovací právo za účelem rozvíjení všestranné a aktivní účasti na životě společnosti s cílem uskutečňování svých práv. Bylo zde upraveno právo pracujících sdružovat se v dobrovolné společenské organizace. Společně se vznikem těchto organizací

byla zakotvena možnost postupné delegace některých úkolů státních orgánů na dobrovolné společenské organizace. Byla zde ustanovena podmínka, že každá společenská organizace musí být včleněna do Národní fronty Čechů a Slováků. Ústava 1960 ve svém čl. 6 charakterizuje Národní frontu jako: *"politický výraz svazku pracujících měst a venkova, vedeného Komunistickou stranou Československa"*.

Hospodářství bylo ústavou označené jako plánovitě řízené a výrobní prostředky za zespolečenštěné. Národní hospodářství bylo řízeno státním plánem rozvoje, který byl zpracováván na dobu 5 let, vyhlašoval se zákonem a společně s ním byl vypracováván státní rozpočet. Plán rozvoje představoval podklad pro plánování státních orgánů a jednotlivých organizací.

Vlastnictví bylo upraveno ve dvou rovinách. První ústavou uznanou formou vlastnictví bylo vlastnictví státní, někdy označované jako národní majetek. Do této formy vlastnictví řadila ústava zejména nerostné bohatství, vodní toky, přírodní a léčivé zdroje, prostředky průmyslové výroby, prostředky hromadné dopravy a spojů, peněžní a pojišťovací ústavy, televize a film, zdravotnická zařízení, školská zařízení a vědecké ústavy. Druhou ústavně uznanou formou vlastnictví bylo vlastnictví družstevní, někdy nazývané jako majetek lidových družstev. Pro společné družstevní hospodaření byla sdružená půda, která se nacházela ve společném užívání jednotných zemědělských družstev. Tato ústava okrajově připouštěla soukromé hospodářství, fungující na principech zákazu vykořisťování cizí pracovní síly a osobní práce. Ústavně byla zakotvena i nedotknutelnost osobního vlastnictví občanů ke spotřebním předmětům.

Byla zde také zakotvena pravomoc státu zřídit hospodářské organizace. Ve většině případů se jednalo o podniky, které měly statut právnické osoby a byly pověřeny správou státního majetku, který jim byl svěřen. Pracovalo se zde s pojmem družstvo ve smyslu dobrovolného sdružení pracujících rolníků ke společné socialistické výrobě.

Státní politika měla být zaměřená na vytváření předpokladů pro postupný přechod ke komunismu, na překonání rozdílů mezi fyzickou a duševní prací a na překonání rozdílů mezi městem a venkovem. Pro úspěšné uskutečňování státní politiky bylo potřebné spojení a spolupráce se Svazem socialistických republik a ostatními zeměmi, spadající do světové socialistické soustavy. Cílem státní politiky bylo zlepšení životní úrovně obyvatelstva a jeho duševní rozvoj, snaha o vytvoření vhodného prostředí pro zdraví pracujících lidí. S tím související kulturní politika, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování byly uskutečňovány na principech marxismu - leninismu.

3. Hlava II. (čl. 19 - čl. 38)

Tato část ústavy se zaměřovala na práva a povinnosti občanů, jež mají sloužit a napomáhat všestrannému a svobodnému rozvoji občanů a celé socialistické společnosti. Pro fungování socialistické společnosti a možnosti uplatňování všech zásad bylo nezbytné, aby každý občan přesně dodržoval své povinnosti a rozumně nakládal s právy, jež mu byly svěřeny.

Princip práv a povinností podle ústavy fungoval na principu rovnosti, všichni občané jsou si rovni a mají stejná práva. Rovnoprávnost měla být podle čl. 4 Ústavy 1960 zajištěna vytvářením stejných příležitostí ve všech oborech života společnosti. Základním právem každého občana, bylo právo na práci a s tím spojené právo na odměnu. Další práva, svěřená občanům, byla práva typu: právo na odpočinek po vykonané práci, právo na ochranu zdraví a léčebnou péči, právo na hmotné zabezpečení ve stáří, právo na vzdělání, právo na svobodu projevu ve všech oblastech, právo na svobodu slova a tisku, právo shromažďovací, právo shromažďovat se v pouliční průvody a manifestace či rodinné právo. Dalším právem, svěřeným občanům bylo právo podávat návrhy, podněty a stížnosti zastupitelským sborům. Tomuto právu odpovídala povinnost státních orgánů tyto podněty, stížnosti či návrhy odpovědně vyřídit. Dále byla zaručena svoboda vyznání a nedotknutelnost osoby. Tresty mohly být ukládány pouze na základě zákona. S tímto právem souviselo i zaručení nedotknutelnosti obydlí, listovního tajemství a svoboda pobytu.

Povinností občanů bylo zachovávat ústavu, ve svém konání sledovat zájem socialistického státu a společnosti pracujících. Další povinností bylo chránit a upevňovat socialistické vlastnictví a povinnost svědomitě a poctivě vykonávat veřejné funkce. Vrcholnou povinností každého občana byla obrana vlasti a jejího socialistického zřízení a povinnost vykonávat ozbrojenou službu v ozbrojených silách v případech stanovených zákonem. Poslední v ústavě uvedenou povinností je povinnost úcty k právům spoluobčanů a respektování pravidel socialistického soužití.

4. Hlava III. (čl. 39 - čl. 60)

Tato část ústavy byla věnovaná zastupitelskému sboru - Národnímu shromáždění (dále jen NS), jakožto nejvyššímu orgánu státní moci. Ústavní koncepce NS vycházela ze soustředěnosti moci v NS, byla mu podřízena vláda i prezident. Skutečnost ale neodpovídala ústavní koncepci, NS fakticky nemělo takový rozsah moci ani kompetencí

z důvodu vázanosti ve všech svých kompetencích na souhlas Komunistické strany Československa.¹³

NS bylo v čl. 39 Ústavy 1960 definováno jako Nejvyšší orgán státní moci Československé socialistické republiky a jediný celostátní zákonodárný sbor. Tvořilo jej 300 poslanců, kteří byli voleni a kontrolovány lidem i lidu odpovědní. Odvolatelnost člena NS bylo podmíněno souhlasem lidu. Volební období NS bylo 4leté. Podmínky výkonu volebního práva a odvolání poslanců upravoval zákon. Poslanec NS na první schůzi skládal slib. Byl povinen pracovat ve svém volebním obvodu, dbát podnětů od svých voličů, být s nimi v neustálém kontaktu a skládat jim účty ze své činnosti. Úkolem poslance byla též spolupráce s národními výbory ve svém volebním obvodu a spolupráce při plnění úkolů. Povinností poslance NS byla účast na práci NS a práce v některém z výborů NS. Poslanci byli nadáni určitou formou imunity, která spočívala v tom, že pro trestní a kárné stíhání poslance či uložení do vazby bylo potřeba souhlasu NS.

Do působnosti NS spadaly otázky vnitřní a zahraniční politiky. Svou prací mělo aktivně usilovat o plnění úkolů socialistického státu. Do kompetencí NS spadalo usnášet se na ústavě a na dalších zákonech a sledovat, jak jsou prováděny, dále projednávání zpráv vlády o plnění ročních plánů a státního závěrečného účtu. Mezi další pravomoci NS patřilo zrušení zákona vydaného Slovenskou národní radou, usnesení nebo nařízení vlády a obecně závazného nařízení krajského výboru. Tyto právní předpisy mohly být NS zrušeny pouze v případě, že odporovaly ústavě nebo byly v rozporu s jiným zákonem. Pravomocí NS také bylo poskytování souhlasu k mezinárodním, politickým a hospodářským smlouvám obecné povahy a poskytování souhlasu k smlouvám, k jejichž provedení je potřeba zákona. NS bylo oprávněné volit prezidenta, prezident republiky mu byl z výkonu své funkce odpovědný. NS bylo též oprávněné kontrolovat vládu a její jednotlivé členy, vláda byla odpovědná NS. NS bylo oprávněné podat prezidentovi návrh na odvolání vlády a bylo též oprávněné klást otázky předsedovi a ostatním členům vlády ve věcech její působnosti. Toto právo bylo spjaté s povinností předsedy i ostatních členů vlády na tyto otázky odpovídat. NS bylo oprávněné zasahovat i do otázek soudnictví a to tak, že volilo Nejvyšší soud a odvolávalo jeho členy, NS byl ze své funkce odpovědný také generální prokurátor. Nejvyšší soud a generální prokurátor podávali zprávy NS o stavu socialistické zákonnosti. Dále NS zřizovalo zákonem ministerstva a ostatní ústřední orgány. Jako nejvyšší zastupitelský sbor se NS zabývalo podněty od národních výborů, jednalo o jejich činnosti, usnášelo se na opatřeních ke zlepšení

---

13 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 31.

jejich výstavby práce - NS korigovalo činnost národních výborů. Do kompetencí NS spadalo též usnesení o vypovězení války v případě ohrožení Československé socialistické republiky, anebo v případě plnění závazků z mezinárodních smluv. Zasedání NS svolával prezident minimálně 2krát do roka. Zasedání NS bylo vždy veřejné. Zásady práce pak byly stanoveny zákonem a jednacím a pracovním řádu. Zasedání muselo být svoláno, pokud o to požádala alespoň třetina poslanců. Způsobilé se usnášet bylo v případě přítomnosti nadpoloviční většiny všech poslanců, k platnosti usnesení bylo potřeba souhlasu nadpoloviční většiny všech přítomných poslanců. K přijetí ústavy, k usnesení o vypovězení války, ke změně státních hranic a k volbě prezidenta bylo zapotřebí souhlasu kvalifikované většiny všech poslanců. Zasedání NS bylo vždy veřejné, zásady práce pak byly stanoveny zákonem a jednacím a pracovním řádu NS.

Zákonodárnou iniciativu měl poslanec NS, výbory NS, předsednictvo NS, prezident, vláda a Slovenská národní rada. Zákony byly podpisovány prezidentem, předsedou NS a předsedou vlády. K tomu, aby byl zákon platný bylo nutné vyhlášení zákonem stanoveným způsobem. Zákony byly vyhlášovány předsednictvem NS do 14ti dnů od jejich schválení.

NS bylo oprávněné zřizovat výbory pro hlavní úseky státní společenské činnosti. Měly formu pracovních a iniciativních orgánů. NS volilo a odvolávalo předsedy a ostatní členy výboru NS. Hlavní složkou činnosti výboru NS bylo: sledování a projednávání plnění úkolů v hospodářské a kulturní výstavbě, poskytování podnětů k činnosti státních orgánů a spolupráce s pracujícím lidem a s jeho organizacemi.

NS si ze svého středu volilo předsednictvo, které mělo 30 členů. Skládalo se z předsedy NS, místopředsedů, z předsedů výborů a z dalších členů předsednictva. Předsednictvo NS setrvalo ve své funkci i po skončení volebního období, dokud si nově zvolené NS nezvolilo své předsednictvo. Předsednictvo bylo ze své činnosti odpovědné NS. NS mohlo předsednictvo a jeho členy kdykoliv odvolat, na tomto rozhodnutí se usnášelo nadpoloviční většinou všech svých členů. Hlavní činností předsednictva bylo řízení práce NS, v případě že NS nezasedalo, vykonávalo jeho funkci předsednictvo. Předsednictvu však nepříslušela volba prezidenta a usnášet se o ústavních zákonech. Usnášet se o vypovězení války bylo možné jen v případech, kdy bylo zasedání NS ovlivněno mimořádnými událostmi. Pro přijetí vypovězení války předsednictvem bylo potřeba souhlasu kvalifikované většiny členů předsednictva. Zákonná opatření předsednictva musela být schválena na nejbližším zasedání NS jinak pozbývala platnosti. Předsednictvo též vyhlášovalo volby do NS a všeobecné volby do ostatních zastupitelských sborů. Pokud vláda zastupovala ve funkci prezidenta republiky, příslušelo jí jmenovat, odvolávat a pověřovat členy vlády řízením

ministerstev a jiných ústředních orgánů

5. Hlava IV. (čl. 61 - čl. 65)

Tato hlava upravovala otázky související s funkcí prezidenta republiky. Co se týče ústavního postavení prezidenta republiky, tak byla úprava rámcová a formální. Funkce prezidenta byla spojená s funkcí prvního tajemníka ÚV KSČ. Z toho vyplývala souladnost mezi vrcholnými orgány. Funkce prezidenta nezapadala do struktury ústavy dle sovětského vzoru, uvažovalo se spíše o kolegiální hlavě státu, kterou by představovala např. Státní rada či Předsednictvo NS, nakonec bylo rozhodnuto, že v zájmu zachování tradice zůstane funkce individuálního prezidenta zachována.¹⁴

Prezident byl představitelem státní moci. Stál v čele státu, byl volený NS a byl mu z výkonu své funkce odpovědný. Prezident zastupoval stát navenek; sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy, byl oprávněn převést sjednávání mezinárodních smluv či dohod, jejichž platnost nebyla podmíněna souhlasem NS, na vládu jako celek, nebo na její jednotlivé členy. V pravomocích prezidenta republiky také bylo přijímání a pověřování velvyslanců, svolání a ukončení zasedání NS, podpisování zákonů NS a zákonných opatřeních předsednictva NS, poskytování NS zpráv o stavu republiky a o závažných politických otázkách. Prezident republiky měl také právo předkládat návrhy potřebných opatření a právo být přítomen na schůzích NS; právo jmenovat a odvolávat předsedu a ostatní členy vlády a pověřovat je řízením ministerstev a ostatních ústředních orgánů; právo být přítomen na schůzích vlády a předsedat jim; právo jmenovat vyšší státní funkcionáře v případech stanovených zákonem; právo jmenovat a povyšovat státní generály; právo propůjčovat vyznamenání; právo udělovat amnestii, promíjet a zmírňovat tresty, jež byly uloženy trestními soudy a nařizovat, aby se soudní řízení nezahajovalo nebo se v něm nepokračovalo. Prezident republiky byl také vrchním velitelem ozbrojených sil. Na návrh vlády vyhlášoval válečný stav a na základě rozhodnutí NS vypovídal válku. Pokud tak stanovil zákon, mohl vykonávat i další pravomoci, které výslovně nebyly uvedeny v ústavě.

Prezidentem mohl být zvolen každý občan Československé socialistické republiky, který byl zároveň volitelný do NS. Volební období bylo 5ti leté. Prezident se své funkce ujímal složením slibu. Funkce byla neslučitelná s funkcí poslance v NS, poslance v Slovenské národní radě, poslance v národním výboru či s členstvím ve vládě. Pokud bylo uvolněno

---

14 GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 37.

místo prezidenta a nový prezident ještě nebyl zvolen, příslušel výkon jeho pravomocí vládě.

6. Hlava V. (čl. 66 - čl. 72)

Hlava V. Ústavy 1960 se orientovala na nejvyšší výkonný orgán státní moci Československé socialistické republiky, tedy na vládu. Ústavní úprava vlády byla velice stručná z důvodu, že faktická moc byla koncentrována v ÚV KSČ. Předseda vlády byl vždy členem předsednictva ÚV KSČ.¹⁵

Vláda byla z výkonu své funkce odpovědná NS, skládala se z předsedy, místopředsedy a ministrů. Její hlavní funkcí byla organizace a zajišťování plnění úkolů socialistického státu v oblasti hospodářské a kulturní výstavby, zvyšování úrovně pracujících lidí a určité pravomoci měla i v oblasti upevňování bezpečnosti země a v rozvíjení mírové politiky. K dosažení stanovených cílů uplatňovala vláda zejména tyto pravomoci: sjednocovala, řídila a kontrolovala práci národních výborů; připravovala plány rozvoje národního hospodářství; připravovala státní rozpočet a zajišťovala a kontrolovala plnění těchto plánů. Zprávy o plnění plánů předkládala NS. Dále vláda zabezpečovala plnění zákonů a ochraňovala práva občanů v zájmu státu; vydávala usnesení a nařízení na základě zákonů a k jejich provádění; sledovala a zajišťovala jejich plnění; byla oprávněná předkládat návrhy zákonů NS a návrhy zákonných opatření předsednictvu NS; jmenovat státní funkcionáře a vedoucí hospodářských organizací a v případech stanovených zákonem podávat návrhy na jmenování funkcionářů, u kterých pravomoc jmenování náleží prezidentu republiky.

Členové vlády skládali do rukou prezidenta slib. Po svém jmenování prezidentem republiky byla vláda povinná předstoupit před NS s programovým prohlášením a požádat NS o vyslovení souhlasu. Vláda měla plnit své úkoly v těsné součinnosti s NS a s jeho orgány. Ministerstva a ostatní ústřední orgány státní správy byly nadány pravomocí vydávat na základě zákonů i vládních nařízení a k jejich provedení obecně závazné právní předpisy.

7. Hlava VI. (čl. 73 - čl. 85)

Tato část ústavy nesla název Slovenská národní rada (SNR). SNR byla charakterizovaná jako národní orgán státní moci a správy na Slovensku. Byla tvořena poslanci volenými lidem na Slovensku. Poslanci byli tomuto lidu odpovědní a jím kontrolováni.

---

¹⁵GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 39.

Volební období bylo 4leté. Úprava počtu poslanců, podmínek výkonu volebního práva a způsobu provádění voleb byla odkázána na zákonnou úpravu. Sídlem SNR se stala Bratislava.

V případě zákonného zmocnění se SNR v souladu s celostátním zákonodárstvím usnášela na zákonech SNR zejména ve věcech národní nebo regionální povahy. Dále se SNR podílela na přípravě státního plánu rozvoje národního hospodářství a v rámci státního plánu projednávala otázky rozvoje národního hospodářství a kultury na Slovensku. Dále SNR byla oprávněná: podávat návrhy zákonů do NS, vykonávat kontrolu v mezích vlastních pravomocí, zabezpečovat podmínky pro všestranný rozvoj života občanů maďarské a ukrajinské národnosti, volit předsednictvo SNR a z jeho členů pak volit pověřence SNR a projednávat zprávy předsednictva, komisí a pověřenců SNR.

Zasedání SNR svolávalo a prohlašovalo za skončené její předsednictvo nejméně 2krát do roka. Zasedání muselo být svolané, pokud o to požádala alespoň jedna třetina poslanců. Schůze SNR byly veřejné. Podmínka pro usnášení schopnost byla přítomnost nadpoloviční většiny všech poslanců. K platnosti usnesení bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny všech přítomných poslanců. Zásady práce SNR byly stanoveny zákonem SNR o jednání a pracovním řádu SNR.

Návrhy zákonů byli oprávněni podávat poslanci SNR, komise a předsednictvo SNR. Zákony SNR podpisoval předseda SNR. Podmínkou platnosti zákonů je jejich vyhlášení zákonem stanoveným způsobem. Způsob vyhlášení byl upraven zákonem SNR. Zákony vyhlášovalo předsednictvo SNR do 14 dnů od jejich schválení.

SNR bylo oprávněné pro zřízení komisí. Komise byly zřizovány pro jednotlivé úseky činnosti SNR, byly definovány jako iniciativní, kontrolní a výkonné orgány. Komise sledovaly plnění úkolů, jež vyplývaly z hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska. Opěrným bodem jejich činnosti byla spolupráce s pracujícím lidem a s jeho organizacemi. Členy komisí volila SNR ze svých členů a z politických, hospodářských, kulturních a jiných pracovníků na Slovensku. Předsedové komisí SNR byli zpravidla též pověřenci SNR.

Poslanec na první chůzi SNR skládal slib. Mezi jeho povinnosti patřila práce ve volebním obvodu, stálý styk s voliči a přijímání jejich podnětů. Poslanec SNR spolupracoval s národními výbory ve svém obvodu, byl povinen se aktivně účastnit práce SNR a být členem některé z komisí. Funkce poslance SNR byla slučitelná s funkcí poslance NS. Poslanci SNR byli nadáni určitou formou imunity. Stejně jako u poslanců NS bylo trestní i kárné stíhání či vzetí do vazby podmíněno souhlasem poslanců SNR.

SNR si ze svého středu volila předsednictvo, které se skládalo z 16 členů. Tvořil

jej předseda, místopředsedové a další členové. Bylo voleno na celé volební období a setrvalo ve své funkci i po jeho uplynutí do doby, než si nově zvolená SNR zvolila své vlastní předsednictvo. Předsednictvo bylo ze své činnosti odpovědné SNR. Funkce člena předsednictva byla slučitelná s funkcí člena vlády. Předsednictvo bylo chápáno jako výkonný orgán, který zajišťoval provádění zákonů a dbal o rovnoměrné a zákonné plnění úkolů státního plánu. Také sjednocovalo a řídilo práci komisí a pověřenců SNR, projednávalo jejich zprávy a připravovalo návrhy pro zasedání SNR. Předsednictvo bylo též oprávněné vydávat usnesení a nařízení na základě zákona SNR a k provedení těchto zákonů. Předsednictvo jmenovalo a navrhovalo státní funkcionáře na Slovensku v rozsahu stanoveném vládou.

Z členů předsednictva volila SNR pověřence. Tito pověřenci působili v oborech státní správy, které byly stanoveny zákonem. Hlavní náplní činnosti pověřenců bylo plnění úkolů v mezích pravomocí SNR a plnění dalších úkolů které se týkaly hospodářské a kulturní výstavby Slovenska v plném rozsahu - ty jim byly svěřeny vládou.

8. Hlava VII. (čl. 86 - čl. 96)

Zabývala se národními výbory. Národní výbory byly charakterizovány jako nejširší organizace pracujících. Národní výbory byly orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích. Byly složeny z poslanců, kteří byli lidem voleni, lidu odpovědní a mohli být lidem odvoláni. Volební období bylo 4leté. Podmínky výkonu volebního práva a způsob provádění voleb a odvolání poslanců národních výborů stanovil zákon. Veškerou činnost vyvíjely za stálé účasti pracujících lidí ve svých obvodech. Cílem této úpravy bylo zapojení pracujícího lidu do správy státu v co nejširší míře. Národní výbory měly využívat zkušeností pracujících a poučit se z nich a pracovat v těsné součinnosti s ostatními organizacemi.

Poslancům národních výborů byla uložena povinnost pracovat ve svém volebním obvodu a být ve stálem styku s voliči, pečovat o jejich podněty, skládat voličům účty ze své činnosti a podávat jim zprávy o činnosti národního výboru. Poslanec národního výboru byl též povinen účastnit se iniciativně práce ve výboru a být členem některé jeho komise. Poslanci se ujímali funkcí složením slibu na první schůzi národního výboru.

Náplní činnosti národních výborů bylo plánovité řízení a organizace i zajištění hospodářské, kulturní, zdravotní a sociální výstavby ve svých územních obvodech. Prvotním úkolem byla péče o zdokonalování hmotných potřeb. Za tímto účelem zřizovaly národní výbory hospodářské organizace a kulturní, zdravotní či sociální zařízení a byly pověřeny jejich řízením. Dalším cílem činnosti bylo zajištění ochrany: socialistického vlastnictví;

vymožeností pracujícího lidu; zachovávání socialistického pořádku ve společnosti; dohled nad dodržováním pravidel socialistického soužití. Dále upevnění obranyschopnosti republiky, ochrana zachování zákonů, ochrana a uskutečňování práv a uplatňování oprávněných zájmů pracujících v socialistických organizacích. Ve své činnosti byly vázány na státní plán rozvoje národního hospodářství, účastnily se jeho vypracovávání a uskutečňování. Na základě zákonného podkladu a v souladu se státním plánem rozvoje národního hospodářství měly povinnost stanovit plán rozvoje svého územního obvodu. K zabezpečení úkolů plánu disponovaly s potřebnými materiálními a finančními prostředky. Byly limitovány odpovědným využíváním prostředků a svým rozpočtem, který si sestavovaly. Rozpočet národních výborů byl součástí státního rozpočtu.

Byly zřízeny okresní, krajské, městské a místní národní výbory. V Praze fungoval Národní výbor hlavního města Prahy a v některých městských obvodech Prahy a dalších měst fungovaly obvodní národní výbory.

Rozsah pravomocí a s tím související odpovědnosti byl stanoven tak, aby národní výbor byl schopen za široké účasti pracujících co nejúčinněji a nejefektivněji zajišťovat hospodářský a kulturní rozvoj a zároveň s tím plnit potřeby občanů svého obvodu. V působnosti národních výborů byl spojen výkon celostátních úkolů a výkon i plnění úkolů v souvislosti s obvodem národního výboru. Ve své činnosti se národní výbory řídily zásadou - *"zájmy všeho lidu jsou nadřazeny zájmům místním"*. Národní výbory byly oprávněny vydávat pro své obvody obecně závazná nařízení.

Mezi orgány, jež si národní výbory zřizovaly, patřily rady a komise národních výborů a jiné orgány národních výborů. Rada národního výboru byla pověřena řízením a sjednocováním činností ostatních orgánů národního výboru a jeho organizací. Komise národního výboru byly iniciativní, kontrolní a výkonné orgány, které byly zřizovány pro jednotlivá odvětví či úseky činnosti národních výborů, byly odpovědny národnímu výboru a jeho radě. Mezi národními výbory existoval vztah subordinace. Národní výbory vyšších stupňů byly nadřazeny národním výborům nižších stupňů a v souvislosti s tím usměřovaly jejich činnost. Vláda a národní výbory vyššího stupně mohly zrušit usnesení národních výborů nižšího stupně. Národní výbory byly ve své činnosti vázány zákony, nařízeními a usneseními vlády, usneseními a směrnicemi vyšších státních orgánů

9. Hlava VIII. (čl. 97 - čl. 106)

Hlava VIII. Ústavy 1960 nesla název Soudy a prokuratura. Účelem těchto institucí byla ochrana socialistického státu, ochrana společenského zřízení, ochrana práv občanů a organizací pracujícího lidu. Zároveň soudy svou existencí vychovávaly občany k oddanosti vůči své vlasti a socialismu, k zachování zákonů a pravidel socialistického soužití a k čestnému plnění povinností ke státu a společnosti. V textu Ústavy 1960 o soudech a prokuratuře bylo uvedeno, že účel těchto institucí je hájit nejprve stát a jeho společenské zřízení a až poté zájmy občanů a organizací pracujícího lidu. Ústava 1960 pracovala s pojmem "*oprávněné zájmy*" - tj. takové zájmy, které byly autoritativně stranickými a státními orgány za oprávněné označeny.¹⁶

Hlavní činností soudů byl výkon soudnictví. Soudy byly nezávislé, lidové a volené. Soustavu soudů tvořil Nejvyšší soud, krajské soudy, okresní soudy, vojenské soudy a lidové soudy. Nejvyšší soud měl postavení nejvyššího orgánu, který dohlížel nad činností ostatních soudců. Soudci byli do svých funkcí ustanovováni volbou. Soudce Nejvyššího soudu volilo NS. Soudci krajských soudů byli voleni národními výbory, soudci okresních soudů pak byli voleni občany podle všeobecného, rovného a přímého práva s tajným hlasováním. Volební období bylo 4leté s výjimkou vojenských soudů, jež byly voleny dle zvláštních předpisů. Způsob rozhodování byl zásadně sborový. Sbory soudců byly složeny ze soudců z povolání a ze soudců, kteří tuto funkci vykonávali vedle svého zaměstnání. Obě kategorie soudců si při rozhodování byly rovny. Ve své činnosti měly postupovat tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci. Jednání před soudy bylo ústní a veřejné. Veřejnost mohla být vyloučena pouze v případech stanovených zákonem. Rozsudky se vyhlášovaly veřejně a jménem republiky.

Specifické postavení měly místní lidové soudy. Místní lidové soudy byly zřízeny pro hlubší účast pracujících na výkonu soudnictví. Rozsah pravomocí místních lidových soudů, způsob zřízení, volební období ani zásady organizace nebyly v ústavě upraveny. Bylo zde odkázáno na úpravu zákonem. Proto byl přijat zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, který prováděl čl. 101 Ústavy. Tento zákon prohlásil lidové soudy za článek jednostné soudní soustavy. Do působnosti místních lidových soudů patřilo rozhodování a projednávání méně závažných případů. Byly zřízeny pro výchovu občanů k důslednému dodržování socialistického právního řádu a byly ustanovovány v obcích a na pracovištích. Soudci místních lidových soudů měli odlišné volební období i způsob volby od ostatních

---

¹⁶GRONSKÝ, J. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. díl.* 2007, s. 48 – 49.

soudců. Byli voleni veřejně na shromáždění občanů a jejich volební období bylo o polovinu kratší, tedy 4leté. K ustanovování místních lidových soudů docházelo na základě návrhu místního národního výboru v obci či na základě návrhu základní společenské organizace, Revolučního odborového hnutí. Místní lidové soudy jednaly v tříčlenných senátech.

Podmínkou pro výkon funkce soudce byla jeho nezávislost. Soudci byli vázáni pouze právním řádem socialistického státu. Funkce soudce byla odvolatelná, soudci mohli být odvoláni voliči nebo zastupitelským orgánem, který je zvolil. Podmínky a způsob odvolání nebyly ústavně upraveny, bylo zde odkázáno na zákonnou úpravu.

Kromě soudnictví v této oblasti působila též prokuratura, které příslušel dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů. Systém prokuratury byl do právního řádu vnesen ústavním zákonem č. 64/1952 Sb., a zákonem č. 65/1952 Sb., o prokuratuře. V čele prokuratury stál generální prokurátor, kterého jmenoval prezident republiky. Generální prokurátor byl odpovědný NS. Orgány prokuratury byly podřízeny pouze generálnímu prokurátorovi a vykonávaly své funkce nezávisle na místních orgánech.

10. Hlava IX. (čl 107- čl. 112)

Zahrnovala v sobě obecná a závěrečná ustanovení. Území Československé socialistické republiky bylo tvořeno jednotným a nedílným celkem a hranice státu mohly být měněny pouze ústavním zákonem. Územní organizace byla uspořádaná s ohledem k sociálním, kulturním a politickým potřebám společnosti a zároveň tak, aby napomáhala rozvoji společnosti a zajišťovala co nejširší účast pracujících na správě státu. Podmínky nabytí a pozbytí státního občanství byly upraveny zákonem. Došlo také k podstatné změně úpravy státních symbolů. Čl. 110 Ústavy byla upravena nová podoba státního znaku: "*Státní znak Československé socialistické republiky tvoří červený štít ve tvaru husitské pavézy s pěticí hvězdou v horní části, na kterém je bílý dvouocasý lev nesoucí na hrudi červený štítek s modrou siluetou Kriváně a vatrou zlaté barvy. Kresba znaku je zlatá*". Podrobnosti o státním znaku a způsobu jeho užívání stanovil zákon č. 163/1960 Sb., o státním znaku a státní vlajce.

PŘÍLOHA Č. 3

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci

1. Preambule

Úvod tohoto ústavního zákona tvořila kratší preambule, která vyjadřovala vůli obou národů dále žít ve společném státě; upevnění společného života a prohloubení přátelských vztahů a umožnění rozvoje obou národů v rámci 50ti let společného soužití. Bylo zde poukázáno na potřebu vybudování nového a spravedlivějšího vztahu mezi národy, který vychází z práva na sebeurčení obou národů, respektuje oddělení a suverenitu každého národa a jeho práva vytvářet si svobodně způsob a formu státního života. Bylo zde také vyjádřeno přesvědčení, že dobrovolné federativní uspořádání je odpovídajícím výrazem práva na sebeurčení a rovnoprávnost a zároveň je toto uspořádání zárukou pro národní rozvoj a ochranu svébytnosti a svrchovanosti.

2. Hlava první

První hlavou tohoto ústavního zákona byla upravena základní ustanovení. V čl. 1 byla ustanovena změna státoprávního uspořádání Československé socialistické republiky a v odst. 1 byla tato republika označena za federativní stát dvou rovnoprávných bratrských národů. V odst. 4 byly taxativně vymezeny nově vzniklé subjekty federace, a to Československá socialistická republika, Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Nově vzniklé národní republiky si byly ve svém postavení rovny a vzájemně respektovaly svou suverenitu. V odst. 5 byla Československé socialistické republice uložena povinnost respektu suverenity republik. V tomto článku byl také vyjádřen vznik federace na základě dohod politických reprezentací Čechů a Slováků. Vznik československé federace byl chápán jako projev vůle obou národů. V čl. 2 byly uvedeny zásady vybudování ČSSR a nově vzniklých republik na principech socialistické demokracie a jednotného politického systému. Čl. 2 odst. 2 taxativně vymezil zastupitelské sbory, jejichž prostřednictvím vykonával pracující lid svou moc. Jednalo se o Federální shromáždění, Českou národní radu, Slovenskou národní radu a národní výbory. V čl. 3 bylo ustanoveno území ČSSR, které bylo tvořeno územím členských republik. Změna hranic ČSSR či obou členských republik byla možná pouze ústavním zákonem, přičemž změna hranic členských

republik byla navíc podmíněna souhlasem příslušné národní rady. Čl. 4 byly upraveny hospodářské a ekonomické otázky. Hospodářství ČSSR bylo chápáno jako celek, který vznikl integrací české a slovenské ekonomiky a rozvíjel se na základech socialistické hospodářské soustavy. Čl. 4 odst. 3 stanovil formu řízení hospodářství ČSSR, jednalo se o plánovité řízení založené na jednotných zásadách hospodářské politiky. V čl. 4 odst. 4 byla také vymezena úloha federálních orgánů, která spočívala: v zajištění optimálního zaměření hospodářského rozvoje; v ovlivňování vztahů vzniklých při přerozdělování společenského produktu a národního důchodu; v rozvíjení hospodářských styků se zahraničím; ve vytváření jednotných podmínek pro působení ekonomického systému a rozvíjení hospodářské demokracie; v podpoře pokrokových forem integrace podniků mezi republikami. Byla zde také zakotvena úloha ČSSR, která spočívala ve vyrovnávání rozdílů mezi členskými republikami a ve vytvoření stejných podmínek a možností pro tvorbu a užití národního důchodu. Čl. 5 upravil otázky státního občanství, byly zde stanoveny základní principy. Občanům bylo přiděleno státní občanství v členské republice a také občanství v ČSSR. V obou republikách příslušel občanům stejný okruh práv a povinností. Další úprava zásad nabývání a pozbývání státního občanství byla odkázána na zákon. Čl. 6 byl posledním článkem této hlavy a upravoval způsoby užívání jazyků členských republik. Při vyhlášení zákonů a jiných obecně závazných předpisů a při jednáních státních orgánů ČSSR bylo užití jazyků členských republik rovnoprávné.

3. Hlava druhá

Tato část ústavního zákona se týkala úpravy působností mezi federací a členskými republikami. Byly zde upraveny tři okruhy působnosti: výlučná působnost federace; společná působnost federace a obou republik a výlučná působnost republik. V čl. 7 byla zakotvena výlučná působnost ČSSR v oblasti: zahraniční politiky; uzavírání mezinárodních smluv; zastupování ČSSR v mezinárodních vztazích a rozhodování o otázkách míru a národní obrany; federálních státních hmotných rezerv; federálního zákonodárství a správy v rozsahu působnosti federace a kontroly činnosti federálních orgánů; ochrany ústavnosti. Ve výše uvedených oblastech byla v čl. 7 odst. 2 vymezena výlučná působnost zákonodárným, výkonným a soudním orgánům státní moci a správy ČSSR. Čl. 8 vymezil oblast společné působnosti ČSSR a členských republik, do které náleželo: plánování; finance; emisní činnost; cenové věci; zahraniční hospodářské vztahy; průmysl, zemědělství a výživa; doprava, pošty a telekomunikace; rozvoj vědy a techniky; práce, mzdy a oblast sociální politiky; sociálně

ekonomické informace; právní úprava socialistického podnikání; normalizace; průmyslová správa; vnitřní pořádek; bezpečnost státu; věci tisku a jiných informačních prostředků. Ve výše taxativně vymezených oblastech a otázkách působily orgány ČSSR, v ostatních oblastech pak orgány České socialistické republiky a orgány Slovenské socialistické republiky. Čl. 9 byla upravena třetí oblast působnosti. Jednalo se o výlučnou působnost členských republik, do níž spadaly všechny oblasti, které nebyly taxativně svěřeny orgánům ČSSR.

Čl. 10 upravil oblast hospodářství. Dle tohoto článku bylo československé hospodářství plánované. V odst. 2 byly taxativně vymezeny národohospodářské plány. Jednalo se o plán rozvoje hospodářství ČSSR – federální plán a o plány rozvoje hospodářství členských republik – plány republik. Bylo ustanoveno vyhlášení střednědobých národohospodářských plánů formou zákona. Federální plán byl přijímán Federálním shromážděním, republikové plány byly přijímány příslušnou národní radou. Čl. 11 byla zakotvena existence federálního státního rozpočtu a republikových státních rozpočtů. Federální státní rozpočet platil pro celou ČSSR. Republikovými rozpočty se řídily členské republiky. Státní rozpočty byly vypracovávány na období 1 roku. Federální rozpočet byl přijímán Federálním shromážděním, republikové rozpočty pak příslušnou národní radou. Čl. 11 odst. 2 stanovil obsah republikových státních rozpočtů, odst. 3 a 4 pak příjmy a výdaje federálního státního rozpočtu. Příjem federálního rozpočtu byl tvořen taxativně určenými daněmi, příjmy z činnosti federálních orgánů a jim podřízených organizací a dalšími příjmy, které stanovil zákon Federálního shromáždění. Mezi výdaje federálního rozpočtu byly řazené: výdaje na národní obranu, na činnost federálních orgánů, na vytváření federálních hmotných rezerv, na dotace pro federální organizace; dotace a subvence na financování vybraných akcí a na vyrovnávání ekonomických rozdílů mezi členskými republikami; dotace a subvence ve prospěch státních rozpočtů členských republik a na další rozvinutí těchto ekonomik; ostatní výdaje, které byly určeny rozpočtovým zákonem Federálního shromáždění. Čl. 12 byla upravena oblast daňová. Byla zde ústavně zakotvená možnost uložit daň pouze na základě zákonného podkladu. Federálním shromážděním byly stanoveny zásady pro daňové zákony národních rad. Zákonem Federálního shromáždění byl stanoven základ daně a minimální sazba a rozsah, ve kterém mohly orgány členských republik poskytovat zvýhodnění a slevy u těchto daní: u základních daní podniků; u daní z obratu; u daní peněžních ústavů a pojišťoven a u daní z mzdy. U zemědělských daní byl zákonem Federálního shromáždění stanoven okruh poplatníků, základ daně a hlavní zásady zdaňování. Správou, výkonem a kontrolou všech druhů daní a poplatků byly pověřeny orgány členských republik nebo

národní výbory. Výjimkou byly situace vybírání poplatků federálními orgány v oblasti výlučné působnosti. ČSSR. Čl. 13 bylo území ČSSR označeno za jednotné celní území a úprava celnictví, celní politiky a celních tarifů svěřena do působnosti ČSSR. Čl. 14 zakotvil možnost úpravy měny zákonem Federálního shromáždění. Emisní činnost a její kontrola byla svěřena měnovému bankovnímu systému. V čl. 14 odst. 2 byla vymezena bankovní soustava, tvořila ji federální banka (vrcholný orgán) a národní banky členských republik. Čl. 14 odst. 3 upravil vedení federální banky, jež bylo svěřené kolektivnímu orgánu, který tvořili zástupci členských republik. Počet zástupců obou republik byl shodný. Do čela tohoto kolektivního orgánu byl postaven guvernér. V čl. 14 odst. 4 byla vymezena výlučná působnost ČSSR v oblasti: vydání československých platidel; stanovení koncepcí měnové, devizové a úvěrové politiky; stanovení zásad a rozsahu emise a kontrola jejich dodržování; určení nástrojů pro provádění jednotné, devizové a úvěrové politiky; určení rozsahu devizových rezerv a určení způsobu jejich správy; vymezení rámce zahraničních devizových operací a stanovení kursu československé měny. Čl. 15 ustanovil platnost jednotné cenové soustavy a v oblasti cenové politiky bylo ČSSR svěřeno: stanovení zásad cenové politiky a regulace cen; stanovení cen surovin, výrobků a služeb významných pro jednotný trh; stanovení kategorizace tarifů a cen v dopravě; vydávání poštovních a telekomunikačních tarifů. Čl. 16 byla vymezena působnost ČSSR v oblasti hospodářských vztahů. V této oblasti ČSSR příslušelo: stanovení zásad zahraniční politiky; zákonodárství v oblasti nově vznikajících vztahů při provádění vnitřního obchodu; koordinace hospodářské spolupráce se zahraničím, především pak se socialistickými státy; stanovení zásad organizace zahraniční a obchodní činnosti; stanovení základních ekonomických nástrojů, výjimku tvořily nástroje dodatkové. Čl. 17 vymezil působnost ČSSR v oblasti průmyslu, ČSSR byla příslušná k: stanovení zásad hospodářské politiky; vytváření vhodných podmínek pro zapojení národních ekonomik a jejich hospodářských organizací do mezinárodní průmyslové spolupráce; ke koordinaci úkolů v rámci zajištění potřeb obranyschopnosti země. Výlučná působnost ČSSR v oblasti zemědělství a výživy byla upravena čl. 18. ČSSR v této oblasti příslušelo: vytyčení zásad zemědělské politiky a výživy lidu; koordinace státní intervenční politiky v oblasti zemědělství a výživy; zákonodárství ve věcech veterinární a rostlinolékařské péče, ochrany fondu a jakosti zemědělských a potravinářských výrobků. Čl. 19 byla vymezena výlučná působnost v oblasti dopravy, jednalo se o: zákonodárství ve věcech železniční, letecké, námořní, vnitrozemské vodní dopravy a silniční dopravy včetně silničních cest; dále o stanovení jednotných pravidel dopravního a přepravního provozu a státních norem pro technickou způsobilost dopravních prostředků a zařízení dopravních cest; o přípravu a vypracování koncepcí rozvoje dopravní

soustavy a stanovení zásadní dopravní politiky. Výlučnou působnost ČSSR v oblasti poštovní a telekomunikační upravil čl. 20. V rámci této působnosti příslušelo ČSSR: zákonodárství ve věcech pošt a telekomunikací; stanovení jednotných pravidel poštovního a telekomunikačního provozu; vypracování koncepcí rozvoje soustavy pošt a telekomunikací. Čl. 21 byla upravena působnost ČSSR v rámci jednotné, vědecké, technické a investiční politiky. ČSSR příslušely v této oblasti tyto kompetence: vypracování koncepcí rozvoje vědy a techniky a stanovení způsobu jejího financování; rozvíjení mezinárodní spolupráce a licenční politiky; rozhodování o investicích celostátního významu, financovaných ze státního rozpočtu federace. Čl. 22 vymezil působnost ČSSR v oblasti práce, mezd a sociální politiky. ČSSR byla oprávněná: stanovit jednotné zásady pracovněprávních vztahů; stanovit zásady mzdové politiky a regulace mzdového vývoje; stanovit zásady důchodového a nemocenského zabezpečení a stanovit zásady sociální politiky. Působnost ČSSR v oblasti sociálně ekonomických informací byla upravena čl. 23. ČSSR byla v této oblasti příslušná: stanovit metodiku jednotné soustavy sociálně ekonomických informací; určovat rozsah informací potřebných pro sledování vývoje hospodářství, životní úrovně a vývoje společnosti; stanovit způsob a lhůty pro poskytování sociálně ekonomických informací; poskytovat sociálně ekonomické informace mezinárodním organizacím. Čl. 24 upravil působnost ČSSR v oblasti zřizování, úpravy zásad, ochrany a způsobu řízení; v oblasti hospodářských organizací, družstevního a drobného podnikání a stanovení zásad v oblasti nerostného bohatství.

Čl. 25 zakotvil spolupráci ČSSR s členskými republikami v případě sjednávání některých mezinárodních smluv, které upravovaly mezinárodní spolupráci v oblasti společné působnosti. Pouze v případech, pokud bylo sjednávání těchto smluv na orgány ČSSR přeneseno prezidentem republiky. Čl. 26 ustanovil platnost jednotné zásady právní úpravy matrik občanských průkazů, evidence obyvatelstva a pobytu cizinců na území Československé socialistické republiky. Čl. 27 zařadil do působnosti ČSSR úpravu postavení a oprávnění či ostatních poměrů ozbrojených bezpečnostních sborů. Rozdělení působnosti mezi ČSSR a členskými republikami v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti bylo odkázáno na zákonnou úpravu Federálního shromáždění. Na zákonnou úpravu Federálního shromáždění bylo odkázáno také v oblasti společné působnosti ČSSR a členských republik ve věcech tisku a jiných informačních prostředků, a to čl. 28.

4. Hlava třetí

Tuto část ústavního zákona tvořilo 30 článků, které upravovaly otázky týkající se Federálního shromáždění. Federální shromáždění bylo čl. 29 definováno jako nejvyšší orgán státní moci a jediný zákonodárny sbor ČSSR, tvořený dvěma sněmovnami - Sněmovnou lidu a Sněmovnou národů. Jednalo se tedy o dvoukomorový zastupitelský sbor ve kterém měly obě sněmovny rovnoprávné postavení. Tímto článkem bylo také stanoveno, že pro platnost usnesení Federálního shromáždění (FS) bylo potřeba souhlasného usnesení obou komor. Souhlas obou komor nebyl potřebný v oblasti vnitřních věcí jedné sněmovny nebo v případech stanovených ústavním zákonem. Sněmovna lidu byla upravena čl. 30, tvořilo ji 200 poslanců volených přímou volbou. Funkce poslance Sněmovny lidu nebyla slučitelná s funkcí poslance Sněmovny národů. Volební období poslanců bylo 4leté a podmínky výkonu, způsob voleb a odvolání poslanců bylo odkázáno na zákonnou úpravu Federálního shromáždění. Postavení Sněmovny národů bylo upraveno čl. 31. Úkolem této sněmovny byla reprezentace rovného státoprávního postavení obou republik. Tvořilo jí 150 poslanců z obou republik, počet poslanců byl rovnoměrný. Tvořilo jí tedy 75 poslanců volených na území České socialistické republiky a 75 poslanců volených na území Slovenské socialistické republiky. Poslanci byli voleni přímou volbou a volební období bylo také 4leté. Konec volebního období Sněmovny národů byl vázán na konec volebního období Sněmovny lidu.

Zasedání FS bylo upraveno čl. 32. FS bylo svoláno nejméně 2krát do roka k jarnímu a podzimnímu zasedání. Zasedání byl oprávněný svolat a prohlásit za skončené prezident republiky. Prezident byl povinen jarní zasedání svolat do konce dubna a podzimní do konce října. Pokud tak neučinil, přecházelo toto oprávnění na předsednictvo FS. Prezident republiky byl také povinen zasedání FS svolat, pokud o to žádala alespoň třetina poslanců. Zasedání svolal do zákonné lhůty 14ti dnů nebo do další lhůty uvedené v žádosti. Pokud tak prezident republiky neučinil, přecházela tato povinnost na předsednictvo FS. Sněmovny se scházely ke schůzím na základě usnesení předsednictva příslušné sněmovny. Ke společným schůzím obou komor docházelo v případě volby prezidenta, volby předsedy a místopředsedů FS, v případě programového prohlášení vlády a v jiných případech, ve kterých se na tom sněmovny usnesly (čl. 34). Schůze obou sněmoven byly veřejné, neveřejné schůze se mohly konat pouze v okruhu případů stanovených jednacím řádem FS (čl. 35). Čl. 36 vymezil okruh působnosti FS. Do působnosti FS bylo svěřeno: usnášet se na ústavě, na ústavních a jiných zákonech; zjišťovat jak jsou tyto zákony prováděny; jednat o zásadních otázkách zahraniční

politiky; jednat o zásadních otázkách vnitřní politiky; schvalovat střednědobý národohospodářský plán a státní rozpočet federace, prověřovat jeho plnění a schvalovat státní závěrečný účet federace; volit prezidenta republiky, jednat o jeho zprávách; jednat o programovém prohlášení vlády a kontrolovat její činnost a činnost jejích členů. Dále FS bylo oprávněno jednat o vyslovení důvěry vládě; volit a odvolávat členy Ústavního soudu ČSSR; zřizovat ústavním zákonem federální ministerstva a federální výbory; zákonem zřizovat jiné orgány státní správy a kontrolní orgán FS; usnášet se o vypovězení války; zrušit nařízení či usnesení vlády a zrušit obecně závazný právní předpis federálního ministerstva, federálního výboru nebo jiného federálního orgánu státní správy v případě že odporoval ústavě či jinému zákonu FS. Dále do okruhu působnosti patřilo poskytovat souhlas k mezinárodním smlouvám politické a hospodářské povahy. V čl. 37 byla zakotvena zákonodárná pravomoc FS v oblasti svěřených věcí tímto ústavním zákonem do výlučné působnosti ČSSR a v oblasti věcí patřících do společné působnosti ČSSR a členských republik. V čl. 37 odst. 2 byla upravena možnost FS přijímat zákony, jejichž výkon byl v plném rozsahu svěřen orgánům republik. Výjimky byly stanoveny ústavním zákonem. Čl. 38 se týkal možnosti FS svěřit úpravu některých oblastí zákonodárné pravomoci členským republikám. Čl. 39 stanovil rozdělení výkonu ve věcech vymezených čl. 37 mezi orgány ČSSR a orgány členských republik, dle příslušných ustanovení.

Čl. 40 byla upravena usnášeníschopnost FS. Sněmovna lidu byla usnášeníschopná v případě přítomnosti nadpoloviční většiny všech jejích poslanců. Sněmovna národů byla usnášeníschopná v případě přítomnosti nadpoloviční většiny českých poslanců a přítomnosti nadpoloviční většiny slovenských poslanců. K platnosti usnesení bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců v každé sněmovně, pokud nebylo tímto ústavním zákonem stanoveno jinak. Čl. 41 upravil způsob přijetí: federální ústavy; ústavního zákona a jeho změny; usnesení o volbě prezidenta a o vypovězení války, ke kterým bylo potřeba souhlasu kvalifikované většiny všech poslanců Sněmovny lidu a souhlasu kvalifikované většiny slovenských poslanců i českých poslanců ve Sněmovně národů. Čl. 42 stanovil, že v případě platnosti zákazu majorizace hlasovali ve Sněmovně národů slovenští a čeští poslanci odděleně. Usnesení bylo platné pokud většina českých a většina slovenských poslanů vyslovila souhlas, výjimkou byly situace, kdy tímto ústavním zákonem byla vyžadována kvalifikovaná většina. V čl. 42 odst. 2 byl taxativně vymezen okruh případů, ve kterých platil zákaz majorizace. Jednalo se o: návrh zákona, kterým se vydávaly zásady nabývání a pozbývání státního občanství; střednědobé národohospodářské plány federace; návrhy zákonů, jimiž se stanovila soustava národohospodářských plánů; návrhy zákonů,

kterými se stanovil způsob zabezpečení příjmů státního rozpočtu federace, vztahy mezi státním rozpočtem federace a státními rozpočty obou republik, jakož i zásady rozpočtového hospodaření. Dále se jednalo o: státní rozpočty a závěrečné účty federace; návrhy zákonů, kterými se zřizovaly účelové fondy napojené na státní rozpočet federace; návrhy zákonných úprav v otázkách uvedených v čl. 11 odst. 7; návrhy zákonných úprav, jimiž se stanovily zásady daňových zákonů národních rad; návrhy zákonných úprav v otázkách uvedených v čl. 13 odst. 2; návrhy zákonů, kterými se upravovala československá měna, postavení federální emisní banky a národních emisních bank obou republik, jejich vztahy a činnost. Zákaz majorizace se také uplatňoval v oblasti: návrhů zákonných úprav v otázkách uvedených v čl. 14 odst. 4; návrhu zákonných úprav v otázkách uvedených v čl. 15; návrhu zákonů v oblasti zahraničních hospodářských vztahů; návrhu zákonů ve věcech uvedených v čl. 22; návrhu zákonů, kterými se upravovalo zřizování, právní poměry a způsob řízení hospodářských organizací; návrhu zákonů vydaných podle čl. 27 odst. 2 a čl. 28; návrhu zákonů, jimiž se zřizovaly federální orgány státní správy s výjimkou ministerstev a federálních výborů. Čl. 42 odst. 3 zakázal uplatnění principu majorizace při schvalování programového prohlášení vlády a při hlasování o návrhu na vyslovení nedůvěry vládě. V čl. 43 bylo upraveno právo vlády ČSSR požádat kteroukoliv sněmovnu FS o vyslovení důvěry, návrh na vyslovení důvěry byla oprávněná podat alespoň 1/5 poslanců Sněmovny lidu či Sněmovny národů. K vyslovení nedůvěry vládě bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců Sněmovny lidu nebo souhlas nadpoloviční většiny všech českých poslanců Sněmovny národů či souhlas nadpoloviční většiny všech slovenských poslanců Sněmovny národů. Ve Sněmovně národů se hlasovalo podle jmen. V čl. 44 byla upravena povinnost sněmovny se usnést o návrhu přijatém druhou sněmovnou do 3 měsíců, pokud se tak nestalo, byl návrh přijat. Čl. 44 odst. 2 upravil dohodovací řízení, ke kterému došlo pokud se na něm obě sněmovny usnesly. Dohodovací řízení se zahajovalo v případě, že nedošlo ke shodnému usnesení v obou sněmovnách. Do dohodovacího řízení posílaly obě sněmovny 10 zástupců do společného výboru, pokud se tedy nedohodly jinak. Pokud nedošlo ke shodě obou sněmoven ani po doporučení výboru nebo nepřijaly shodné usnesení o návrhu zákona do 5ti měsíců od jeho prvního hlasování, bylo možné tento návrh opět podat po uplynutí lhůty 1 roku od jeho zamítnutí. Čl. 44 odst. 4 upravoval situaci, kdy nedošlo ke shodnému usnesení o státním rozpočtu federace u obou sněmoven. V tomto případě bylo zahájení dohodovacího řízení povinné a pokud nedošlo ke shodě o státním rozpočtu na začátku rozpočtového roku, hospodařilo se podle zákonných ustanovení o rozpočtovém provizoriu. Pokud dohodovací řízení nevedlo k shodnému usnesení obou sněmoven mohlo

dojít k rozpuštění FS. Volby byly vyhlášovány předsednictvem FS do 60 dnů od této skutečnosti. Čl. 45 upravil okruh subjektů, oprávněných podat návrh zákona FS. Jednalo se o poslance FS, výbory obou sněmoven, prezidenta republiky, vládu ČSSR, Českou národní radu a Slovenskou národní radu. Zákony FS byly podpisovány prezidentem republiky, předsedou FS a předsedou vlády ČSSR. Podmínkou jejich platnosti bylo vyhlášení zákonem stanoveným způsobem. Zákony FS byly vyhlášovány předsednictvem FS do 14 dnů od jejich schválení. Čl. 46 bylo stanoveno, že zásady jednání, vzájemné styky obou sněmoven a styky s vládou měly být dále upraveny zákonem o jednacím řádu FS. Svě vniřní poměry si bylo FS oprávněno upravit vlastním usnesením. Čl. 47 bylo upraveno oprávnění příslušné sněmovny ověřit platnost volby jejich poslanců. Činila tak na návrh mandátového a imunitního výboru. Čl. 48 se týkal slibu poslanců FS, jež skládali na první schůzi FS, které se zúčastnili. Pokud poslanec odmítl slib složit nebo ho složil s výhradou ztratil svůj mandát. V čl. 49 bylo upraveno právo Sněmovny lidu, Sněmovny národů a jejich jednotlivých poslanců interpelovat vládu a její jednotlivé členy a klást jim otázky ve věcech její působnosti. Tomuto právu odpovídala povinnost vlády a jejích jednotlivých členů na tyto interpelace odpovídat. Předseda i ostatní členové vlády byli oprávněni účastnit se schůzí obou sněmoven a pokud o to požádali, bylo jim vždy uděleno slovo. Pokud sněmovna, výbor nebo předsednictvo požádalo některého člena vlády o účast, byl povinen se do schůze dostavit. Čl. 50, 51 a 52 se týkaly imunity poslanců. Poslance nebylo možné trestně ani kárně stíhat či ho vzít do vazby bez souhlasu příslušné sněmovny. Pokud sněmovna odepřela souhlas bylo stíhání navždy vyloučeno. Poslance také nebylo možné stíhat pro hlasování ve sněmovně a v orgánech FS či za výroky pronesené při výkonu své funkce ve sněmovnách nebo v orgánech FS. V těchto případech podléhal poslanec pouze disciplinární pravomoci své sněmovny. Pokud byl poslanec přistižen či zadržen při trestném činu, pak příslušný orgán byl povinen tuto skutečnost oznámit předsednictvu FS. Pokud předsednictvo nedalo k zadržení souhlas byl poslanec ihned propuštěn. Čl. 53 upravil právo poslanců odepřít svědectví o věcech, o kterých se dozvěděl při výkonu své funkce, toto oprávnění trvalo i po skončení volebního období. Čl. 54 upravil existenci předsednictva obou sněmoven, které bylo tvořeno 3 – 6ti poslanci. Čl. 55 upravil právo sněmoven zříditi si výbory jako své iniciativní a kontrolní orgány.

Čl. 56 – 59 se týkaly předsednictva FS, které volily obě sněmovny ze svého středu a tvořilo jej 40 členů. 20 členů volila Sněmovna lidu a zbylých 20 členů volila Sněmovna národů, z čehož 10 členů volili čeští poslanci a 10 členů volili slovenští poslanci. Předsednictvo FS zůstávalo ve své funkci i po skončení volebního období FS do doby, než si

nově zvolené FS zvolilo své vlastní předsednictvo. Členové předsednictva FS byly odpovědny FS, které je mohlo kdykoliv odvolat. Předsedu i místopředsedy volily obě sněmovny. Pokud předsedou byl zvolen český poslanec, tak 1. místopředsedou byl zvolen slovenský poslanec a naopak. Čl. 57 stanovil, že se předsednictvo FS usnášelo nadpoloviční většinou všech svých členů. Zákaz majorizace ve vybraných oblastech se vztahoval i na usnášení předsednictva FS. Čl. 58 upravoval působnost předsednictva FS v době, kdy FS nezasedalo z různých důvodů. Pokud FS nezasedalo z důvodu skončení volebního období plnilo jeho působnost předsednictvo FS. V tomto případě však nebylo příslušné: volit prezidenta; přijímat a měnit ústavu či ústavní zákony; usnášet se na státním rozpočtu federace; vypovídat válku a vyslovit nedůvěru vládě nebo jejím členům. Pokud zasedání FS bylo znemožněné mimořádnými událostmi, přecházela jeho působnost na předsednictvo, které nebylo v té době oprávněné měnit ústavu a volit prezidenta republiky. Neodkladná opatření, ke kterým by bylo třeba zákona činilo předsednictvo FS formou zákonných opatření. Tato opatření podpisoval prezident republiky, předseda FS a předseda vlády ČSSR. Vyhlášovala se jako zákony a musela být schválena na nejbližším zasedání FS, jinak pozbývala další platnosti. O vypovězení války bylo předsednictvo oprávněné rozhodnout pouze v případě znemožnění zasedání FS mimořádnými událostmi. K platnosti tohoto usnesení bylo potřeba souhlasu kvalifikované většiny všech "českých členů" předsednictva a kvalifikované většiny "slovenských členů" předsednictva. V době kdy vláda ČSSR vykonávala funkci prezidenta republiky bylo předsednictvo FS oprávněné jmenovat a odvolávat vládu a její členy a pověřovat je řízením ministerstev a jiných federálních ústředních úřadů. Volby do FS byly vyhlášovány předsednictvem FS.

5. Hlava čtvrtá

Tato hlava upravovala funkci prezidenta Československé socialistické republiky. Čl. 60 zakotvil postavení prezidenta do čela ČSSR. Volen byl FS a byl mu také odpovědný z výkonu své funkce. Čl. 61 vymežil okruh pravomocí prezidenta republiky, který zahrnoval: zastupování ČSSR navenek; sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv, sjednávání mezinárodních smluv, ke kterým nebylo potřeba souhlasu FS mohl prezident přenést na vládu ČSSR či s jejím souhlasem na jejího jednotlivého člena; přijímání a pověřování vyslanců; svolání zasedání FS a prohlášení zasedání FS za skončené; oprávnění rozpustit FS, v případě že dohodovací řízení nevedlo ke shodnému usnesení obou sněmoven; podpisování zákonů FS a zákonných opatření předsednictva FS; oprávnění podat zprávy FS o stavu socialistické

republiky a o závažných otázkách a v souvislosti s tím předkládat FS návrhy potřebných opatření. Prezident ČSSR byl oprávněn být přítomen na schůzích sněmoven FS; jmenovat a odvolávat předsedy a ostatní členy vlády ČSSR a pověřovat je řízením federálních ministerstev a jiných federálních ústředních orgánů; určovat působnost státních tajemníků; být přítomen na schůzích vlády ČSSR a předsedat jí, vyžadovat i od vlády a od jejích jednotlivých členů zprávy a projednávat je s vládou nebo s jejími členy; v případech stanovených zákonem jmenovat vyšší státní funkcionáře ČSSR. Do kompetencí prezidenta ČSSR patřilo též jmenování a povyšování generálů; na návrh členských republik jmenování vysokoškolských profesorů a rektorů; propůjčovat vyznamenání, mohl k tomu zmocnit jiný orgán; oprávnění udělit amnestii, promíjet a zmírňovat tresty uložené trestními soudy a nařizovat, aby se soudní řízení nezahajovalo nebo se v něm nepokračovalo. Prezident ČSSR byl vrchním velitelem ozbrojených sil, na návrh vlády ČSSR vyhlášoval válečný stav a na základě rozhodnutí FS vypovídal válku. Odst. 2 upravil možnost prezidenta republiky vykonávat pravomoci, které nebyly výslovně uvedeny v tomto zákoně, pokud mu tyto pravomoci byly svěřeny zákonem FS. Čl. 62 upravil podmínky volitelnosti prezidenta republiky. Kandidát musel splňovat podmínky volitelnosti do FS. Volební období bylo 5ti leté, své funkce se prezident ujímal složením slibu. V případě uvolnění prezidentského úřadu se nová volba konala v posledních 14ti dnech funkčního období odstupujícího prezidenta a pokud se prezidentský úřad uvolnil nezávisle na skončení volebního období, byla zákonná lhůta pro vyhlášení nových voleb 14 dnů od vzniku této skutečnosti. Funkce prezidenta republiky nebyla slučitelná s funkcí poslance v některém zastupitelském sboru, s funkcí člena vlády a s funkcí ústavního soudce. Čl. 63 upravoval slib prezidenta republiky, který skládal FS a jehož složením se ujímal své funkce. Čl. 64 ústavně upravil situaci převzetí pravomocí prezidenta a jejich výkonu vládou ČSSR. K této situaci došlo, pokud se uvolnil úřad prezidenta a nový prezident ještě nebyl zvolen nebo nesložil slib. K této situaci mohlo také dojít v důsledku překážky ze strany prezidenta k výkonu svého úřadu. Vrchní velení ozbrojených sil přecházelo v tomto případě na předsedu vlády ČSSR. Čl. 65 zamezil soudní stíhání prezidenta pro jeho jednání spojené s výkonem jeho funkce.

6. Hlava pátá

Tato část ústavního zákona se věnovala vládě ČSSR. Čl. 66 definoval vládu jako nejvyšší výkoný orgán státní moci ČSSR. Čl. 67 upravil složení vlády, byla tvořena předsedou vlády, místopředsedy, ministry a státními tajemníky. V čl. 67 odst. 2 byla upravena působnost

státních tajemníků ve federálních ministerstvech. Pokud byl ministrem občan České socialistické republiky, byl na ministerstvo dosazen do funkce státního tajemníka občan Slovenské socialistické republiky a naopak. Čl. 67 odst. 3 se týkal neslučitelnosti funkce člena vlády s funkcí člena předsednictva FS a s funkcí člena Ústavního soudu ČSSR. Slib, který členové skládali do rukou prezidenta republiky byl upravený čl. 68. Čl. 69 uložil povinnost vládě ČSSR předstoupit po svém jmenování prezidentem republiky před FS na jeho nejbližší schůzi, předložit mu svůj program a požádat o vyslovení důvěry. Odpovědnost vlády byla upravena čl. 70. Vláda byla ze své funkce odpovědná FS, přičemž Sněmovna lidu i Sněmovna národů mohla vládě vyslovit nedůvěru. V odst. 2 bylo upraveno oprávnění vlády kdykoliv požádat FS o vyslovení důvěry. Čl. 71 upravoval otázky související s vládní demisí. Vláda ČSSR byla oprávněná podat demisi do rukou prezidenta republiky v případě, že vládě nebyla vyslovena důvěra, byl prezident republiky povinný vládu odvolat. Čl. 72. byl upraven postup při přijetí demise prezidentem republiky, v tomto případě prezident pověřil vládu prozatímním výkonem funkcí do doby zvolení jmenování nové vlády. Čl. 73 se týkal úpravy postavení jednotlivých členů vlády, člen vlády byl oprávněn podat demisi do rukou prezidenta republiky, jednotlivému členu vlády mohla být vyslovena FS nedůvěru. Pokud jednotlivý člen vlády podal demisi nebo byl odvolán prezidentem republiky, pak byl prezident republiky oprávněn určit, který z členů prozatímně povede vládní věci, které byly doposud spravovány odstupujícím členem (čl. 74). Čl. 75 ustanovil pro platnost usnesení potřebu vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny všech jejích členů. V čl. 76 bylo vymezeno poslání vlády, které spočívalo v: zajištění a plnění úkolů federace v oblasti mezinárodní obrany; upevňování bezpečnosti země; rozvíjení mírové zahraniční politiky země v oblasti hospodářské výstavby a v dalších oblastech působnosti federace. K tomuto cíli zabezpečovala také plnění zákonů FS, sjednocovala, řídila a kontrolovala činnost federálních ministerstev, federálních výborů a ostatních federálních ústředních orgánů. Čl. 77 bylo vymezena oblast působnosti, ve které vláda rozhodovalo ve sboru, jednalo se o: návrhy zákonů FS; vládní nařízení; provádění programového prohlášení vlády; zásadní otázky vnitřní a zahraniční politiky; návrhy národohospodářských plánů; návrhy státního rozpočtu federace a státní závěrečného účtu federace; zásadní hospodářská opatření k zajištění hospodářské politiky; jmenování funkcionářů v případech ve kterých tak bylo stanoveno zákonem FS; rozhodnutí o požádání důvěry a rozhodování o dalších otázkách, pokud tak bylo stanoveno zákonem FS. Čl. 78 byla ústavně zaktována spolupráce vlády ČSSR s vládami obou republik: v případě sjednávání mezinárodních smluv, jejichž provedení bylo svěřené do působnosti členských republik; v případě zastupování ČSSR v mezinárodních organizacích působících v oblasti

působnosti členských republik. Čl. 79 bylo upraveno oprávnění vlády ČSSR vydávat nařízení k provedení zákona FS a v jeho mezích. Tato nařízení byla vláda oprávněná vydat k provedení zákonů, jež upravovaly otázky svěřené do působnosti ČSSR. Čl. 80 bylo federálním ministerstvům, federálním výborům a ostatním ústředním federálním orgánům uloženo oprávnění vydávat obecně závazné právní předpisy. Tyto obecně závazné právní předpisy mohly být vydávány pouze v mezích zákonů FS a k jejich vydání musely být subjekty zmocněny zákonem. Čl. 81 upravil zřízení federálních ministerstev, které bylo možné pouze ústavním zákonem FS. Čl. 82 upravil působnost federálních výborů v oblasti některých úseků státní činnosti ve společné působnosti. Federální výbor byl tvořen občany České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky v rovném zastoupení. Federální výbory byly oprávněny k vydávání svých opatření. Pokud ministr s opatřením výboru nesouhlasil, byl oprávněn pozastavit jeho výkon a předložit věc k rozhodnutí vládě ČSSR. Pokud s opatřením výboru nesouhlasila jedna ze sněmoven FS, byla oprávněná požádat vládu o přezkoumání opatření výboru. Úprava složení výborů a jeho jednání byla odkázána na zákon FS. Odst. 4 čl. 82 zakotvil možnost zřizování federálních výborů pouze na základě ústavních zákonů FS. Čl. 83 upravil existenci dalších federálních orgánů státní správy v oblasti společné působnosti, které bylo možné zřídit pouze na základě zákonů FS. Čl. 84 uložil státním orgánům členských republik povinnost na území republiky provést zákon FS, pokud tato povinnost nebyla uložena příslušným orgánům ČSSR. Pokud správní orgány členských republik vykonávaly působnost ve věcech působnosti federace, byly povinny řídit se při výkonu směrnicemi orgánů federální správy.

7. Hlava šestá

Upravoval postavení Ústavního soudu ČSSR. Úprava tohoto institutu byla zařazena do koncepce toho ústavního zákona nově, socialistická ústava institut Ústavního soudu neupravovala. Ústavní soud ČSSR ani ústavní soudy členských republik nebyly nikdy ustanoveny, v důsledku toho nebyla provedena ustanovení tohoto zákona č. 100 a 101. Zařazení úpravy ústavního soudu do tohoto zákona bylo považováno za výsledek obrodného procesu, který se uskutečnil na jaře roku 1968. Na ústavní soudnictví bylo po přijetí tohoto zákona, v důsledku procesu normalizace a změny stranického vedení, nahlíženo jako na institut, který odporuje principu svrchovanosti zastupitelských sborů.¹⁷

---

17 GRONSKÝ, J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III. Díl. 2007 s. 197.

Čl. 86 vymezil Ústavní soud ČSSR, jako soudní orgán zřízený s cílem ochrany ústavnosti. Členové tohoto soudu byli při svém rozhodování nezávislí a pro jejich rozhodování byla podkladem ústava, ústavní zákony a zákony FS. V čl. 87 byla taxativně vymezena oblast působnosti Ústavního soudu ČSSR v oblasti: souladu zákonů FS a zákonných opatření předsednictva FS s ústavou; souladu ústavních zákonů České národní rady a Slovenské národní rady s ústavou a o souladu zákonů národních rad s ústavou; souladu nařízeních vlády a obecně závazných právní předpisů federálních ministerstev, federálních výborů a ostatních ústředních federálních orgánů státní správy a o souladu ústředních orgánů státní správy republik s ústavou, ústavními zákony a zákony FS. Čl. 88 se týkal působnosti Ústavního soudu ČSSR v oblasti kompetenčních sporů mezi orgány ČSSR a orgány členských republik, nebo mezi orgány obou republik. Ústavní soud byl čl. 89 oprávněn dávat podněty ke zdokonalení zákonodárství v ČSSR a v obou členských republikách. V případě zjištění ústavního soudu o existenci rozporu ústavních zákonů a zákonů FS, ústavních zákonů a zákonů národních rad, nařízeních vlády a obecně závazných právních předpisů federálních ministerstev, výborů a ostatních federálních orgánů s ústavou, byl Ústavní soud ČSSR oprávněn zneplatnit dotčené právní předpisy či jejich části. Příslušným orgánům byla uložena povinnost do 6ti měsíců od uveřejnění nálezu ústavního soudu uvést dotčený právní předpis nebo jeho část do souladu s ústavou popřípadě jinými zákony FS. Pokud tak dotčené orgány neučinily pozbyly odporující právní předpisy další platnosti. Nálezy ústavního soudu měly být uveřejňovány v úřední sbírce určené k vyhlášení zákonů. Čl. 91 rozšířil působnost Ústavního soudu ČSSR v oblasti rozhodnutí o stížnostech proti neověření mandátu poslance FS a proti výroku, že došlo k odvolání poslance, jako i proti rozhodnutí odmítnutí registrace kandidáta. Čl. 92 pověřil Ústavní soud ČSSR rozhodováním v oblasti ochrany ústavou zaručených občanských práv a svobod. Tato působnost se vztahovala na případy, kdy nebyla občanským právům a povinnostem přiznána jiná soudní zákonná ochrana. Čl. 93 bylo upraveno zahájení řízení Ústavního soudu ČSSR, soudní řízení bylo zahájeno v případech podání návrhu na zahájení řízení sněmovnami FS, předsednictvem FS, Českou národní radou či jejím předsednictvem a Slovenskou národní radou nebo jejím předsednictvem, vládou ČSSR, soudy, generálním prokurátorem a občanem v případech podání stížnosti proti neověření mandátu poslance FS a proti výroku o odvolání poslance. Ústavní soud ČSSR mohl řízení zahájit také na základě vlastního rozhodnutí, z podnětů občanů či organizací. Čl. 94 upravil složení tohoto ústavního soudu. Ústavní soud ČSSR měl být tvořen celkem 12ti členy, z toho 8 soudců a 4 náhradníci. Způsob rozhodování byl ustanoven na rozhodování v senátu. Odst. 2 upravil podmínky kladené na kandidáta

na člena ústavního soudu. Kandidát musel splňovat podmínky volitelnosti do FS; dosáhnout věkové hranice alespoň 35ti let; ukončit vysokoškolské právnické vzdělání; mít 10ti letou praxi v právnickém povolání. Volební období členů bylo 7mi leté a člen ústavního soudu mohl být ve funkci maximálně dvě po sobě jdoucí volební období. Polovina členů Ústavního soudu ČSSR byla zvolena z občanů České socialistické republiky a druhá polovina z občanů Slovenské socialistické republiky. Čl. 95 a 96 byl upraven post předsedy a místopředsedy Ústavního soudu ČSSR. Předseda a místopředsedové byli voleni FS z členů ústavního soudu. Pokud byl předsedou ústavního soudu zvolen občan České socialistické republiky, pak místopředsedou musel být zvolen občan Slovenské socialistické republiky. Předseda ústavního soudu povolával náhradníky do funkce v případech, kdy došlo k onemocnění, zaneprázdnění nebo ztrátě soudcovské funkce u některého soudce ústavního soudu. V případě ztráty funkce některého soudce ústavního soudu se náhradník stal soudcem ústavního soudu po zbytek celého volebního období Ústavního soudu ČSSR. Čl. 97 upravil imunitu soudců, která spočívala ve vázánosti trestního či kárného stíhání nebo vzetí do vazby na souhlas Ústavního soudu ČSSR. Čl. 98 vymezil, které funkce jsou neslučitelné s funkcí člena ústavního soudu, jednalo se o: funkci poslance FS; funkci poslance České národní rady a Slovenské národní rady; s funkcí člena vlády ČSSR; s funkcí člena vlády členských republik; s funkcí ve správním či hospodářském aparátu; další možnosti neslučitelnosti mohly být upraveny zákonem FS. V čl. 99 byla upravena možnost soudce ústavního soudu vzdát se své funkce, členové ústavního soudu byli odvoláváni FS na základě kárného řízení či rozsudku v trestní věci nebo pro více než jednorroční neúčast na jednáních ústavního soudu a pokud to konstatovalo plénum Ústavního soudu ČSSR. Úprava dalších podrobností ohledně organizace, působnosti a způsobu řízení před Ústavním soudem byla odkázána na zákon FS. Čl. 101 zakotvil existenci ústavních republikových soudů, jejichž působnost a organizace měla být dále upravena ústavními zákony České národní rady a Slovenské národní rady.

8. Hlava sedmá

Tato hlava byla rozdělena do dvou oddílů a upravovala postavení státních orgánů České socialistické republiky a Socialistické republiky. V prvním oddíle této hlavy byly upraveny národní rady, tedy Česká národní rada (ČNR) a Slovenská národní rada (SNR); v oddíle druhém bylo upraveno postavení republikových vlád, tedy vlády České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

8.1. Oddíl první

Čl. 102 definoval národní rady jako představitele národní svrchovanosti a svébytnosti. Národní rady byly chápány jako nejvyšší orgány státní moci a nejvyšší zastupitelské sbory v obou členských republikách. Národní rady představovaly také jediný zákonodárný orgán členských republik. V čl. 103 bylo stanoveno, že ČNR tvořilo 200 poslanců volených na období 4let; SNR tvořilo 150 poslanců volných na období 4let. Podmínky výkonu volebního práva do národních rad, způsob výkonu voleb a odvolávání poslanců byly dále upraveny zákony národních rad. Čl. 104 zakotvil povinnost národních rad uskutečnit své zasedání minimálně 2krát do roka k jarnímu a podzimnímu zasedání. Národní radu k jejímu zasedání bylo oprávněné svolat její předsednictvo, které toto zasedání taktéž prohlašovalo za skončené. Předsednictvo bylo povinné svolat zasedání národní rady pokud o to žádala alespoň 1/3 poslanců národní rady. Toto zasedání mělo být svoláno do 14ti dnů ode de podání žádosti popřípadě do jiné lhůty, která byla v žádosti uvedená. Čl. 105 oprávnil předsedu národní rady k svolávání jednotlivých schůzí národní rady. Čl. 107 vymezil oblast působnosti národních rad v oblasti: unášení se na ústavních a jiných zákonech republiky a sledování jejich provádění provádění orgány republik; poskytování souhlasu k mezinárodním smlouvám, k jejichž provedení bylo třeba zákona národní rady; jednání o zásadních otázkách v oblasti vnitřní politiky; schvalování střednědobých národohospodářských plánů a státního rozpočtu republiky a prověřovat jeho plnění. Dále do okruhu působnosti patřilo: volby a odvolávání předsedy národní rady a ostatních členů předsednictva národní rady; jednání o programovém prohlášení vlády republiky a kontroly její činnosti a činnosti jejích členů; jednání o důvěře vlády republiky; zřizování ministerstev a jiných ústředních orgánů správy republiky na základě zákona; volby a odvolávání členů republikových ústavních soudů; zřizování kontrolních orgánů národních rad prostřednictvím zákona. V odst. 2 čl. 107 byla upravena možnost národní rady zrušit nařízení či usnesení vlády republiky nebo obecně závazný právní předpis ministerstva či jiného ústředního orgánu státní správy republiky, pokud tyto právní předpisy byly v rozporu s ústavou nebo zákonem národní rady. V čl. 108 byla působnost národní rady rozšířena o podněty národních výborů, o kterých národní rada jednala a kterými se zabývala. Podle čl. 109 byla národní rada usnášeníschopná za přítomnosti nadpoloviční většiny všech jejích poslanců. K platnému usnesení bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny všech přítomných poslanců. K přijetí ústavního zákona národní rady bylo potřeba vyslovení souhlasu 3/5 všech poslanců národní rady. Čl. 110 upravil otázku vyslovení důvěry republikové vládě národní radou. Návrh na vyslovení nedůvěry byla oprávněná podat alespoň 1/5 poslanců národní rady. Tato ustanovení platila obdobně i pro vyslovení nedůvěry jednotlivému členu vlády. Čl. 111 vymezil okruh subjektů

oprávněných podat návrh zákona národní rady. Mezi tyto vymezené subjekty byl zařazen poslanec národní rady, výbory národní rady a vláda republiky. Zákony národní rady byly podpisovány předsedou národní rady a předsedou vlády. Platnost zákonů národních rad byla podmíněna jejich vyhlášením zákonem stanoveným způsobem. Způsob vyhlášení stanovil zákon národní rady. Zákony národní rady vyhlášovalo předsednictvo národní rady do 14ti dnů od jejich schválení. Úprava jednání národní rady, její styky s vládou a navenek měly být upraveny prostřednictvím zákona o jednacím řádu národní rady. V čl. 113 byla zakotvena pravomoc národní rady ověřit platnost volby poslanců, činila tak na návrh imunitního a mandátového výboru. Čl. 114 se týkal slibu poslance národní rady, který skládal na první schůzi národní rady, které se účastnil. Odmítnutí složení slibu či složení slibu s výhradou mělo za následek ztrátu jeho mandátu. Čl. 115 zakotvil právo národní rady interpelovat vládu republiky a její členy a klást jim otázky ve prospěch jejich působnosti. S tímto právem byla spjatá povinnost vlády republiky na tyto interpelace a otázky odpovídat. Odst. 2 čl. 115 zakotvil právo předsedy a místopředsedů republikových vlád účastnit se schůzí národní rady, jejího předsednictva a výborů. Měli právo na udělení slova kdykoliv o to požádali. Čl. 116 se týkal imunity poslanců národní rady, poslance nebylo možné trestně ani kaárné stíhat či vzít do vazby bez souhlasu národní rady. Pokud národní rada odmítla vyslovit svůj souhlas bylo stíhání poslance navždy vyloučeno. Poslance nebylo možné stíhat: pro hlasování v národní radě nebo v jejích orgánech; za výroky při výkonu své funkce učiněné v národní radě nebo v jejím orgánu. V této oblasti podléhal poslanec národní rady pouze její disciplinární pravomoci. V případě, že byl poslanec národní rady přistižen či zadržen při trestním činu samém, byl příslušný orgán povinen tuto skutečnost oznámit předsednictvu národní rady. Pokud předsednictvo rady nevyslovalo svůj souhlas musel být poslanec ihned propuštěn. Čl. 117 zakotvil právo poslance odepřít svědectví ve věcech, o kterých se dozvěděl při výkonu své funkce. Toto oprávnění trvalo i po skončení volebního období. Čl. 118 byla zakotvena pravomoc národní rady si zřídit výbory jako své iniciativní a kontrolní orgány. Čl. 119 upravoval předsednictvo národní rady, které si národní rada volila ze svého středu. Předsednictvo národní rady bylo tvořeno předsedou, místopředsedy a ostatními členy. Počet členů předsednictva byl stanoven národní radou. Předsednictvo národní rady zůstávalo ve své funkci i po skončení volebního období a setrvalo v ní do doby, než si nově zvolená národní rada zvolila své vlastní předsednictvo. Předsednictvo národní rady a jeho členové byli odpovědní národní radě, která je mohla kdykoliv odvolat. Čl. 120 stanovil, že se předsednictvo usnášelo nadpoloviční většinou všech svých členů. Čl. 121 se týkal působnosti předsednictva národní rady v případě, kdy národní rada nezasedala. Pokud národní rada

nezasedala z důvodu skončení zasedání či uplynutí volebního období plnilo její působnost předsednictvo. Předsednictvo nebylo příslušné přijímat a měnit ústavu a ústavní zákony a usnášet se na státním rozpočtu republiky. Pokud zasedání rady znemožnily mimořádné příčiny přejímalo veškerou její působnost předsednictvo, nebylo však oprávněné přijímat a měnit ústavní zákony. Neodkladná opatření, ke kterým bylo jinak třeba zákona, činilo předsednictvo národní rady formou zákonných opatření. Tato opatření podpisoval předseda národní rady a předseda vlády republiky. Vyhlášovala se stejně jako zákony a podmínkou jejich další platnosti bylo jejich schválení na nejbližším zasedání národní rady. Čl. 122 vymezil působnost předsednictva národní rady v oblasti: jmenování a odvolání předsedy a jmenování státních funkcionářů v případech svěřených zákonem; udělování cen a propůjčování vyznamenání dle zákonů republiky; vyhlásování voleb do národní rady; vyhlásování všeobecných voleb do národních výborů. Čl. 123 vymezil postavení předsedy národní rady, který zastupoval národní radu navenek; podpisoval její zákony a zákonná opatření předsednictva národní rady; přijímal slib členů vlády republiky; svolával a řídil schůze národní rady.

8.2.Oddíl druhý

Čl. 124 definoval vládu republiky jako nejvyšší výkonný orgán státní moci republiky. Čl. 125 upravil složení vlády, byla tvořená předsedou, místopředsedy a ministry. Odst. 2 čl. 124 se týkal neslučitelnosti funkce člena vlády republiky s funkcí člena předsednictva národní rady a s funkcí člena Ústavního soudu. Čl. 126 se týkal slibu členů vlády, který skládali do rukou předsedů národních rad členských republik. Čl. 127 uložil republikovým vládám povinnost předstoupit po svém jmenování před národní radu na její nejbližší schůzi, předložit jí svůj program a požádat o vyslovení důvěry. Čl. 128 upravoval odpovědnost vlády z výkonu funkce národní radě. Čl. 129 se týkal podání demise, kdy vláda republiky byla oprávněná podat demisi do rukou předsednictva národní rady. Pokud národní rada vyslovila vládě republiky nedůvěru či zamítla návrh na vyslovení důvěry, byla vláda republiky odvolána předsednictvem národní rady. Čl. 130 upravoval situaci, která by nastala po přijetí vládní demise předsednictvem národní rady. Pokud by se tak stalo, předsednictvo národní rady by vládu pověřilo prozatímním výkonem jejích funkcí do doby jmenování nové vlády. Čl. 131 upravoval demisi jednotlivého člena vlády a vyslovení nedůvěry jednotlivému členu vlády. Předsednictvo národní rady bylo v případě přijetí demise člena vlády oprávněné určit, který z členů vlády republiky povede prozatímně věci doposud spravované členem vlády, který podal demisi (čl. 132). Čl. 133 upravil způsob rozhodování vlády republiky. Vláda rozhodovala ve sboru, který byl usnášeníschopný v případě přítomnosti nadpoloviční

většiny členů. K platnosti usnesení bylo potřeba vyslovení souhlasu nadpoloviční většiny přítomných členů vlády. Čl. 134 byla vláda republiky pověřena organizací a zajištěním plnění úkolů v oblasti hospodářské, kulturní a sociální výstavby republiky a v dalších oblastech, které příslušely dle tohoto ústavního zákona republiky. K tomuto cíli vláda zabezpečovala plnění úkolů; sjednocovala, řídila a kontrolovala činnost ministerstev a ostatních orgánů státní správy republiky; sledovala a zajišťovala plnění svých nařízení a usnesení. Čl. 135 svěřil vládě republik veškerá vládní a výkonná pravomoc, vyplývající se zákonodárné působnosti národní rady. Do působnosti vlády byly odst. 2 čl. 135 dále svěřeny věci, které dle tohoto ústavního zákona upravovaly zákony FS, ale jejich výkon náležel vládám republik. Do působnosti vlád republik náležely také věci vymezené v rámci společných věcí podle čl. 8, 10 až 28 tohoto ústavního zákona. Čl. 136 uložil vládě republiky povinnost kontrolovat a řídit činnost národních výborů. Čl. 137 upravil okruh oblastí, ve kterých vláda rozhodovala ve sboru, jednalo se o oblast: návrhů zákonů, vládních nařízeních; provádění programového prohlášení; vyslovení souhlasu s mezinárodními smlouvami, jejichž provedení náleželo do působnosti republiky; návrhů národohospodářských plánů; státního rozpočtu a závěrečného účtu republiky; zásadních hospodářských opatření k zajištění hospodářské politiky; jmenování funkcionářů v případech stanovených zákonem; požádání národní rady o vyslovení důvěry; dalších otázek, pokud tak bylo stanoveno zákonem národní rady. Čl. 138 zakotvil oprávnění vlády vydávat nařízení k provedení zákona národní rady a v jeho mezích. Tato nařízení mohla vydávat také k provedení zákonů FS, pokud k tomu byla zákonem zmocněna. Čl. 139 upravoval oprávnění ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy republiky vydávat na základě zákonů FS a zákonů národní rady a v jejich mezích obecně závazné právní předpisy, pokud k tomu byly zákonem zmocněny.

9. Hlava osmá

Tato část ústavního zákona se týkala úpravy přechodných a závěrečných ustanovení. V čl. 140 bylo vymezeno území České socialistické republiky na území českých krajů a území Slovenské socialistické republiky na dosavadní území Slovenska. Další územní členění republik mělo být dále upraveno zákony národních rad.

Hlavním městem ČSSR a pravidelným sídlem jejích orgánů byla Praha, hlavním městem České socialistické republiky byla taktéž Praha a hlavním městem Slovenské socialistické republiky byla Bratislava (čl. 141). Čl. 142 zakotvil možnost změny ústavy ČSSR pouze ústavním zákonem FS. V odst. 2 čl. 142 bylo zakotveno, že spolu s přijetím

ústavy ČSSR přijmou obě republiky vlastní ústavy, do doby přijetí republikových ústav se řídí ústavní poměry členských republiky tímto ústavním zákonem a ostatními ústavními předpisy. V odst. 3 čl. 142 byl zakázán rozpor ostatních právních předpisů s ústavou. Čl. 143 derogoval čl. 1 odst. 2 Ústavy a také její čl. 12, dále zrušil ustanovení hlavy třetí, čtvrté, páté a šesté a ustanovení čl. 107, 109 a 111 Ústavy. Odst. 2 stanovil význam pojmu Československé socialistické republiky v místech, kde se o ní hovoří dle povahy věci, pojem ČSSR tedy mohl představovat Českou socialistickou republiku i Slovenskou socialistickou republiku. Odst. 3, 4, a 5 určil, že prezident republiky, vláda ČSSR a FS zůstávají ve svých funkcích do doby než bude zvolen nový prezident, vláda a FS dle tohoto ústavního zákona. Čl. 144 bylo stanoveno ponechání všech zákonů a jiných právních předpisů, které byly platné v den nabytí účinnosti tohoto zákon, v platnosti. V případě že upravovaly věci, které nepatřily dle tohoto ústavního zákona do působnosti federace, mohly být měněny zákony národních rad popřípadě jinými právními předpisy republik. Odst. 2 bylo stanoveno: pokud dosavadní zákony a jiné právní předpisy svěřily působnost Národnímu shromáždění, Slovenské národní radě, vládě anebo jiným ústředním orgánům, tak tuto působnost vykonávají FS, vládala ČSSR popřípadě jiné federální orgány. Ve věcech, které nebyly svěřeny tímto zákonem do působnosti federace vykonávala svou působnost ČNR, SNR, republikové vlády nebo jiné ústřední orgány. V odst. 3 byla upravena možnost přenést působnost dosavadních orgánů na orgány jiné. Výjimku tvořila ministerstva či jiné ústřední orgány státní správy v čele s ministrem, kterým byla dle dosavadních zákonů svěřena celostátní působnost ve věcech, které dle tohoto zákona náležely do společné působnosti ČSSR a členských republik. Čl. 145 se týkal organizace soudů a prokuratury, která měla být dále upravena ústavním zákonem FS. Do doby nabytí účinnosti tohoto zákona bylo do působnosti FS svěřeno: volit a odvolávat soudce Nejvyššího soudu a soudců z povolání vojenských soudů; navrhnout prezidentu republiky odvolání generálního prokurátora; jednat o zprávách Nejvyššího soudu a generálního prokurátora o stavu socialistické zákonnosti. Čl. 146 upravil výkon působnosti národních rad. Do doby zvolení národních rad, dle tohoto ústavního zákony, vykonává působnost svěřenou jim Česká národní rada vytvořená na základě ústavního zákona č. 77/1968 Sb., a Slovenská národní rada, které bylo v rámci tohoto zákona umožněné její rozšíření na 150 členů. Čl. 147 stanovil přechod výkonu působností FS, do doby zvolení nového FS, na Národní shromáždění, které v dosavadním složení vytvořilo Sněmovnu lidu a bylo doplněno o Sněmovnu národů, jejíž poslanci měli být voleni ČNR a SNR. Na ČNR, SNR a FS, vytvořené dle čl. 147 tohoto zákona, se vztahoval ústavní zákon č. 83/1968 Sb., o skončení volebního období národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní

radý (Čl. 148). Čl. 149 bylo připojeno k čl. 91 Ústavy ve znění ústavního zákona č. 110/1967 Sb. a č. 28/1968 Sb., odst. 4., kterým byla upravena možnost zákonem stanovit zvláštní úpravu postavení a působnosti národních výborů v dalších velkých městech. Čl. 150 zakotvil oprávnění Národního shromáždění, ČNR a SNR činit přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona taková opatření, která napomohou uvedení tohoto zákona v život. Čl. 151 ustanovil nabytí účinnosti tohoto ústavního zákona k 1. 1. 1969 a ustanovení čl. 146 odst. 2,3 a čl. 149 a 150 nabývají účinnosti dnem vyhlášení – tedy 4. 11. 1968